PITORESCUL III ROMÂNIEI

PROF. I. SIMIONESCU

PE DRUMUL APELOR MARI

ED. II

EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ BUCUREȘTI

78

PROF. I. SIMIONESCU

PITORESCUL ROMÂNIEI

VOL. III

PE DRUMUL APELOR MARI.

ED. II.

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ", BUCUREŞTI

Sătence din Drăguș (Făgăraș) (de K. Hielscher)

DEALUNGUL OLTULUI.

I. Trăind în mijlocul naturii și prin natură, poporul ajunge să socoată drept tovarăș, tot ce-l înconjoară.

Brazi și păltinași
l-am avut nuntași
Preoți, munții mari
Păsări, lăutari.

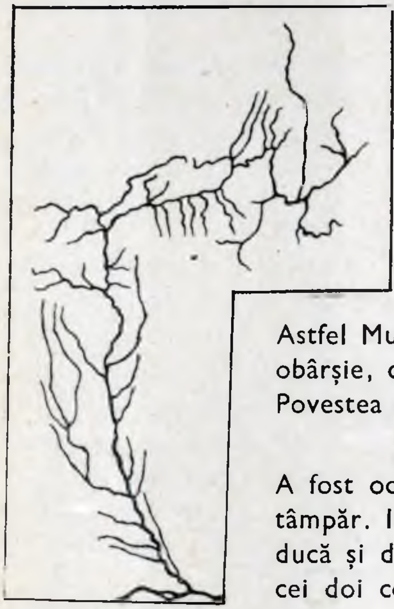

Fig. 1. Cursul Oltului.

Personalizarea formelor cu care vine zilnic în contact, umanizarea chiar a inertului, este pentru popor urmarea firească a traiului său izolat, dar dus cu adâncă simțire și contemplare.
Astfel Mureșul și Oltul, două ape vecine la obârșie, capătă însuflețire.
Povestea e gata.

A fost odată un împărat viteaz și fără astâmpăr. Intr'o bună zi l'a apucat dorul de ducă și dus a fost. Ș'a lăsat împărăția și pe cei doi copilași în sama împărătesei, iar el, în fruntea oastei, a pornit la drum. Nu i s'a mai știut de urmă.
Copiii creșteau văzând cu ochii. Când au ajuns mari, ș'au luat și ei rămas bun dela mama lor, cu gândul să afle ceva despre împărat. Nici lacrămile împărătesei, nici taina lumii spre care se aventurau nu i-au putut ținea locului.
Mama lor îndurerată i-a rugat măcar să nu se despartă unul de altul; să înfrunte împreună primejdiile.
Ț-ai găsit tinereță ascultătoare. N'au făcut drum prea lung și a apucat unul către miazănoapte, altul către miazăzi.
Impărăteasa din turnul ei de veghe, îi vede și se înspăimântă. Caută să-i oprească'n loc atingând cu o nuia vrăjită urmele pașilor lor. O minune s'a înfăptuit. Cei doi flăcăi împărătești s'au schimbat deodată în două pâraie cu apă limpede.
Impărăteasa rămâne împietrită de durere, iar lacrămile ei șuruiesc și azi, împărțindu-se între cele două ape curgătoare.

Aşa îşi lămurește poporul, după spusa lui Silvestru Moldovan, apropierea dintre izvoarele celor două ape mari: Oltul mai fugar, Mureșul mai domolit.

2. Intr'o vară, câțiva ani după Unire, am pornit la drum cu un tovarăş; făcea parte din tagma acelora care cunoșteau mai amănunțit ținuturile străine.
Cu mare greu l'am hotărît să sacrifice o vară, pentru a călători și prin țara nouă. S'a pregătit cu o migăleală, în chipul lui Tartarin. Ii era frică de necunoscut, deprins să apuce cu automobilul pe drumuri bătute, știute, găsind la tot pasul înlesnirile traiului.
In amiaza zilei a treia, poposim într'o poiană dumnezeiască, acoperită cu un covor de iarbă deasă și fragedă.
Brădetul întunecat de pe dealuri s'a retras mai la o parte; n'au rămas de cât puține tufe de alun și iniperi ca niște mici chiparoși. Câte un molid răzleț își desfășura în voie mândra înfățișare cu coama cetenelor bogate. Soarele dădea strălucire pajiștei, ca și micelor ogoare de secară pârguită, poleindu-le fața.
Sub umbra unui brad ne cuprinsese o atât de adâncă mulțumire, în cât am botezat locul: ,,Poiana fericiților''. Se lăsase liniște deplină; nici o frunză nu se clătina, nici greierii nu țârâiau. Din când în când șoapta unei unde răcoroasă, venită din taina pădurilor, aducea aroma lacrimilor de rășină.
Tovarășul meu nu se mai sătura să privească'n jur. Tolănit pe iarbă, cu fața spre cerul curat, era ca și copilul din tabloul lui Lenbach. Intr'una repeta: ,,Ce frumos!; câtă liniște; câtă mulțumire''. Era prefacerea sufletească trezită de bagheta magică a naturii, la acest orășean închis vieața-i toată în spațiul restrâns al biuroului.
Dinspre marginea poienii, de după o dungă de sălcii și arini tineri, s'auzea un șopot lin, ca un cântec ademenitor de zâne. Era un pârâiaș, vioiu, fără să fie prea săltăreț. Ingust de-l săreai fără sforțare, undele lui lunecau grăbite peste lespegioarele pe care le puteai număra, atât de limpede ce-i era apa. Glasul lui ca un cântec în surdină mărea farmecul locului. Privindu-l de aproape, în drăgălășenia lui, printre campanulele albastre ce-i surâdeau, îți aducea aminte de fața rumănă a unui copil vesel și sburdalnic. Iți lămureai vieața ce o dă poporul, neînsuflețitului.
Să fie feciorul de împărat ce apucase în această direcție?

O femeie se ivi cu un mănunchiu de vreascuri în spate. Ce minunat se potriveşte portul naţional, flori din pajişte presărate pe cămaşa albă, cu spaţiul larg, deschis, luminat de soare.

— Incotro fuge apa aceasta, nevastă?

— Spre Sân-Dominic.

— Dă în Olt?

— D'apoi!

Oltul tulbure, lat şi mânios dela Călimăneşti, după ce ş'a încordat puterile ca să taie'n curmeziş Carpaţii, îşi începe aice drumul cu o şuviţă de apă, limpede ca lacrima. Izvorul lui e numai la doi paşi de al Mureşului. Dumnezeu ştie dacă în pragul de deal, nici un chilometru de lat, apele de ploaie nu apucă nehotărîte, când spre unul când spre altul. Povestea cu lacrămile împărătesei este atât de apropiată de realitate.!

Oltul sub forma-i copilărească a unui firicel de apă curată, îşi continuă drumul în tovărăşia câtorva sălcii, străjuit de molizi, până la satul Sân-Dominic. Pe valea cu fundul neted, verde peste tot, râuşorul numai la cotituri sclipeşte. E scurta parte din lungu-i drum, în care Oltul cunoaşte vioiciunea gingaşă a copilăriei.

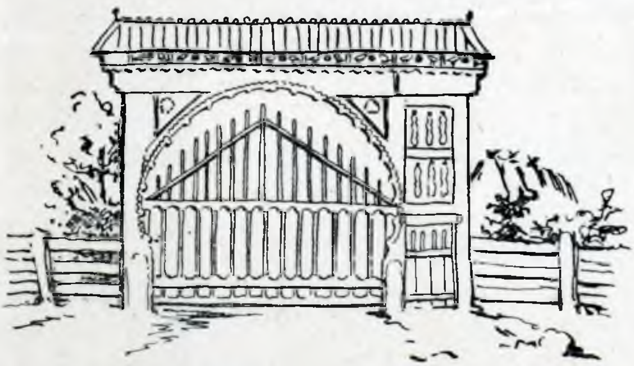

Fig. 2. Poartă dela Sân-Dominic. (Des. D-na E. Bocec)

La Sân-Dominic devine aproape matur, căci acolo se unesc câteva pârăiaşe la fel cu cel întâlnit, scoborîte din părţile muntoase, adunate, — pe hartă — ca şi firele din şfichiul unui harapnic, cu care se poatea asemăna mersul întortochiat al Oltului.

Ajunge dintr'odată impunător, iar peisajul dela Sân-Dominic e măreţ, privit mai ales de pe terasa drumului de fier care urcă spre

Izvorul-Mureșului. E un larg circ dominat de fantastica formă, ruini de marmoră, a masivului Curmăturii, (Hăjmaș) de sub care curge cel mai de samă afluent al Oltului. In lungul lui stau înșirate casele din Balan, cu biserica 'n frunte, al cărui nume e cunoscut prin minele de aramă, descoperite, zice-se, de un cioban.

Jos, valea largă, cu pășunea fragedă; în fund lucirea variată, după bătaia soarelui, a Curmăturii; în față satul Sân-Dominic, cu casele strânse grămadă, vestit odată prin industria olăritului.

Sunt clipe de emoționantă frumuseță, care te face tocmai să-ți fie dragă natura, nu numai pentru că e din țara ta, ci în sine ca motiv de mulțumire și răscolire de gânduri, mai ales când o socoț în legătură cu oamenii. Ascunzișul acesta din țară are și o atracție mai adâncă. E inima geografică a României, de unde izvoresc cele trei mari râuri — Mureșul, Oltul, Bicazul-Bistriței — resfirate apoi în trei direcții deosebite: spre Moldova, Muntenia și Ardeal. Povestea născocită de popor pentru a lămuri apropierea izvoarelor Oltului și ale Mureșului, poate căpăta prin dispoziția geografică a celor trei cursuri de apă, o semnificație simbolică.

Curmătura domină regiunea. Cu înfățișarea munților Dolomitici — îmi aduce aminte de Monte Cristallo — e farul de orientare al regiunii, văzut până ce treci de Miercurea-Ciucului. Prin sculptura amănunțită a stâncelor goale, întrece în gingășie masivul Bucegilor. Mai ales când soarele-l învăluie în lumina trandafirie a apusului, văzut în plin dela Sân-Dominic, în contrast cu întunecimea pădurilor, muntele, paza văii Oltului, izolat ca și Ceahlăul, apare ca un tabolu măreț și gingaș totodată.

Dela Sân-Dominic Oltul curge tulbure, în albie largă. A devenit în scurt timp matur, domol dar impunător, cu largi cotituri pe fondul Ciucului-de-sus, ținut neted, înconjurat de munți, fundul unui vechiu lac de pe urma căruia au rămas câmpuri de turbării. Dintr'o parte se lasă lin în ultimele valuri din Munții Ciucului; de alta, spre apus, se ridică pieptiș de lavă ruginie, urmele vulcanilor stânși, a căror cratere se înșiră pe spinarea munților până la Tușnad.

3. Satele se țin lanț. Abia s'au isprăvit ultimele case din Sân-Dominic și încep cele din Tomești. Cinci chilometri treci numai printre șiraguri de porți înalte, înstreșinate, cu ușori bogat încristați. Săgețile bisericelor se ridică pe deasupra acoperișurilor de țigle. Cea din Cârța le întrece, urcată pe umăr de deal. Veche, din

veacul al XV-lea, a rămas și azi împrejmuită cu zid gros, adăpost de vijeliile omenești abătute mai cu furie în această strâmtoare din munți. Pe aice a trecut I l i e ș, feciorul lui P e t r u R a r e ș, când a apucat în veacul al XVI-lea drumul către Alba-Iulia, din ordin turcesc, ca să libereze pe regina I s a b e l l a, închisă acolo de episcopul M a r t i n u z z i. Pe aice s'a abătut puhoiul turcesc și mai ales cel tătăresc de sub Hanul M â r z a. Din vreme în vreme te îndeamnă la popas pâlpâitura tot mai palidă a Curmăturii. Pe deasupra gardului de plopi decorativi dela Gârciu, peste pintenul de munte în jurul căruia se înșiră casele din Racul, cu una din cele mai frumoase biserici gotice din secuime, se ițește mereu straja Ciucului, îmbujorată de bătaia piezișă a razelor de soare.

Fig. 3. Biserica din Cârța-Ciuc. (Des. D-na E. Bocec)

Fig. 4. Șira Architei, văzută din Ciuc. (Des. D-na E. Bocec)

Jocul luminii, decorul variat, așezările omenești, mozaicul de ogoare nasc tablouri atât de atractive, în cât timpul pare că nici n'ar exista. Nu te înduri să fugi în goană pe lângă peisajul dinspre Șumuleu, centru politic important secuesc, înainte de a fi mutat în Miercurea-Ciucului. Pădurile de fag, retezate la poale, fac loc galbănului din ogoare. Casele în amfiteatru, înconjură măreața biserică cu 4 turnuri ce cuprinde o statue a Maicii-Domnului din veacul al XIII-lea; alăturea se ridică vechea Mânăstire a franciscanilor, de aproape 500 de ani, loc de pelerinaj la Rusalii, cum e de Sfânta-Marie la Radna lângă Arad. Sus pe muchea dâmbului, sclipește săgeata unei

capele, înconjurată cu tufe de făget. Spre ea duce drumul penitenții din săptămâna patimelor.

De pe terasa pe care e așezat Miercurea-Ciucului, cu un castel de peste 200 de ani, asemenea celui din Făgăraș, îți iai rămas bun dela Curmătura, a cărui contur încet-încet se pierde'n ceață, cu flacăra stâncelor de calcar tot mai stânsă.

Oltului i se pune'n cale cea dintâi încercare. Iși încordă puterile și-și face drum prin strâmta cale dela Jigodin. Scapă din nou la larg, în Ciucul-de-jos, mai lat, mai neted de cât celălalt, cu mai multe sate cuprinse, așezate la loc ferit de toanele apei, pe conurile de năruitori înălțate, aduse de afluenții din Carpați. Drumul din tovărășia Oltului este tăiat de altele, în curmeziș, ce vin din valea Uzului și a Oituzului, de se continuă peste spinarea Architei, în inima Ardealului.

Abia ai lăsat în urmă Sânt-Imbru și-ți iese în cale Simoneștii, Cetățuia, Vrabia, cuiburi de hărnicie și trudă grea, căci pământul nu dă rod fără casnă. E mai sărac; trebue lucrat cu multă grijă.

4. De odată Oltul pare că intră în păretele de piatră ruginie ce-i aține calea. S'a isprăvit cu zarea largă din Ciucurile liniștite. Din adâncul văii răsună glasul mânios al apei în luptă cu stânca.

Drumul care întovărășea râul mai dedemult, era greu de întreținut. Oltul furios nu-l cruța. Dela 1852 șoseaua părăsește vâltoarea apei urcând coasta pietroasă către Tușnad. Cu cât sui, cu atât îndărăt se ridică cortina mai mult. E cu neputință să înaintezi în umbra brazilor fără să nu privești îndelung înapoi, tabloul ce se desfășoară în lumina blândă a soarelui gata să dispară după munți. Fundul de covată al Ciucului e împărțit în lung, în două.

Deoparte, umbra așterne argintul amurgului, de alta, razele piezișe poleiesc holde și sate.

Ogoarele de grâu gata de secerat sunt tipsii de aramă ciocănită, cu pietre de rubin, petele țiglelor dela acoperișul caselor. Pâlcurile de brazi răzlețe, par mai mohorîte, iar umbra prelungă a căpițelor de trifoi trage dungi întunecate pe câmpul slab luminat.
Spirale subțiri de fum argintiu se înalță ca din cadelniți. E semnul că începe pregătirea cinei. In lungul cărărilor, cosașii înoată prin valuri aurite; li se prinde drumul după sclipirile ca de licurici ale coaselor lustruite, purtate pe umăr. Numai glasul mânios al Oltului

întrerupe liniștea serii, ce încheie o zi de muncă. E ritmul vieții adevărate.
Băile Tușnad se găsesc într'un loc plin de farmec, umbrit de desișul pădurilor de brad.
Incepând încă din părțile nordice ale Ciucurilor, izvoarele minerale se țin lanț. Când se sapă fântâni pentru apă de băut, adesa se dă de borcut. Una din priveliștele obișnuite de odinioară pe drumurile secuiești erau căruțele cu coviltir, ce transportau apa de Borsec, Vâlcele ori Malnaș.

Fig. 5. Băile Tușnad.

In jurul izvoarelor ce țâșnesc la 600 m. înălțime, darurile vulcanilor stânși, s'au clădit cochete vile așezate pe trei terase; prima e dealungul drumului bătut, ultima sub pletele de brad, în care se fugăresc veverițele. Alee bine întreținute, te înfundă în liniștea pădurii, sau te scot la colț cu priveliștea rară, asupra întunecatului drum al Oltului, numai spumă de mânie. Stâncile ruginii au înfățișarea de statui asiriene cioplite în malul de lavă.
Lângă Tușnad se află o atracție, cum nu se întâlnește des în Europa. E lacul Sfânta-Ana, ochiu de apă limpede, ca oglinda de neted.
Drumul spre el îl faci deodată în adâncul pădurii de fag cu foșnet tainic. Rar se furișează câte o trâmbă de soare dând strălucire metalică frunzelor uscate ori asvârlind pete purpurii pe albul argintat

al coajei netede. Urci domol coasta trăgănată a Ciomagului, cu largă priveliște asupra Ciucului.

La scoborîș, rămâi pironit. In mijlocul codrului, pe fundul de leică, doarme lacul la nouă sute și mai bine de metri înălțime. Cu cât te apropii de el, cu atât te fascinează, plin de vrajă, ca un ochiu sticlos ce privește țintă.

De jur împrejur păreții unui vechi crater sunt acoperiți de desișul fagilor cu coroanele sferice asemenea unor nori grei ce se

Fig. 6. Lacul Sf. Ana (Col. ft. C.T.R.)

rostogolesc pe coastă, oprindu-se în țarcul de brazi, sentinelele neclintite din jurul lacului.

Adăpostit cum e, rar când se învălurează. Pare mai de grabă o imensă tipsie de argint cu reflexe variate după bătaia soarelui. Din vreme'n vreme, ici și colo, se nasc cerculețe care se pierd repede. Sunt semnele vieții ascunsă în adânc.

Ochiul pământului cată fix, fără clipiri, spre bolta de deasupra. Soarele îi dă coloritul, iar norii variația.

Când cerul e senin și soarele se râdică dela răsărit, lacul pare încins de flăcările ce pâlpâie în jurul lui. Reflexul brazilor e atât de neted, în cât poți număra în apă sulițele vârfurilor lor. Pasărea care sboară deasupra, își vede chipul întreg, deslușit, în apă.

Soarele se râdică; jocul reflexelor se schimbă. Fața apei se întunecă, iar umbra brazilor dispare. Când soarele se lasă cătră asfințit,

gama colorilor e mai intensă, mai variată. Albastrul cerului înălbăstrește și apa. Norii cu tivitură purpurie plutesc ușor ca într'o lume fermecată. Umbra brazilor din nou se ivește, mai intensă, mai întunecată.
Ziua întreagă stai în fața apei, ne mai știind pe ce lume trăești. Liniștea e atât de deplină, încât loviturile ciocănitoarei în trunchiurile arborilor te fac să tresalți.
Ești izolat; singurătatea nu te doboară. Lacul îți ține de urît. In imobilitatea lui, e plin de vieață, răscolitor de gânduri.
Urcându-te spre întoarcere, la tot pasul te oprești să-i mai admiri farmecul. Iți face semn; îți surâde; te chiamă. Il regreți ca pe un prieten drag, de care te desparți, Dumnezeu știe pentru câtă vreme. Nu e de mirare că lacul atrăgea spre rugăciune pe păgâni, ca și pe creștini. Urmele celor dintâi s'au găsit prin apropiere. Ceilalți au clădit la țărm, modest lăcaș de rugă. Neclintita față a lacului, bucată din cer căzută între brazi, deșteaptă oricui aceleași sentimente de adevărată cucernicie, iar contemplarea mută adesea ori e mai purificatoare decât ruga rostită.

5. Nu poți părăsi Tușnadul, fără ca dela Bicsad să nu ocolești puțin cătră o altă ademenire a naturii, unică, rară și în restul Europei. Un drum șerpuit apucă pe coasta sudică a aceluiaș vulcan. Acum urci până la izvorul pârăului, acum scobori spre gura lui. Numai malul apei e prielnic pentru drumuri.
Când treci pe sub bolta de făget, când îți țin tovărășie stejari cioturoși, cu coaja crăpată, cu frunze ca de metal, simbolul energiei de vieață.
Așa ajungi în necontenite încolăciri de mers, până la cumpăna apelor, unde găsești popas comod la Băile Fidelis, cu otel în stil svițerian și confort modern. Aice se folosesc alte izvoare minerale, într'un cadru de pace întremătoare, departe de forfota curioșilor care trec, dincolo, la Tușnad, zi și noapte în sgomotul clacsoanelor. In apropiere se află gura de răsuflare a vulcanilor odată în plină activitate. Din adâncul lor nu mai ajunge la față decât aburi otrăvitori. Gura prin care revărsau ploaia de cenușe ori boambe este închisă.
La față e rigiditatea morții; la adânc a mai rămas însă ceva din urmele clocotișului de odinioară. Gazuri ies prin păreții peșterilor de pe vârful Muntelui Puturosul, potrivită numire dată de popor.

Intrând în Peștera cu miros de pucioasă, te cuprinde o moleșitoare boare caldă. E leac și moarte totodată.
Leac, dacă pășești cu prudență. Gazul bioxid de carbon fiind mai greu decât aerul, se lasă la pământ, într'un strat tot mai gros către fundul peșterii. Cât nu-l respiri, e binefăcător. De cum te-ai aplecat și-l răsufli odată, moartea e fulgerătoare.
Pe coasta muntelui, în preajma peșterii, stau cruci de lemn la căpătâiul celor neprevăzători sau care s'au urcat anume să caute moartea. Astfel pe o restrânsă suprafață de lângă Tușnad, se întâlnesc alăturea fenomene naturale la fel cu acele care se admiră în Câmpurile Flegreene de lângă Neapole. Lago d'Agnano, ori cel din craterul Astroni, este representat prin Lacul Sf. Ana și vecinul său, Tăul, plin de turbării. La Solfatara de lângă Puzzuoli într'una fumegă gazul hidrogen sulfurat, ca și în peștera de pe Puturosul. Grotta del Cane își are echivalentul în Peștera ucigașă, cu bioxid de carbon.

6. Dela Bicsad zarea se lărgește. Munții împăduriți se trag la o parte, lăsând în locul lor ondulările colinelor joase. Sămănăturile se întind din nou; căpițele în patru muchi, cu un snop țuguiat în vârf, se înșiruie paralel cu haturile însemnate de arbori stufoși. Din adânc încă își fac loc izvoare care dau oarecare vieață regiunii. Malnaș și Bodoc adăpostite în îndoituri de dealuri sunt localități tihnite de băi, căutate.
La Malnaș nu e peisajul de munte dela Tușnad; soarele arde la amiază mai cu putere, iar praful de pe drum se împrăștie ca o ceață suflată de vânt. Se află însă și drumuri de liniște și umbră, către dealurile din spatele stațiunii, ori către Oltul din apropiere, lovind cu valurile sale vârful îndoit al sălciilor. Spre seară adie răcoreala plăcută, aromită cu mireasma fânului cosit și a cerealelor de curând secerate.
Ca deosebire de Tușnad, la Malnaș există și băi de nămol, scos din turbăriile apropiate, iar instalațiunile sunt atât de bune în cât gazurile se pot folosi în cabine, așa cum ies din pământ.
De cum treci de Malnaș, peisajul se îmblânzește. Muncelele țin locul munților, iar brazii stau la sfat în tovărășii tot mai răzlețe. In zarea încețată din spre miazăzi se conturează slab, ca margene de nori, profilul neregulat al Carpaților. Pe unele ogoare stau încă înșirate căpițele râdicate dela pământ ca să sufle vântul pe sub

ele, iar pe alte tarlale, plugul a răsturnat prima brazdă de toamnă. Pământul nu îngăduie odihnă, iar grija zilei de mâne se împletește cu bucuria rodului abia strâns. Așa se scurge vieața. Clipa trăită se uită. Drumul suie și scoboară, ca și valurile din largul mării.
Pe șoseaua bine prunduită stau înșirați meri încărcați cu roade, ce prind a se rumeni.
Spre răsărit, terenul e complet netezit. Munții au rămas în urmă, lăsând loc șesului Trei-Scaune, care se adâncește departe în curbătura Carpaților; în față Țara-Bârsei, netedă și ea, e numai ogoare și

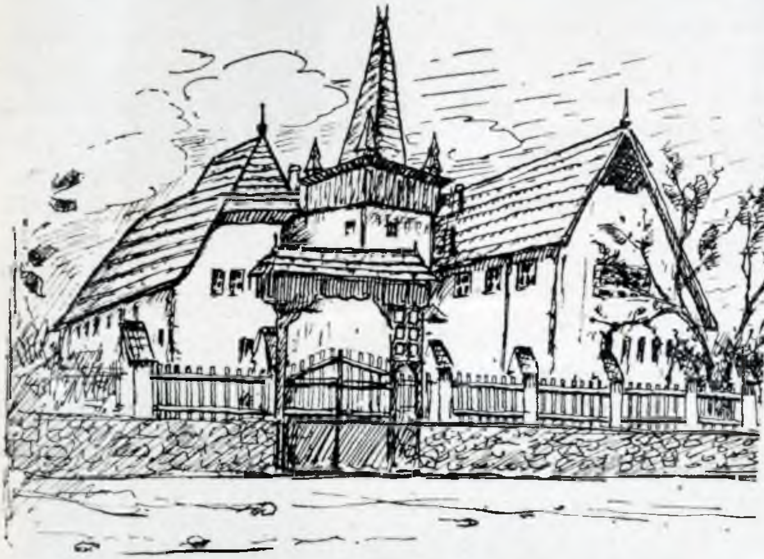

Fig. 7. Muzeul din Sf. Gheorghe. (Des. C. Motaș)

sate legate prin șușinițele albe ale drumurilor prunduite. Ultimele înălțimi ale Munților Baraoltului, silesc Oltul să le ocolească. Zarea necontenită se lărgește, iar Oltul curge lin aproape la nivelul pajiștelor și a ogoarelor, sub umbra bolților de răchiți.
Luându-te după ele, ajungi la Sf.-Gheorghe, cu casele înșirate pe coasta trăgănată a unui deal, cu biserici micuțe din care mai interesantă este cea reformată, în care se mai văd ogivele clădirii gotice din veacul al XIV-lea, transformată mai târziu. Interesant, demn de cercetat dar și de imitat este Palatul cultural, original ca construcție, cu muzeu important și bogată bibliotecă. Particularii s'au întrecut cu donațiile, spre a aduna tot ce se referă la vieața regiunei, care nu cuprinde numai Secui.

Merită atențiune între altele bogata colecție de pe vremea pietrii lustruite, adunată din săpăturile dela Ariușd, localitate așezată la poalele colinelor Baraoltului, dinspre Bod. Aice s'a putut reconstitui bunăoară planul vechilor case de locuit, cu păreții din nuiele împletite și lutuite, plan care nu e diferit de al multor case de azi din ținutul dealurilor. Frumoase vase cu ornamente asemenea celor dela Cucuteni (Iași), dovedesc via circulație de oameni până prin aceste locuri, vasele fiind după modelul celor fabricate în Grecia veche.
Pomenit din veacul al XIV-lea, Sf. Gheorghe multă vreme a suferit de rivalitatea Brașovului, care i-a împiedicat desvoltarea; nu iea avânt decât dela dualism (1867), când ajunge centru administrativ, iar apoi și însemnat centru economic din Ciuc. E un nod de drumuri. O șosea tăiată prin pădurile dese, duce spre Vâlcele, una din cele mai vechi și mai cercetate stațiuni balneare, a cărei apă bogată în fier, renumită prin radioactivitate, rivalizează cu acea a Borsecului.

7. Ne-am urcat pe colina împânzită cu verdele ierbii nepăscută. Era cald, aerul plin de mireasma cimbrișorului înflorit, iar tabloul ce se desfășura înaintea noastră neîntrecut. Amuțise totul în jur; numai glasul ciocârliei se auzea limpede fără să o zărești în adâncul văzduhului inundat de lumină.
Trilurile ei, când mai repezite, când mai trăgănate îți deșteaptă o stare de beatitudine nebănuită, pe care n'o poți numi decât fericire. Trecut și viitor dispar. Ești aice de când e lumea și ai vrea să dureze o veșnicie.
Tovarășul meu era schimbat cu totul. Rar prefacere sufletească mai adâncă se putea observa la un om. Natura a înfăptuit o minune, ca atâtea altele. El, care nu băga în samă decât mersul bursei, acum urmărea ca un copil jocul fluturilor stacojii proectați pe ecranul albastru al cerului, ori se îndeletnicea să înlesnească unei furnici a trece de pe un paiu pe altul.
Spovedania izbucni.
— Da, suntem pe deaîntregul vinovați, îngâimă deodată timid; răspundea unor gânduri care l'au frământat tot drumul.
— Suntem vinovați față de țară, față de popor, dar mai ales față de sufletul nostru. Jurăm în numele țării. Ne înșelăm. Nu o putem iubi, pentru că nu o cunoaștem.

Curmătura (Hăjmașul-mare) văzut de la Balan. (Fot. V. Pușcariu).

Lunca Siretului și a Trotușului la Adjud.

Bivoli de pe Olt (Făgăraș)

Dorim fericirea poporului. Clădim legi pentru învierea lui. Iarăşi ne amăgim. Taina sufletului lui rămâne pentru noi adânc, nesondat. Trecem pe lângă el dar ne ferim să-l cercetăm; străbatem satele în goana maşinii, iar el rămâne înaintea noastră ca un sfinx. Ii compătimim traiul, fără să i-l cercetăm direct. Bănuim că trebue să fie la fel cu al celor descrişi de T o l s t o i ori, G o r k i, ale căror producţii erau nelipsite din biblioteca noastră.
Iar majoritatea dintre noi? Ne svârcolim ca scorpionul în mijlocul jarului; ne otrăvim în certe mărunte şi clădim prea puţin trainic. Uite! Niciodată nu mi-a apărut mai concret stârpiciunea vieţii de toate zilele, dusă de mulţi într'o indiferenţă vinovată, decât în drumul acesta, spre ruşinea mea mărturisită, cel dintâiu prin inima ţării. Atmosfera ce o respirăm zilnic e alta, străină; nu este aromată cu cimbrişor şi pelinită. Ceia ce săvârşim este factice, din a altora. De aceia nu e trainic. Ne amăgim că am creiat artă şi literatură. Cu rari excepţii punem să cânte canari în colivie; dar nu simţim vibrarea cântecului ciocârliei. Pictăm Canalele Veneţiei şi stâncele de pe ţărmul Bretaniei; ne punem la întrecere cu P r o u s t, V e r l a i n e ori R i l k e, păşim în umbra lui B e r g s o n ori F r e u d; mai adesa rămânem neaude-neavede la chemarea pământului nostru şi la glasul pământenilor.
Şi cât de aproape ne e scăparea! Să întindem mâna numai şi totul ne stă la dispoziţie pentru salvarea noastră sufletească dintr'o iobăgie sarbădă, generală. Am ajuns însă atât de inerţi, atât de apatici în sclavia străinătăţii încât rar mai avem voinţa de a ne găsi pe noi înşi-ne.
Simte răsuflarea pământului scoasă prin căldura soarelui. Priveşte munţii atât de fermecători, pe care nu-i ştim, nu-i călcăm. Totul te chiamă spre vieaţa cea adevărată.
Torente ajunseseră vorbele lui; năvala valurilor ce se rostogolesc pe prag de munte. Prin ele îşi arăta regretul vieţii sarbede de până acum, răsvrătirea, cât şi dorul de a se schimba.
In adevăr, tabloul naturei era dintre acele care te pot converti. Făptura variată a munţilor se înşiră în semicerc, din Vrancea şi până'n ţara Oltului, unii înecaţi în ceaţă, ca după o cortină, alţii, în faţă, din ce în ce mai limpezi. Ciucaşul pare oglinda Ceahlăului. Postovarul şi Piatra-Mare strălucesc în plină bătaie de soare. Bucegii, ca săpaţi într'un masiv de marmoră, răsăreau mai albi, împresuraţi de mantia mohorîtă a brădetului des. Peste ei se iţeşte ca-

pătul surpat al Pietrii-Craiului, iar mai la apus, în negura depărtării, silueta vârfurilor de piramidă din șira Alpilor Făgărașului. Se râdicau ca la un sfat, unii peste capetele altora. Privindu-i mai îndelung, fiecare avea personalitatea lui; unul mai grav, celalt surâzător. Ca și când n'ar fi fost îndeajunsă doborîtoarea variație a formelor de piatră, de după zidul lor se răscolesc valuri de nori, sulurile fumului de tămâie din fața altarelor. Rămân aninați o clipă de vârful munților ca și când nu se încumetă să-și ieie sborul prin văzduhul încins de lumină. Se tivesc cu dungi strălucitoare, devin ca ceața, iau fantastice înfățișări cu gâturi lungi, cu degete subțiri, resfirate, până când, scămoșați, se topesc, fără urme. Alții vin la rând când grăbiți, când mai încetiniți. Fuga lor pe cer, proectează umbre pe coastele munților, peste mozaicul de ogoare din șes ce capătă reflexe irizante.

8. Un prieten comun din partea locului ne ieșise spre întâmpinare la Sf. Gheorghe. Surâzând, stătea și asculta volvora sufletească a tovarășului de drum.
El cunoștea în amănunt soborul munților; îi știa pe degete pe unii. Călcase viroagele prăpăstioase; trăise în farmecul stânelor împrăștiate sus, pe vârfuri. Le admirase de atâtea ori măreția; le aflase asprimea toanelor.
Știa însă ca de pe carte și sbuciumul poporului dela poalele munților, din văiugele tăinuite.
Când încetă vorba tovarășului de drum, începu el să ne povestească răspicat, tacticos, ca un dascal din vremea veche, care căuta mai des calea sufletului decât povara minții.
— Sunt frumoși munții, începe prietenul ardelean. Sunt mândri, văzuți din perspectiva depărtării. Dacă ar avea glas, multe ne-ar mai spune despre cele văzute din vremuri depărtate, desfășurarea tragediei unui popor, mereu sub bătaia viforului. Ținutul acesta e unul din cele mai sbuciumate, tocmai pentru că e atât de variat. A atras întotdeauna stăpânirea, legată de lăcomie și putere.
Prinse a depăna povestea neamului evocată de farmecul locului.
— Până la Sf. Gheorghe, cât ați călătorit dela Sân-Dominic, ați trecut prin sate zise secuești, căci linia Oltului este axa țării Secuilor de răsărit: T e r r a S i c u l o r u m. E dovedit ca lumina zilei că Secuii s'au așezat aice peste Români, poporul băștinaș, ca și Teutonii ori Sașii, dincolo în Țara Bârsei, măcar că regele A n-

d r e i al II-lea o numește pe aceasta în diploma din 1211, ,,t e r r a d e s e r t a e t i n h a b i t a t a".

Secuii s'au așezat peste Români; așa ne spun numele de munți, de râuri, obiceiurile lor luate dela Români.

De unde au venit? Cine i-au adus? Dumnezeu știe. Chiar dintr'ai lor, unii îi țin drept Pecenegi, alții drept Cumani, ori rămășiți rătăcite dintre Huni, ba chiar Gepizi.

Fapt e că limba lor se deosebește în multe privinți de a Ungurilor, cu care nu se asamănă nici prin înfățișare ori obiceiuri.

Totdauna însă au fost socotiți drept credincioși soldați de apărare ai graniței, deci privilegiați. Liberi și mândri, s'au bucurat în toată vremea de o relativă independență, pe care au apărat'o întotdeauna cu îndârjire. Nu plăteau dări; doar când se suia un rege pe tron, se căsătorea ori se năștea prințul moștenitor, dădeau câte un bou din șase.

Fig. 8. Biserica ortodoxă din Lăzărești, părăsită. (d. S. Opreanu).

Libertatea și mândria lor se vede și din raportul din familie. Copilul spune întotdauna ,,dragă tată" ori ,,Domnule tată", iar femeia nici odată nu se adresează bărbatului decât numindu-l ,,Domnule".

Toate mijloacele s'au întrebuințat în decursul veacurilor, ca să nu mai rămâie român, nici măcar numai în suflet, conștient de origina lui. Silnicia era mijlocul; teroarea altul. Până și credința a fost schimbată prin tot soiul de ispite ori samavolnicii. Ați trecut pe lângă Lăzărești, botezat Lazarfalva. Bisericuța modestă de lângă cea de zid, înaltă, a secuilor, era românească. A rămas pustie, căci ne mai având preot, Românii cântau și se închinau la altarul celalalt, până într'o bună zi prefectul face proces verbal că locuitorii

români din sat au cerut să treacă la religia Secuilor. Şi astfel au devenit Românii Secui, cu nume schimbat. Doar unii dintre cei bătrâni mai știu să spuie ,,Tatăl nostru'' în limba strămoșească. Așa în Lăzărești, așa în Jigodin. Prin biserică Românii s'au înstrăinat, abia mai rămânând din întinsul lor de odinioară, undeva prin sătucele din fundul văilor, până unde înecul convertirii silite n'a pătruns.
Aceasta e o parte din tragedia neamului din ținutul de pănâ aice. Dincoace, arătând spre Țara Bârsei, nu a fost altfel. Tragedia a luat altă față. Deposedați de pământ, Românii erau tot mai înghemuiți spre pieptul munților, colo din Dârste până'n Zizin și Tarlung, arătând cu brațul întins de la Brașov spre zarea de unde iese Buzăul, șiragul de case curate, de sub poalele munților, unde s'au mai păstrat mocanii.
— Ce însamnă însă resistență și energie românească, din acele sate se poate scoate dovada.
Când au venit Teutonii, tot locul ce-l vedeți înainte numai ogoare, era acoperit de păduri și mlașteni. Era ,,t e r r a v a c u a'' dar nu ,,i n h a b i t a t a''. Poienile, dâmburile, erau ocupate și cultivate de Români. Sașilor, mai apoi, oameni pașnici, le plăcea vieața tihnită, dusă în muncă și belșug. Ei aveau de apărat trecătorile, unde clădiră cetăți de zid, în locul celor de lemn. Lor le trebuia însă pământul Românilor, lor, ca și Ungurilor de mai târziu. Românii au fost alungați, obiceiu care s'a păstrat până târziu în veacul al XVIII. Cei din Săcele, din Apața, fură astfel măturați. In Tohanul-Vechiu populația românească a primit ordin, chiar în 1765, să părăsească satul într'o singură zi. Românii astfel au fost împrăștiați ori s'au retras tot sub coasta muntelui primitor. Așa se lămurește populația de azi, amestecată, din Săcele și Satulung. Astfel se schimbă înfățișarea omenească a Țării Bârsei. Sașii, mai puțin Ungurii, privilegiați, încep a se socoti stăpânii locului. Românii erau tolerați la marginea satelor ca brațe de muncă; rămân iobagi, sau simpli coloni.
Asupririle însă nasc resistență. Energia străbună nu este stânsă. Neavând libertate de mișcare spre șesul ocupat de străini, cei mai mulți găseau scăpare 'n munte, care și pentru ei a însemnat salvarea vieții și a neamului.
Păstoritul îi făcu pribegi, dar și hârșiți cu greutățile drumului. Valoarea energiei acum se arată. Mocanii apucă drumul pășunelor

de vară și al iernatului. Pe unde trec lasă urme; unde se opresc dovedesc îndată puterea lor de muncă. Drumul oilor e drumul răspândirii lor până departe în Dobrogea. Așa ajung, ca și Mărginenii dinspre Sibiu, coloniștii românismului. Sate din Bărăgan, din Dobrogea sunt fundate de ei. Economia generală se îmbunătățește. Și azi chiar urmașii mocanilor sunt proprietari de moșii prin acele locuri; alții devin buni negustori. Tot răul e spre bine. Strâmtorarea lor din locul de baștină, i-au legat de munți, i-au împrăștiat în cuprinsul României de dincolo de Carpați, ajungând elemente de împrospătare și întărire a românismului, ca și a belșugului prin muncă. Eliade-Rădulescu dela asemenea mocani a supt dragostea pentru limba națională".

— Pagina din lecția asupra neamului nostru era sorbită de tovarășul meu de drum, deprins prin pregătirea lui să asculte prelegeri de înaltă filosofie și adâncă economie politică.

In privire, ca și pe față, i se citea însă deșteptarea dintr'o lungă rătăcire în care trăise. Frumusețea munților și a locurilor îl captivase. Turnurile bisericilor-cetăți din Preajmăr și Hărman, înălțate în șesul întins, numai ogoare și cuiburi de case, erau concreta dovadă despre adevărul celor auzite.

Transfigurat, se ridică, întinde brațele ca pentru a cuprinde măreţul tablou ce i se înfățișa, dar pare că și spre a se scutura de inerția în care sufletește își dusese vieața până acum. Glasul tremurător de emoție al prietenului, care schițase sbuciumul unui colț din neamul nostru, îl răscolise până în adânc. Simțeai că se ridicase ceața ce-l învăluise până acum, în mijlocul căreia trăia, împrăștiată de adierea răcoroasă dinspre șesul cu ogoarele în pârgă, dinspre măreţul tablou al naturii, dar mai ales din evocarea vremurilor de luptă grea.

— Da! E adevărat, se rosti răspicat și cu tărie. Am trăit și trăim încă înstrăinați sufletește de tot ce avem, de tot ce e al nostru.

Ne-au înstrăinat valurile istorice abătute asupra noastră; continuăm a fi înstrăinați de bună voie chiar prin școli, privind mai cu drag peste granițí, decât la ce e în jurul nostru. Picătură cu picătură se strecoară în sufletele noastre otrava înstrăinării prin cărți, reviste și ziare. Ne amăgim pe noi înșine de occidentalism cultural, știind ce se petrece peste tot. Ne socotim mari filosofi, înmagazinând de a gata ce ne dau alții. Cu mintea trăim în sferele înalte

ale culturii apusene, disprețuind modestele flori de lângă cărarea pe care pășim.

Trăim ca niște fantome. N'avem curajul să cătăm în noi, să ne scuturăm de lâncezeala ce ne-a cuprins din generație în generație. Trebue o reacțiune! Altfel suntem expuși pieirii ca neam, înainte de a fi încercat să vedem dacă energia poporului nu e în stare să deie și ea ceva omenirii. Rămânem jucăria tuturora. Și e păcat de plaiurile aceste; e păcat de norodul care a suferit prea multe pentru ca să nu aibă dreptul la o vieață în totul a lui.

— Trebue! Trebue! altfel rămânem umbre de oameni!

Cuvintele rostite cu mai multă tărie, denotă și o nouă convingere. Iar acel Trebue! sună ca o trâmbiță de înviere și răscolire generală.

9. In toată vremea cât am stat pe colnicea de lângă Sf. Gheorghe, Oltul își căuta de drum. Știa și el multe, căci cumplită jale a mai auzit și potop de lacrămi s'a înecat în undele lui.

> In cetățuia sa de ape
> Dorm cântecele noastre toate
> Și fierbe tăinuita jale.
> A visurilor sfărâmate.

Ai crede că se înfundă iarăși în inima munților. Deodată face un cârlig, pornind către nord. Râul-Negru dinspre Vrancea, Tarlungul și Râul Bârsei dinspre Bucegi, îl abat din cale, cotindu-i mersul.

— Nu pe aice ți-e drumul, pare că spun toate. Mai departe, mai departe. Străbate Românimea întreagă; adună tot ce auzi, cântece și blăstămuri, de le du „în vadul Dunării albastre".

— Oltul ascultă, deși îl așteaptă trudă grea. Inconjurând pintenul Munților Baraoltului, se îndoaie din nou cătră nord, ca și când s'ar întoarce din cotro a plecat. Grăbit, separă dealul Sf. Petru de restul șirei muntoase. Creiază astfel un minunat punct de observare asupra întinsului șes al Bârsei, Terra Borzae, cum stă scris în vechile documente străine.

De pe vârful dealului scund, ușor de urcat, panorama este cam aceeaşi ca și de pe colnicele dela Sf. Gheorghe, numai că formele sunt mai deslușite, mai în amănunt prinse. La poalele munților se întinde șesul neted, cu ogoare dese, pietricele mărunte de forme și colori deosebite dintr'un mozaic măestrit. Printre ele, ca trase cu linia, se îndreaptă în toate direcțiile șoselele curate, trâmbe de pânză întinse la sbicit, ori drumurile de fier, șine lucii de oțel.

Satele cu casele compacte, umbrite de pomi, par insule presărate în belşugul câmpurilor.
In fund, sub Tâmpa, se prind revărsările de case din Braşovul, ce nu mai încape în strânsura munţilor. Vilele răzleţe pe coama împădurită a dealurilor, înlocuesc vechile turnuri de pază, din care nu au mai rămas decât ici şi colo câte un colţ mai resistent. Nod important de cale ferată, popas silit şi la suitul ca şi la scoborîtul pragului muntos lângă care e aşezat, vieaţa a început din nou să gâlgâie în el, cu mai intensă putere decât pe vremea când braşovenii le apucau pe drumul Branului sau al Oituzului, spre Principatele tributare oraşului industrial.
Pe umăr de stâncă biserica Sf. Bartolomeu, masivă clădire din veacul al XIII-lea spune, prin zidurile din jurul ei, de vremurile nesigure.
Vechiul sat Hărman e la o aruncătură de băţ de punctul de observare. Din mijlocul caselor aliniete, cu acoperiş de ţigle ruginite, se înalţă biserica împrejmuită cu ziduri groase, cu ferestruicile pentru puşti, cu cele 8 bastioane încă întregi.
Mai încolo e Preajmăr, cu brâu de piatră în jurul bisericei, mai gros, mai înalt. E aproape aşa ca pe vremea când clopotele din turn vesteau groaza Tătarilor, scoborîţi pe neprevăzute, în chiote sălbatece, dinspre trecătoarea Buzăului.
Privirea alunecă de pe şesul lucrat ca o grădină, spre pieptul numai cloţani a celor doi străjeri din masivul Bucegilor, de aice mai impunător. Spre răsărit e Piatra-Mare, pe tăpşanul căreia în luna lui Iunie se aprinde jarul smirdarului trandafiriu, podoaba Carpaţilor.
Din colo, către Braşov se râdica piramida Postovarului cu privelişte neîntrecută asupra şesului.
Şi Piatra-Craiului îşi arată grămada piramidală a stâncelor goale surpate spre Zărneşti, dar i se zăreşte şi spinarea ca muche de creastă îndreptată către Rucăr. Intre cele două năruituri uriaşe de munţi, e şeaua numai arbori, păşuni şi case resfirate, peste care urcă şerpuitul drum de sub cetatea Branului, acăţată pe vârf priporos de stâncă.
Tovarăşul meu nu putea crede ochilor. Amintirile drumurilor străine, pe lângă Salzburgul depărtat, dădeau năvală, făcându-l să se socoată unde-va pe la margenea Alpilor de răsărit. Nu-i venea să creadă că se găseşte la locul de unde porneau mocanii pe drumul oilor, spre a întări graiu şi simţ românesc, prin meleagurile împânzite de turcime.

10. Mai aproape decât Bucegi și Piatra-Craiului, se înalță muntele de lângă Codlea, cu forma-i curioasă de boltă strâmtă, acoperită cu pășuni. La margenea șesului, înconjurat de alți munți mai mici, răsare ca și Ceahlăul dintre semenii lui, fiind ca un far de orientare, zărit din ținutul Trei-Scaunelor de o parte, din al Făgărașului de alta, ițându-se el cel dintâi mai deslușit, când sui valea Oltului dela Racoș cătră Brașov.
Fiind destul de înalt (1294 m.), dar izolat, este barometrul locului. Sașii au pus în versuri semnele de prevestire, după așezarea norilor pe vârful lui.

Hat der Zeidner einen Hut
So wird das Wetter gut;
Hat er einen Kragen
So kannst du es wagen;
Hat er einen Degen
So kommt Regen!.

(d. I. RÖMER)

— Sunt scenerii alpine, începu iarăși tovarășul meu. Chiar dacă nu-s deopotrivă în măreție, în variație nu stau mai prejos.
Și apoi din ce în ce îmi apar mai ademenitoare. Nu știu; dar, cu cât le văd, cu atât le simt mai apropiate de inimă. Intre ele și sufletul meu se țese o legătură tainică tot mai strânsă, sentiment de care eram străin până acum. Piatră, brad, pășune, îmi șoptesc ceva straniu, neauzit aiurea. Caut să-i deslușesc înțelesul.

11. In șerpuiri lenevoase, Oltul își continuă calea. Zăvoaie de sălcii îi țin umbră, iar de o parte și alta se pierd în ceață cele două șiraguri muntoase printre cari undueşte: munții Perșani la apus, ai Bara-oltului la răsărit.
La Feldioara spațiul se strâmtează ceva, căci dinspre apus un pinten de mal se îndeasă înspre apă, de-și oglindește brâul de pădurice plantată ce-l încinge.
Se cuvine un popas. Zidurile mohorîte cu bastionul prismatic, dela marginea muchii de deal, ori hrubele boltite dela temelie, e tot ce a mai rămas din Marienburgul teutonilor, vechiu cuib de pază cu numele Sfintei Fecioare (Castrum Sanctae Mariae) sub a cărei ocrotire stăteau cavalerii cu crucea neagră, pe fondul alb al mântălii. Cetatea de sigur a fost mai mare, căci aci drumul de trecere e important. Pe urmele celei primitive din vea-

cul al 13-lea, s'a zidit alta de istov, cu ziduri groase, împresurate de plăeșii războinicului domn Petru Rareș ,,Petrus voyvoda Moldaviae". Oștirile lui Ferdinand Habsburgul, conduse de căpitenii mândre, magnați trufași, fură înfrânte la 22 Iunie 1592, de moldovenii căzuți vijelios dinspre Oituz, conduși de viteazul lor domn, cu căpitani ca Vornicul Grozav.

Cași Mihai Viteazul mai târziu, Petru Rareș cunoaște ce sunt laurii biruinții împotriva Sașilor mândri. Ingenunche cu rbicia brașovenilor, siliți să-i plătească 5 mii de florini, contribuție de război, ,,quos ex pacta peca debebamus", cum stă scris în condicele de socoteli ale Brașovului.

Colții zidurilor dela Feldioara au glas pentru noi. Ei ne spun de vitejia străbunilor, temuți nu numai prin biruința armelor. Stăpânitor peste toată partea de răsărit a Ardealului, având un ginere domn în Muntenia, Petru Rareș ne apare ca cel dintâi înfăptuitor al idealului național. Amestecul său în treburile lăuntrice ale Transilvaniei erau temut, după mărturisirea unui diplomat de pe vremuri, și prin aceia ,,că foarte ușor s'ar putea întâmpla ca Românii ardeleni să i-se alăture, pentru identitatea limbii".

Fig. 9. Prismele de basalt dela Racoș (d. Lațiu).

Oltul își continuă drumul în tovărășia sălciilor credincioase. Trenul se pune la întrecere cu el, iar șoseaua i-se alătură, străbătând prin sate mari și cuprinse. Pe fundul luncii, ogoarele desemnează drept unghiuri colorate felurit. In locul grâului, secerat harnicii lucrători răstoarnă brazdă proaspătă de toamnă.

In susul apei zarea e închisă de silueta Carpaţilor; în josul cursului e atât de deschisă, încât crezi că Oltul din nou vrea să pornească, prin Racoşul-de-sus, de unde a venit. In fund însă se înalţă profilul larg al Architei, dinspre care sunt scoborîţi numeroşi butuci, îngrămădiţi în stive înalte.

12. Oltul îşi ia de seamă. Incovoindu-se în loc la Agoştin, străpunge al doilea drum îngust prin munţi.
Despică zidul de piatră de var, arsă în cuptoarele dela Racoşul-de-jos; îşi face loc printre coloanele de basalt ce i-se pun în cale; se mânie, se încruntă, iuţindu-şi valurile şi astfel numai scapă din încleştarea munţilor. La Mateiaşi, înconjurând un pinten de munte, pare că se opreşte în loc spre odihnă. Ostenit de trudă, curge în încolăciri de şes, înghite apa Homorodului, ce vine dinspre nord, de pe o vale largă, şi apoi porneşte din nou la drum, mai majestos. Cât taie deacurmezişul Munţii Perşani, desvăluie călătorului un nou pitoresc, rar întâlnit pe cuprinsul restului ţării.
Munţii Perşani nu sunt înalţi. Impăduriţi mai peste tot, ascund în taina văilor lor puţin populate, blânde frumuseţi asemenea celor din munţii Jura.
Verdele domină, proaspăt, înviorător, pretutindeni. Pădurea când se lasă până'n unda ceva mai iuţită, când înconjoară poieni largi cu iarbă din belşug.
Coastele munţilor nu sunt priporoase; stânca e desgolită numai unde cer trebuinţele omului. Piscurile nu doboară, ci asemenea unor muşuroaie împădurite, se ţin în şiruri.
Mai ales către toamnă, tot drumul pe aice, e o feerie. Argintul viu al apei, iarba de culoarea buratecului până ce dă bruma, polihromia făgetului înainte de a se desfrunzi, toate se îmbină într'o armonie atât de dulce, atât de blândă, încât drumul l-ai dori nesfârşit.

13. Scăpat din strânsura munţilor, cu încolăcituri leneşe de şarpe ostenit, Oltul trece negrăbit, în ţinut curat românesc. Ţara Secuilor a rămas departe către răsărit, dincolo de Munţii Perşani. Bisericele-cetăţi ale Saşilor stau ascunse printre dealurile Târnavelor. Oltul separă acum de restul Transilvaniei bucata din ţară, stăpânită pe vremuri de Mircea-cel-Bătrân, care se intitula şi „herţeg (duce) al Amlaşului şi Făgăraşului", pământ păstrat de domnii Munteniei până la Radu-dela-Afumaţi.

Dealungul Oltului se înşiră satele azi numai de români, şi cu case cu acoperiş de paie. Pe ogoare rar mai vezi câte un sas cu pestelca dinainte, ori săsoaicele cu largi pălării de paie pe cap. Luceşte în mijlocul trifoiştelor sau al fânului cosit, cămaşa curată a Românului, flori albe de mărgărită în verdele ierbii.
Ţara Oltului e închisă din toate părţile. Numai Oltul taie două porţi, spre răsărit şi apus. In nord e malul rupt al dealurilor dinspre Târnave; pentru făgărăşan acolo începe Ardealul. Spre sud e zidul înalt de munţi; dincolo de ei e ,,Ţara''. Când oamenii din loc se avântură peste Poiana Mărului la răsărit, ori pe la Vlădeni, ajung în ,,Ţara Branului'' ori ,,a Bârsei''; dacă trec Oltul în Apus, s'au dus la ,,Mărgineni''. Acestea învecinează ţara lor, ,,Ţara Oltului'', mai mult şes, întins, greu de muncit, încins spre Nord de Olt, străjuit spre Sud de cei mai înalţi munţi al Carpaţilor noştri. In izolare făgărăşenii au trăit liberi; mândri de libertatea lor sunt şi astăzi. Ceva din vechea boierie cu care au fost hărăziţi, ca grăniceri, s'a păstrat în sângele fiecăruia, cătând verde în ochii celui cu care vine'n vorbă.
Cu cămaşa până mai sus de genunchi, cu cioarecii strânşi pe picior, având şnur negru în lungul cusăturii, cu mintenaşul scurt de pănură neagră, bărbaţii sunt înalţi, vioi, muncitori şi întreprinzători.
Din portul vechiu al femeilor s'a mai păstrat doar pomeselnicul, marama albă ca helghea, ce se înfăşură cu un capăt în jurul capului ca un turban, iar celalt spânzură până la călcâie. Cu catrinţele mai adesa negre, despărţite într'o parte dela şold în jos, ca să se vadă albul cămeşii, împestriţat adesa cu înflorituri colorate, îmbrăcămintea simplă şi curată dau femeilor înfăţişare distinsă, sobră, dar plăcută.
Până în dreptul satului Şercaia, mare, aşezat la încrucişare de patru drumuri, devenit aproape orăşel cu multă populaţie românească dar şi nemţească, valea este mai îngustă, căci încă nu s'au depărtat ultimele resfirări din Munţii Perşani.
Comana-de-jos e chiar pe mal iar pe culmile din jur se mai văd ruini din centură, înălţate pentru apărarea trecătoarei Oltului.
Dela Şercaia începe adevărata Ţara-Oltului, îngrădită spre Sud de zidul minunat al Alpilor făgărăşeni cu vârfurile înşirate unul după altul, toate la fel în aparenţă, unul altfel decât altul în amănunt. Materialul măcinat de agenţii atmosferici din munţi se aşterne pe povârnişul domol, brăzdat de nenumărate pâraie cu apă limpede,

care șuroiesc ca și șuvițele de apă de pe un acoperiș trăgănat, împingând mereu Oltul spre temelia dealurilor târnăvene. Abia așezat, pământul nu e rodnic, ci slab pentru agricultură. Mocirle cu stufăriș nu se văd numai în apropierea Oltului. Ele au prilejuit celor din Mândra, sat curat românesc, să deie pildă de ce înseamnă înțelegerea între oameni când e vorba de muncă obștească. In fața satului se întindea Balta-mare, numai papură și rozog, iar pârăul ce scoboară năvalnic din munți adesa aducea pustiiri. Oamenii s'au unit, au irigat balta, care azi e numai ogoare, iar pârăul l'a indiguit cu mladă; l'au domesticit. Lucrul a fost săvârșit deavalma nu

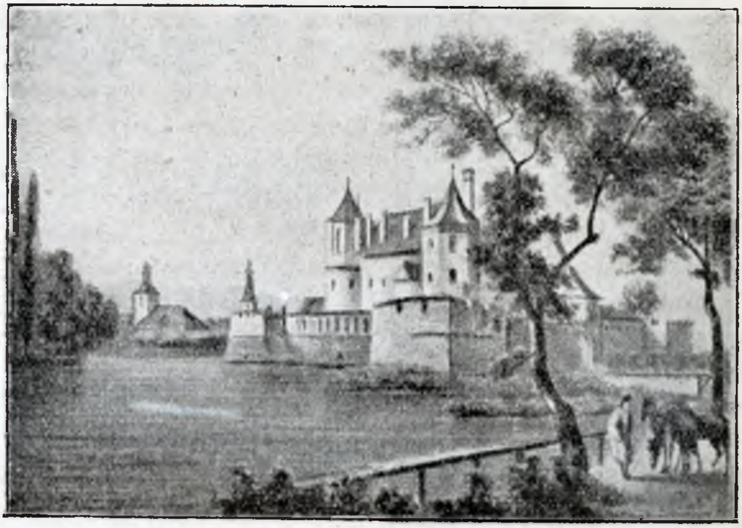

Fig. 10. Inățișarea veche a castelului de la Făgăraș (d. I. Veress).

numai de către locuitorii comunii, dar și de cei din comunele învecinate, interesate.

După câți-va chilometri intri în Făgăraș, capitala județului, de care se leagă multe amintiri străbune. Orașul e mai mult un sat mare, cu tiparul schimbat prin rolu-i administrativ. Școlile ocupă locul dintâi, mai ales de după războiu. Atracția istorică o dă cetatea, cu bastioane la colțuri, zidită în veacul al XIV-lea, dar renovată mai târziu. Interiorul cuprinde încăperi boltite, coridoare pardosite cu piatră roasă de pașii sentinelelor; e ca acum sute de ani în urmă. In fundul capelei, foasta sală de judecată, ți se mai arată într'un colț fecioara de fier, cu țepuși ascuțite, în brațele căreia își dădea

sufletul în chinuri groasnice nefericitul care nu plăcea stăpânilor. Când fecioara îl lăsa din strâns, trupul numai răni aluneca de-a lungul unui sghiab de piatră, în adâncul gropii, unde putrezea. Vremuri de ură și neomenie, aice ca și în apus, aceleași ori unde stăpânea omul. Nu era bucurie mai mare, de și de fiară, decât aceia să vadă cum șuroiește sângele din rănile dușmanului ori ale protivnicului de interese. Invingătorul simțea plăcere în chinurile celuilalt; scrâșnitura oaselor sfărmate, lacrămile, țipetele, rugile, îi provocau râs satanic. Înduioșarea nu se știa ce e, cu toate că alăturea, dincolo de părete, pe altarul capelei, se înalță crucea cu

Fig. 11. Biserica brâncovenească din Făgăraș.

Mântuitorul răstignit. Iertarea rar oprea chinul groaznic; răsbunarea făcea să se uite făgăduielile date cu jurământ, în fața durerilor prevestitoare de moarte. Și apoi mila ar fi fost de prisos. Cel ce chinuia, știa bine că și el va putea muri la fel.

De acest castel se leagă însă mai ales amintirea vijeliosului domnitor M i h a i, răscolitorul furtunii abătute ca un ciclon peste țările românești, pe vremea când asupra lor erau ațintite priviri împărătești, dorința de hegemonie a Ungurilor, ori năzuința de ocrotire a Polonilor.

Ostatecă la nemți o bucată de vreme, aici, în încăperile scunde,

întunecoase, țesea pânza Penelopei nenorocita Doamnă Stanca cu copilele ei. Aice a aflat de moartea năprasnică a neogoiatului ei soț, în al cărui suflet clocotea mânia și dragostea, dorul de cucerire cu visul de liniște, dar care la urmă se simte atât de nenorocit; ,,toate le-am pierdut și pământurile și agoniseală și nevastă și copii'', se tânguia atât de omenește către Marele duce Cosima din Florența.

Tot în Făgăraș, stăpânit odinioară de Vlad domnitorul Munteniei, de Mircea și urmașii lui până la Radu, se înalță sfânt locaș zidit de iubitorul de artă C. Brâncoveanu. Ortodoxă la început (1697), a fost cu sila luată și dată Uniților. Intr'o curte largă se înalță masiva clădire, ca o cetate cu un pridvor de stâlpi groși. La mijlocul acoperișului se râdică turnul hexagonal, scurt, îndesat, cu acoperiș de țigle.

Făgărașul e în șes. Vederea asupra munților se prinde de dincolo de Olt, de pe malul înălțat pe coasta căreia e pumnul de case din satul Galați. Privirea se oprește asupra grupului de munți ai Berevoescului, ce începe să se înalțe la capătul crestei ținută una până'n Turnu-roș. Stâncele golașe, rupte, proectate pe seninul cerului contrastează cu împăduritele colțuri ce închid privirea către răsărit; peste acestea se ițeste Piatra-Craiului, zid de marmoră, iar în zilele senine se arată și ghebul Bucegilor. Contrastul e mai plin de farmec fie primăvara fie la început de toamnă, când vârfurile Alpilor făgărășeni sunt înălbite de zăpadă, întrandafirată în apus trăgănat de soare. In lungul râurilor cu regularitate de linii paralele trase în curmezișul șesului, se înșiră cuiburile satelor mai toate curat românești, cu cât sunt mai aproape de pieptul munților. Ieșind din Făgăraș, la fiecare pas aproape întâlnești amintiri din vremurile când nici munții cei mai înalți nu puteau face zid de despărțire dintre frați.

Drumurile urmează pe al Oltului, șoseaua alăturea de calea ferată. Satele se înșiră ca mărgelele pe ață, dese, bine închegate. In dreptul fiecăruia din vale, pe acelaș pârâu, corespunde altul, sau altele, sus, spre poalele munților.

Nu e sat, de care să nu fie legat numele vreunui român de samă. Aice a fost ținutul grănițăresc înființat de Maria Tereza. De aice se alegeau soldații chipeși care alcătuiau regimentele împărătești de dragoni.

Din Șinca, sat frumos, ascuns între colnicele împădurite ce se sco-

boară din Perșani, se trage G h. Ș i n c a i; în Comana-de-jos, mai sus de Veneția s'a născut A r o n P u m n u l; dela Vaida-Recea, la sud de Făgăraș, chiar sub poalele munților, vestitul general Baronul D a v i d U r s u, eroul dela Solferino.

Treci prin Betlean, străbați Voila, te oprești la Sâmbăta-de-jos. In gara Voila așteaptă un când de copii. Desculți, cu sumăielul pe spate, fiecare poartă pe umăr ba o greblă, ba un țăpoi, ba o sapă. E armata ucenicilor în munca ogoarelor. Sunt viitorii eroi ai pământului, crescuți în răsuflarea caldă a brasdei. De mici cunosc truda, iar sudoarea lor leagă și mai strâns pe om de țarină și-l face să nu se deslipească ușor de ea. Pământul aspru, trebue lucrat din greu. Brațele vânjoase nu ajung. Astfel se pun la încercare și cele slabe.

Fig. 12. Un romănaș din Țara Oltului. (O.N.T.)

Totuși sărăcia se întinde; norodul se înmulțește, iar pământul lucrat cu anevoe, nu dă hrană cât trebue.

Ademeniți, se avântură unii pe drumuri depărtate. Nu e comună din care să nu se pomenească emigranții din America. Unii rămân cetățeni americani, dar în inima lor nu e ștearsă amintirea locurilor depărtate, nici dorința de a le revedea. Trimit bani la cei rămași acasă: trimit bani pentru înălțarea de biserici. Clopotele bisericii din Sâmbăta-de-jos, sunt cumpărate în locul celor topite în vremea răsboiului, de către cei vre-o 80 de emigranți numai din această comună.

In Sâmbăta-de-jos, gara e plină de români în haine de sărbătoare. Petrec tocmai pe unul din ai lor, venit din America.

E contrastul schimbării. Cel ce pornește din nou peste oceane, e îmbrăcat nemțește. Cei ce-l petrec poartă sumanul de pănură și pălăriuța cu fundul scund.

Când pornește trenul, se aude un răspicat:

— Taică dragă, Doamne-ajută.

Un bătrân cată cu privirea pironită asupra fugarului și spune ceva, ce nu s'aude. Femeile își șterg lacrămile cu capătul larg al mânecei, strânsă la încheietură.

— Taică dragă, Doamne ajută.

Fig. 13. Ruinele Bisericii lui Brâncoveanu din Sâmbăta-de-sus. (Des. C. Motaș).

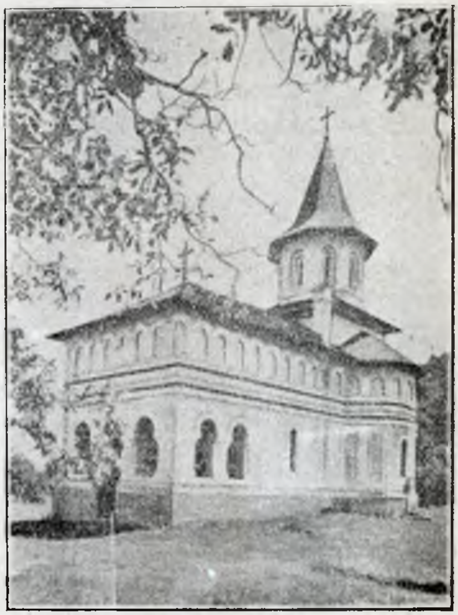
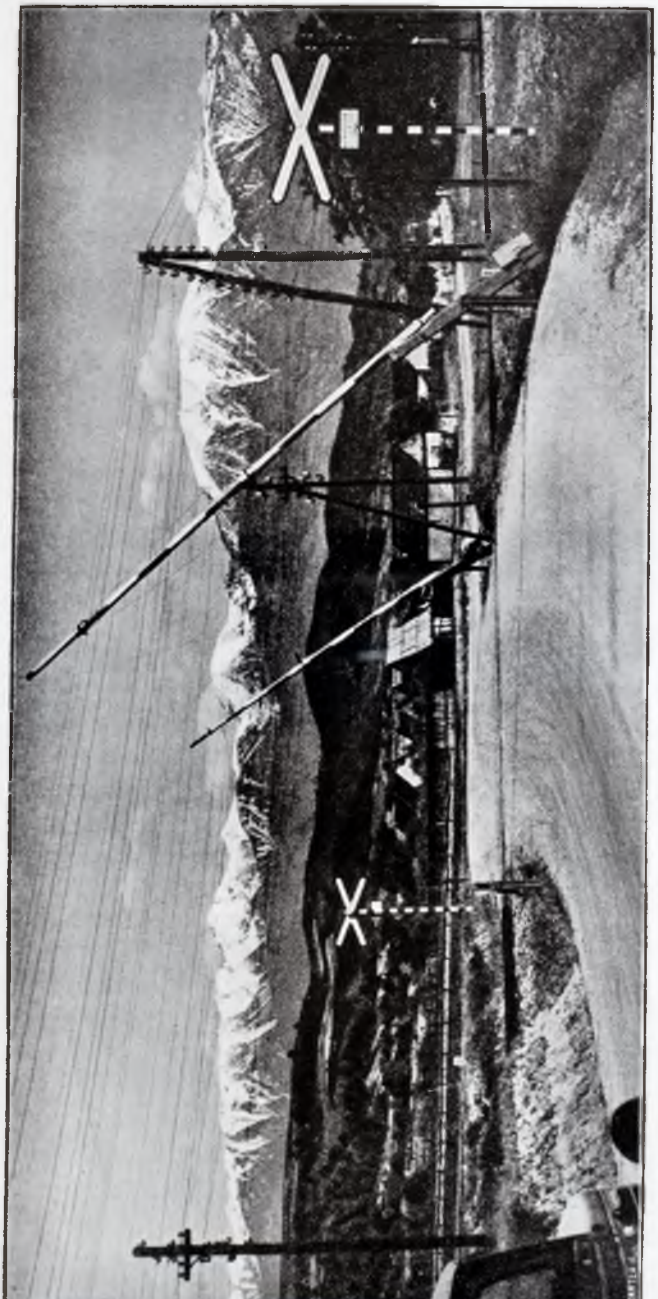

Fig. 14. Aceeași, azi restaurată. (O.N.T.)

14. Şi mai sus, pe povârnișul domol, drumul duce spre Sâmbăta-de-sus.

Nicăeri, nici în „țară", nu e mai vie amintirea lui Constantin Brâncoveanu, stăpânul de odinioară al moșiei. Iscusitul domnitor, abil mânuitor de suflete, își pusese în gând să-și facă aice adăpost pentru vremuri de restriște. Viclenia l'a doborît înainte ca visul să-i fie împlinit.

Vederea generală a M-ților Făgărașului.

Ruina palatului e alăturea de a mânăstirii, aşa de trainic zidită, încât cele două veacuri n'au distrus'o cu totul. Ai zice o biserică de a lui Ştefan, mutată pe meleagurile Oltului. Acelaş şirag de ocniţe mărunte, deasupra brâului din colţuri de cărămidă; acelaş turn octogonal, masiv, cu ferestre lungi şi înguste. Nici pictura dinlăuntru, nu era în totul ştearsă. Câţiva brăduţi au prins rădăcini sus, pe moluzul bolţii; alţi tufani, desăvârşesc opera aerului, vârându-şi rădăcinele printre cărămizi. In locul săgeţii de pe turn, e verdele proaspăt al vegetaţiunii aburcată acolo de vânt.

Mai rar poţi prinde râsul ironic şi sănătos al naturii veşnice, faţă de opera trecătoare a omului. Cum împodobeşti cadavrul celui drag cu flori, aşa îngrijeşte natura ca ruina să pară mai puţin tristă prin veselia verdelui ce o acopere. O armonie strălucită se stabileşte între moarte şi vieaţă. Din pulberea cărămizilor măcinate, îşi trage seva hrănitoare bucuria traiului.

Azi biserica restaurată, străluceşte în haină nouă.

Gardul de plopi ce acopere Sâmbăta-de-jos rămâne în urmă. Dela gara următoare începe adevăratul deliciu în priveliştea munţilor care se apropie.

Pe o zi senină şi liniştită se văd şi viroagele săpate sub creasta munţilor. Par goi, de un trandafiriu palid. Satele se ţin până sub poalele lor, în lungul pâraielor. Ca un cuib verde stă aninat pe coastă Drăguşul, vestit centru grăniţeresc dar şi prin Ion Codru Drăguşanul isteţul care a colindat Europa întreagă dela Roma la Paris, Londra şi până la Petrograd.

Poate cea mai vioaie carte de călătorie scrisă în româneşte i se datoreşte lui.

Oltul îşi continuă drumul sub picioarele dealurilor ruinate aice mai mult decât în restul Transilvaniei.

Munţii, neîntrecuţii munţi, când surâzători, bătuţi cu foi de măcieş, când încruntaţi cu plete de nori negre, sau strălucitori sub scufia de omăt, fac podoaba ţării. Pe linia Oltului, îi ai drept tovarăşi, din Făgăraş până ce ajungi la Sibiu.

La început îi vezi mai de departe. Cu cât scobori dela Veneţia-dejos, cu atât se desluşesc mai limpede moşuroaie ce nu par înalte, care cu vârful rotund, care cu vârf de piramidă. Capetele lor se ivesc unul după altul, ca nişte curioşi, care-şi întind gâtul să vadă ce se petrece în vale.

Din fiecare curmătură izvorește câte un părău cu apă limpede, care fuge, fuge mereu și împinge Oltul sub poala dealurilor numai rană, dinspre Târnave. Munca e grea pentru o bucată de pâne, dar tocmai de aceia se vede că oamenii sunt vrednici. Nimic mai moleșitor decât belșugul natural. Crezi că poți avea de toate stând cu brațele încrucișate și așteptând mură în gură.
La Viștea-de-jos, numele satului te face să-ți îndrepți privirea spre podoaba locurilor.
Viștea e numele dat Moldovanului, muntele cel mai înalt dintre tovarășii lui. De aice te uiți în peptul munților, înșirați în rânduri strânse.

Fig. 15. De pe drumul Oltului din Făgăraș.

Colo e Vârful-Urlii, la stânga Viștea; lângă el, pe dreapta, cum le stai în față, se înșiră Uciamare, Podragul, Arpașul. Poporul îi alintă. Alăturea de Podragul, cu ochiu albastru de apă sub vârf, e Podrăgelul; lângă Vârtopul, e Vârtopelul. O familie de uriași, adunați grămadă. Acum râd, luminați de soare, acum se încruntă îmbrobodiți de nori. In apus de soare sunt purpurii și le numeri coastele; în ceața serii par argintați apoi ca oțelul. Iarna sclipesc de-ți ieau ochii sub îmbrăcămintea de zăpadă curată și groasă; primăvara le auzi glasul pe văile pâraelor umflate.

15. De aice înainte uiți de Olt. Rar, când vine lângă drum, de-l mai bagi în samă. De altfel și el stă pitit sub umbra pădurilor dinspre dealurie Târnavelor ca și când simte superioritatea munților. Până la Arpașul-de-jos, cu o cruce mare în mijlocul pieții, râdicată zice-se tot de Brâncoveanu, te distrag cârdurile de bivoli.

Pe valea Oltului sunt numeroşi, dând regiunii un caracter exotic. Animal greoiu, cu pielea de drac, strălucitoare ca o cuirasă de metal când e udă, cu ochii în sânge, cu coarnele îndoite pe spate, bivolul e din alte lumi. Abia calcă; iar când rumegă, poartă capul de colo-colo, ca o jucărie mecanică. Ai crede că e gata să se repeadă la atac, deşi nu se mişcă din loc. Impasibil la îndemn, lovit cu biciul nu dă nici din coadă; cel mult scoate un răget răguşit, strident, plângător. In schimb e puternic, deşi delicat, mai gingaş la vieaţă decât boul. E însă îndărătnic ca un catâr. Din ale lui nu iese.

Ca şi pachidermelor din Africa, îi place să se bălăcească toată ziua în apă. Se afundă de nu-i vezi decât vârful botului şi dunga spinării, ai zice o bucată de scoarţă de copac, asvârlită pe apă.

La Avrig am asistat la o scenă caracteristică.

O păreche de bivoli, înhămaţi la un car încărcat cu fân, scobora drumul spre coastă. Trecând prin vad, s'au oprit în apă. Românul din vârful carului ţipa, pocnea din biciu. Imposibil să-i urnească din loc. A aşteptat şi el până ce bivolii s'au răcorit bine; numai atunci au pornit la drum, după vrerea lor.

Ceeace e minunat în plastica frumoasei noastre ţări, este variaţia formelor pe o porţiune restrânsă de teren.

Când ai ajuns în gara Cârţa, te uimeşte şesul ca'n palmă. E atât de neted, mai neted decât Bărăganul, încât se vede desluşit turnurile bisericilor din Arpaş, ori Cârţişoara, locul de origină al uitatului Badea Cârţan.

E neted locul din faţa Cârţei, dar prin el curge limpede şi iute râul Bâlei; n'a avut vreme să se ogoiască din goana cu care scoboară din lacul Bâlei, dela 2000 m. înălţime, din zănoaga de sub Vânătoarea-lui-Butean.

E neted locul din faţa gărei Cârţa, dar când soarele 'n asfinţit trimete ultimele mângâieri vârfurilor de munţi, tabloul este doborîtor, prin măreţia lui. Şesul îngust e mărginit de zidul celor mai ridicaţi munţi dela noi. Stau înşiraţie piscurile Alpilor Făgăraşului, unul lângă altul, dela Podragu până spre Ciorta şi Gârbova. Impunătoare mai ales sunt cele două masive cu ţuguie stâncoase ale Negoiului şi Cârţişoarei.

De pe băncuţa din faţa gării priveşti fără să te saturi. Timpul trece în neştire. Munţii nu sunt rigizi. Privindu-i într'una, ajungi să-i socoţi prieteni. Soarele şi norii le dau atâta variaţie de colori dela clipă la clipă, încât se naşte un decor ca din poveste.

Nu te mai ostenești privindu-i de cum îi îmbujorează zorile și până când adorm învăluiți în ploaia diafană, argintie, revărsată asupră-le de luna plină.
Şes neted ca'n palmă, cu apă limpede şi iute; munţii cei mai înalţi alăturea. Nu s'a isprăvit. La spatele satului se ridică marginea împădurită a dealurilor dinspre Târnave. Munte, deal, șes, ape gâlgâitoare, Oltul..., pe o singură moșie. Așa e Țara Românească peste tot.
La natură se adaugă și urmele interesante ale omului.
Intri în satul cu casele aliniate după moda săsească. Apuci drumul

Fig. 16. Din Țara Oltului. (Foto M. Zapan)

către Olt, dar te oprește în cale impunătoare ruini, cu proporţii neobișnuite în țara noastră, ce răsar de după niște arbori.
Se înalță un pårete triunghiular, masiv, din bolovani neregulați O rotocoală mare, cu un ochiu în frunte, arată locul rozetei de deasupra măreţului portal, păstrat. Drept uşori—, câte 5 coloane simple, cu capitelurile bogat sculptate: frunze, flori, capete de îngeri. Portalul ca și păretele arată măreţia bisericii, din care făcea parte, lungă de 54 m. și lată de 27 m., una din bisericile cele mai mari din țara întreagă. Turnul alăturat, octogon, este adăogat în veacul al XV-lea. Din biserica impunătoare de odinioară nu s'a păstrat intact decât altarul, așa cum era în veacul al XIII-lea.
Se mai văd sus pe boltă, frumoasele arcuri gotice, încheiate într'un gingaș medalion în piatră al Maicii Domnului. Se mai află câ-

teva din masivele coloane de susținere ale bolții înalte, mănunchiuri de stâlpi mai subțiri, împreunați sus prin capiteluri simple, caracteristice vremii de trecere dela stilul roman la cel gotic.
După bisericuța de azi, o frântură din cea veche, îți dai seama cât de vastă și impunătoare era aceasta, cu nava mijlocie mai înaltă, luminată sub streașina de ferestre rotunde, cu arcuri de piatră, Biserica făcea parte dintr'o întinsă mânăstire, așa cum numai în apus se găsesc. S'au păstrat zidurile clădirii, de 44 m. lungime, care servise drept locuință călugărilor cistercini, ordin fondat în 1098. Deschideri laterale, unele de o eleganță arhitecturală rară prin stâlpii ce le mărginesc, arată hala de recreație și meditație a călugărilor.
Mânăstirea datează din zorile încețate ale istoriei noastre. A fost întemeiată pe la începutul veacului al XIII-lea, de călugării cistercini porniți de la Pontigny din Franța, cu un popas în Banat. Sunt vremuri depărtate când la noi abia se pomenește de voevozii Seneslav și Litovoi. Abbatia beatae Mariae-Virginis de Kerz sau de Candela e citată într'un document al lui Andreas al II-lea din 1233. Starețul mânăstirii este numit de papa Honoriu al III-lea ca arbitru în conflictul cu cavalerii teutoni; Mănăstirea capătă moșii întinse, dela Cisnădia și până la ,,Kerech Olacorum''. Se plâng însă călugării de necazurile ce le fac acești olahi, care, desigur, nu se lăsau ușor să li se folosească munca. Mănăstirea trăește până la începutul veacului al XV-lea, când Turcii o pradă. E restaurată, dar vieața ei apune în acest veac și din cauza ultimului stareț, hrăpăreț și neglijent. In zădar Vlad Țepeș încearcă să-i deie un nou traiu adăpostind în chiliile ajunse pustii, călugări români. Zilele i se stâng. Din pietrele ei s'a înălțat în veacul al XVI-lea biserica săsească, masivă și ea. Ii vine și ei apusul, căci Sașii se împuținează an cu an.

Fig. 17. Casă românească din Porumbac. (Des. D-na E. Bocec)

Din măreața mânăstire de odinioară, n'a rămas decât altarul înaintea căruia se slujește și azi, ori zidurile pomenite. A mai rămas

ceva. E pajiștea verde, grasă din grădina parohului, desigur aceeași ca pe vremea călugărilor cistercini. Acelaş cântec l-a cântat pârăul Bâlei, atunci ca azi; trece, cu susur de munte, cu unde limpezi și grăbite, prin grădina cu tufe de lilieci cât merii de înalți.

Fig. 18. Ruinele mânăstirii din Cârța. (Des. C. Motaș)

Din fundul grădinii călugării se bucurau de o priveliște rară. Intr'o parte privirea se odihnește spre dealurile de dincolo de Olt, numai vii și păduri; în cealaltă parte, către Sud, se oprește în pieptul munților cu zăpadă până'n vară, cu zănoaga peste pragul căreia se revarsă în cascadă tumultoasă pârâiașul ce murmură tainic, în grădina parohială.

Satul Cârța rămâne astfel fără rival nu numai pe valea Oltului. Ruinele mânăstirii străvechi amintesc vremea închegării Principatelor; dealurile, șesul și semețele piscuri strânse grămadă, spun farmecul pământului românesc. In sat elementul străin pe zi ce merge se împuținează. Ca și într'o mare bătălie, casă cu casă este ocupată de cei care își puneau mai înainte cruce la acoperiș, spre a-și arăta deosebirea în credință și origine.

16. Un mic ocol ne duce în Avrig, satul lui Gh. Lazăr, reședința de vară a Baronului Bruckenthal, atotputernicul nobil sas, care cumpăra pe nimic loturile de pământ ale Românilor, spre a le lăsa apoi comunității săsești.

,,Palatul'' în care găzduia adesa și marele Român Șaguna, înecat în cununi de arbori stufoși, a păstrat stilul baroc de pe vremea Mariei Tereze. Scoborînd treptele largi, cu perpsectivă

asupra fundului umbros al parcului, cu terase numai flori, te crezi undeva prin împrejurimile Belvederului din Viena.
Nu te'nduri să părăsești locul, fără să nu-ți iai rămas bun dela munții din vecinătate. Te ostenești puțin suind costișa pe care e așezat satul. Ciortea cu lacul Avrigului în poală, sau Scara de lângă el, par la o asvârlitură de băț. Umbra lăsată de soare către asfințit, trage dungi negre pe fundul văilor. Stâncele sunt luminate, cu aureola ce le mărește farmceul. Și totuși până la ele e cale lungă și obositoare. Te mulțumești cu susurul pârăului ce-ți aduce răcoreala izvorului din fund de căldare. Ce mândru trebue să fie acum, acolo sus, în liniștea desăvârșită a sfârșitului zilei de vară. Cât

Fig. 19. In fața bisericii din Avrig. (O. N.T.)

farmec nu se desfășoară peste vârfurile luminate, ce par că stau la sfat. Dar și câtă prefacere în suflet nu-ți trezește, manifestarea cea mai rigidă a Naturii, care taie în piatră expresiuni variate și adânci. Ne ținem totuși departe de asemene izvoare de regenerare chiar morală, închinarea în apropierea cerului, după o trudă ce înviorează și curăță.
La scoborîș, te chiamă spre pioasă reculegere mormântul părăsit al vizionarului care a pășit zidul Carpaților spre a arunca scânteia conștiinței naționale pe plaiurile dunărene.

Pe o lespede dela căpătâi, sunt săpate versurile banale dar cutremurătoare:

Ce ești tu, eu am fost
Aceasta 'nvață pe de rost.
Ce sunt eu acum, vei fi
Când ceasul îți va sosi.

O altă lespede așezată pe mormânt de un discipol credincios din Muntenia și un grilaj de fier ruginit, e toată atenția ce dăm eroilor noștri. S'a tăiat și mărul ce presăra peste mormânt, primăvara, ninsoarea petalelor trandafirii.
Abia ne facem loc prin cârdul de bivolițe, care se întorc dela păscut. Dacă ș'ar fi pus mintea vre-una din ele, cu o simplă împinsătură ar fi răsturnat automobilul, în fața căruia defilau, fără să le pese de stridentul sunet zădarnic al clacsonului.
Șoseaua părăsește Oltul. Drumul de fier te scoate în valea Sibiului, în dreptul Talmaciului.
Am ajuns astfel într'unul din ținuturile cele mai importante din țară, variat ca aspect. E privdorul defileului Oltului.
Frământările îndelungi istorice, care au avut loc pe aice, sunt prilejuite în mare parte de acele, mai vechi, ale puterilor naturii. Au avut loc răsboiae crâncene în regiune, dar și mai intensă a fost lupta dintre apă și munte, până ce Oltul ș'a croit calea deacurmezișul munților, deschizând oamenilor drum de legătură dintr'o parte în alta a zidului ce-i despărțea.
Dacă nu exista valea Oltului, poate n'ar fi existat nici poporul Român, ca lăstar direct al celui Roman. Pe aice a fost poarta largă de invaziune a oștilor, care au învăluit pe Daci.
Frământările de natură au avut drept urmare crearea unui peisaj variat, unde munții cei mai înalți se îmbină cu șesul, cu dealuri ori terase netede ca prispele.
Poți prinde farmecul naturii cât vezi cu ochii în jur de lângă ruinele cetății ,,Coroana țării'', pe vârful numai brădet al unui pinten de deal de lângă Talmaciu, sat cuprins, de la întâlnirea celor două drumuri dinspre Făgăraș și Sibiu. Către sud se deschide larg poarta din care mai de grabă ai crede că iese Oltul, de cât intră. In schimb ușorii se înalță mai impunători, din Surul în Părâng, de cât în defileul Dunării.

Intinsa vale a Ţibinului e numai ogoare.
Cârduri de bivoliţe uricioase, se amestecă printre turmele de vite roşcate; în părţile mai băltoase, se bălăcesc porcii negri cu pete mari albe.
Sub piciorul dealului, curge iute Sadul. E bucuros că a scăpat de chinul stavilelor ce i s'au pus în cale, fiind apa a cărei putere luminează Sibiul. Dincolo de Ţibin, se ridică dealurile cu păduri şi vii, cu răni răscolite de surpări.
Scumpă, scumpă ţară! Ce frumoasă eşti!; câte daruri preţioase nu ascunzi în fiecare cotlon tăinuit! Ce raiu poţi deveni când dorul de muncă ne va cuprinde pe toţi, sus şi jos.
Sărmanul tovarăşul meu! Mai într'un târziu abia mi-a mărturisit adânca emoţiune ce l'a cuprins, când s'a văzut sus pe vârful dealului, asistând la schimbarea decorului dinspre amurg, lăsat peste munţi. A fost cuprins de fiorul frumosului în natură, mai vibrant de cât al ori cărei opere de artă omenească.
E dreptul. Cine nu a simţit revărsându-se în suflet vraja simfoniei de colori, care dau mlădiere trupurilor rigide, acela nu poate să-şi explice nici seninul din sufletul poporului care trăeşte mereu în farmecul naturii, influenţat chiar fără voia lui. Sunt forţe tainice, mute, care nasc vibraţiuni cu urme mai trainice decât ori ce adâncă înţelepciune rostită sau scrisă. Deprins cu ele, te prefac pentru totdauna; îţi imprimă un tipar anumit pe care nu-l poţi scutura vieaţa întreagă. Trăind în ele măcar câte-va clipe, le simţi imediat efectul. E purificarea pentru o lungă bucată de vreme.
Culoarea roşcată ceva mai intensă, a ultimilor raze de soare, acopere şiragul munţilor, cât îi vezi cu ochii. Jocul luminii de sară şi al umbrei cu limite tranşante, diseacă încheieturile cele mai neînsemnate ale muntelui, pune contract izbitor între piatră şi arbore. Trandafiriul ajunge un violet-roz, cu tonalităţi de ametist, profilat pe cerul luminat de un incendiu depărtat. Pe văi începe să se lese albastrul de oţel, căci ceaţa prinde a se râdica din răsuflarea arborilor, a apei, a sămănăturilor.
Peste faţa munţilor se aşază cortina străvezie de fire argintate; numai unul, spre apus, mai surâde blajin. Pe el cel din urmă îl mângâie soarele, dispărut pentru toţi ceialţi.
Ca după comandă se ridică luna plină aruncând peste măreaţa scenerie o lumină fosforescentă ce părea că se cerne din adâncul văzduhului. Era îndeajuns de clară pentru ca să se mai desluşească

profilul colţurat al uriaşilor, adormiţi în cântecul izvoarelor şi susurul cetinelor.
Dintr'un cadru atât de ameţitor, când fiecare fibră tresaltă în tremur de sfinţenie, ne mai putem îndoi că a putut lua naştere Mioriţa ori doina? Cel crescut în asemenea mediu, nu poate să nu devie poet, artist. Natura singură îl îndeamnă şi-l învaţă. El nu face de cât să exteriorizeze prin vorbe, tot ce simte din jurul lui, trecut prin resonanţa lăuntrului său de fiinţă care-şi iea drept fraţi în traiu: pietrele, suliţa brazilor, şoapta pârăului.

17. Două sate mari stau de veghe la intrarea Oltului în defileul Carpaţilor: spre răsărit, Porceşti, pe celalt mal Boiţa.
Porceşti! E un nume nu tocmai plăcut la auz. Se vede că de aceea staţia din dreptul lui a fost botezată Turnu-Roşu. De unde i-a venit numele? Părerile sunt împărţite. Unii spun, că numele vechiu era Porteşti, dela porta, gura defileului. Origina deci, ar fi nobilă, veche, romană. Alţii, mai prosaici, îţi spun că pe aici se făcea intens de negoţ de porci, ba poate şi tot atât de intensă contrabandă. Câineni, Boiţa, Porceşti se ţin lanţ pe Olt. Se asmuţeau câinii după cei ce fugeau pe vale, cu boi şi porci furaţi.
Origina numelui n'are importanţă. Fapt demn de relevat este că Porceşti, sat numai de români, merită să fie vizitat. De n'ar fi decât priveliştea ce se desfăşoară de pe pintenul de deasupra satului asupra coturilor largi ale Ţibinului, la revărsarea'n Olt, asupra dealurilor ce închid Ţara Oltului, despărţind-o de Mărgineni, asupra ultimelor valuri din munţii Sibiului, şi tot ar merita, să te opreşti între două trenuri, scoborîndu-te în gara cu deosebită importanţă când, aici se făcea vămuirea. Timpuri scufundate în întunerecul trecutului!
Afară de gospodăriile ascunse, după moda săsească, îndărătul zidurilor cu poartă mare, demne de văzut sunt: şcoala, biserica şi instituţiile legate de ele.
Şcoala e un cuib de activitate culturală dar şi socială. In jurul ei, din ea, s'a creat cooperative, federala cooperativelor şcolare, săli de sfat şi cetire, cu cinematograf şi bibliotecă vizitată.
Popasul cel mare îl faci la biserică, vechiu monument, deşi renovat; pisania spune că zidul Carpaţilor nu este graniţă pentru suflete, chiar când finanţii o păzeau cu străşnicie. Este din 1653, de pe vremea lui M a t e i Voevod, domnitorul Munteniei, al cărui chip

stă zugrăvit în una din firidele dela exterior, ținând biserica în mână, așa cum era la început, fără turnul adăogat în 1812. Dar tot în fațada bisericii se vede și stema lui B r â n c o v e a n u, vulturul cu crucea 'n plisc, ca semn că evlavia acestui domnitor n'a lăsat urme numai în Făgăraș.
Iarăși nici nu-ți vine să crezi. Te afli dincolo, în țară? M a t e i Voevod, B r â n c o v e a n u, Olt, Sibiu, Șelimber...., toate grămadă. Istoria Românilor din țară își aveau cadrul de desfășurare dincolo de Carpați. Mai poate fi vorba de tratatul dela Trianon ori altceva? Carpații erau topiți înainte de a fi ștearsă granița din lungul lor.

Fig. 20. Turnul-roș. (Foto V. Pușcariu)

De pe pintenul de deal din marginea satului, îți iai rămas bun dela un fermecător colț din țară, unde se îmbină muntele, șesul, dealurile, stâncele goale, cu păduri dese ori holde mândre, printre care curge iuțit Țibinul, grăbit să vină în ajutorul Oltului în greaua trudă ce-l așteaptă, de a da lupta cu zidul munților.

18. De la Boița începe defileul lung prin munți de vre-o 60 km., cel mai lung din cuprinsul țării. E drumul drept dinspre Balcani în inima Transilvaniei. Insemnătatea lui o spune și Turnul-Roș de la intrare, înroșit, cu sângele Turcilor, crede poporul, a căror amintire e păstrată și prin dealul Turcilor, din apropiere.

Turnul-roșu de azi e relativ nou. Datează din veacul al XVI-lea; a fost clădit după ce celălalt Turn, rotund, de mai dela vale, s'a surpat prin năvala apelor. Acesta stă trist, lângă un canton de pază, cu copăcei pe vârful lui, de și ar putea spune multe, chiar de pe vremea când a servit drept model, sculptat pe Coloana lui T r a i a n. E roșu Turnu de la Boița, dar roșu trebue să fi fost și apa Oltului, când s'au ciocnit pe aice, ca și cremenea de amnar, cele două popoare tot una de valoroase.
Drumul celor veniți din spre Sud a fost anevoios. La fiecare pas câștigat, râdicau și întăritura. Urmele drumului roman s'a găsit când s'a tăiat Via Carolina, legătură între Oltenia supusă de Habsburgi și Transilvania. Castrele se înșirau în lungul drumului: Arutela, Prätorium, Pons-Vetus, în dreptul Călimăneștilor, a Copăcenilor și a Câinenilor. Vechea hartă a lui C a r t o r i u s din veacul al IV-lea după Hristos, le înșiră pe toate, iar în amintirea

Fig. 21. Șir de sălcii de pe malul Oltului spre Câineni.

poporului n'a rămas numai Masa lui T r a i a n. Când ai intrat la Turnu-Roș, te-ai aștepta să te întâmpine păreți de stânci, învestmântate cu brazi ori pripoare sălbatece ca pe Surduc. Valea dinpotrivă e deschisă, primitoare. Pe o parte fuge trenul, pe alta e tăiată șoseaua albă și curată, străjuită în multe locuri de sălcii bătrâne, cu smicele fragede ieșite din capătul umflat al trunchiului găunos. Nici în lunca Dunării nu se prinde mai bine, cramponarea de vieață a acestor ființe care nu cad la pământ decât după ce se rupe ultima cojiță din jurul scorburei ce roade trunchiul ca un cancer generalizat. E frumoasă îmbrăcămintea de vară a munților. E mai interesantă însă înspre primăvară, când mugurele n'a crăpat și vârful muntelui pare că arde. Vântul, acolo neogoiat, mereu spulberă zăpada râdicând'o ca un fum. Pe fondul alb al zăpezii, sau pe cel albastru

al cerului, ai în fața tabloul realei vieți a arborilor pe care-i admiri în toiul verii.

E absolut ca și printre oameni, când cați în sufletul lor.

Trunchiurile strâmbe, noduroase, rădăcinele ca șerpii, crengile ca biciuri agitate, arată lupta și adaptarea la loc, ca să se înțepenească bine în pământ, să capete lumină, ori să se strecoare prin desișul vecinilor către soare. Bucuria e prin suferință, la plante ca și la oameni.

Podul de la Râu-Vadului e de o gingășie uimitoare. Partea de peste apă, dintr'o bucată, e ca o țăsătură de vergi; partea peste luncă sprijinită pe vre-o 8 picioare, cu arcuri regulate între ele, e ca o scândură asvârlită peste pârău. E opera inginerilor români, ca atâtea altele, nebăgate'n samă.

Pădurea se scoboară până'n șinele de oțel, îmbrăcând coastele trăgănate ale munților.

Cel dintâi popas omenesc mai mare e Câineni, de o parte și de alta a Oltului. Din gura văii, se poate prinde masivitatea pragului pe care l'a tăiat apa; pe nămolul cărat de pâraele mărunte, oamenii s'au clădit locuințele. Nu sunt case dărăpănate, sărăcăcioase, ca în atâtea sate de munte. Lângă biserica mândră, se înalță palat, iar casele, umbrite de arbori cu cunună stufoasă, strălucesc în curățenia lor de var proaspăt, sub acoperișul de șindrilă, ca argintat.

Interesantă prin podoaba stâlpilor dela intrare, unul diferit de altul, este mai ales bisericuța cimitirului, un minunat juvaer al arhitecturei brâncovene.

Spre deosebire de valea sălbatecă a Jiului, aice satele se țin lanț, la marginea apei, care fuge ca năluca. De fiecare se leagă și ceva din amintirea străbună. La Robești e o insulă în mijlocul râului; pe ea se crede că a fost înțepenit piciorul podului însemnat pe Colona lui Traian; Intre Racovița și Copăceni se afla ruinele unui turn. Ici casele sunt compacte în jurul bisericei. Dincolo se înșiră în lungul apei, câte una, spre a se aduna iarăși la un loc unde spațiul le permite. In jurul casei, spre toamnă, stau grămezile de porumb, în moșuroaie înălțate pe podișcă ori mai sigure de furia puhoaielor, aburcate într'un copac, susținute de crengile de jos, în jurul trunchiului ca un par. De departe samănă cu țăpușele cu câte un măr ori o smochină'n vârf, cum se obișnuește la pomenile de mort.

E o adaptare la inconstanța naturii. Sus la munte, într'o bună zi, un nour se rupe; puhoiul e gata să ieie înainte tot avutul omului. Oltul e mai mânios, mai încrețit la față, căci munții încep să-l strângă în chingi. Sunt mai apropiați, mai aspri. E partea cea mai îngustă din valea de până aici. Râul pare canalizat, iar trenul și șoseaua trec chiar pe marginea lui, de te înfiori la cotituri. De la Cornet, mănăstire din veacul al XVII-lea chiar pe mal, pe sub care trecui prin tunel, zărești o clipă zăvorul Coziei.

Fig. 22. Biserica din țintirimul dela Câineni. (Bul. com. mon. ist.)

Și de odată, în mijlocul munților, care se dau la o parte la gura Lotrului, decorul se schimbă. Spațiul se lărgește de o parte și de alta; în locul păreților ruginiți stau grămadă stoguri albe, căpățâni de zahăr uriașe, creste roșcate, un haos de ruini răzlețite în mijlocul unui parc sălbătăcit de arbori.

Vântul, ca într'o căldare, se oprește în loc, face vârtej și spulberă cel mai mic fir de praf. Așa a luat naștere cuibul de stânci larg, primitor, ceiace a prilejuit oamenilor să s'adune în mai mare număr. Marea comună Brezoi e mai mult oraș de cât sat, cu locuitori gospodari, economi și voinici. Aice se scurge, când se dau drumul haiturilor, plutele ușoare de la Voineasa, dinspre Părâng și Căpățâna. Trunchiurile de brad plutesc ca paiele pe un pârău umflat; prinse cu căngile, stau înșirate în lungul malurilor spre a fi apoi schimbate'n scânduri de marele ferestrae ce nu mai încetează a scoate stridentul zingănit, cu ecou prelung.

Dar nu e numai spre gura Lotrului spațiu deschis, cu perspectivă în adânc asupra înalților munți de unde izvorăște. Mai largă e

depresiunea Loviştei, de-a stânga Oltului, cu sate mai multe, aşezate ca într'o largă covată, mărginită spre miazăzi de culmea zimțuită, înaltă, a Munților Coziei.

E o regiune cu populație străveche, un cuib de oameni rămas încă și azi cu vădite amintiri din arhaismul ,,țărilor'' atât de numeroase în cuprinsul Carpaților noștri. I. C o n e a, greogaful care a descris locurile de aice și trecutul omenesc mai în amănunt, face o apropiere, nu lipsită de temei, între ,,loveșteni'' și ,,bascii'' din Pirinei. Aburul de independență prin relativă izolare se mai păstrează, ca și în Vrancea. Regiunea e populată din zorile vieții omenești, dovadă urmele preistorice găsite la Boișoara. Nu este exclus ca și aice să fi fost unul din acei numeroși sâmburi de cnezate, care a precedat închegarea Munteniei. ,,Terra Loysto'' e pomenită într'un act de danie din veacul al XIII-lea. Oamenii trăiau din ceia ce natura le dădea. Făceau chiar agricultură. Cași în Maramureș cultivă încă porumbul ce nu le ajunge nici până la Crăciun. Mai dăinuesc îndeletnicirile vechi: vânatul și pescuitul, reminiscența vremurilor când erau necesare vieții. In ținutul ca un ceaun venea însă populație din afară. Pe muntele ,,Fața lui Sf. Ilie'', din dreptul Boișoarei se ținea ,,bâlciu de două țări'', cu schimb de mărfuri între ungureni și localnici; ,,era mai cu samă bâlciu cu petrecere și veselie multă, bâlciu de tineret'', cam cum s'a păstrat și pe Muntele Găina din M-ții Apuseni. Pusă la răscruce de drumuri naturale, cel de pe Olt cu cel spre Sălătruc, sunt dovezi că prin țara Loviștei au avut loc și mișcări de armate romane.

Cu toate că circulația de azi intensă a șters multe din urmele arhaismului de odinioară, se mai păstrează încă unele obiceiuri străvechi, în amintirea locală. Sunt sate, adâncite în capete de văi, cum e Ciungetul de pe Lotru, care au rămas aproape neschimbate din ceia ce trebue să fi fost toate în negura vremurilor.

19. După Brezoi, Oltul pare că se mistue într'o hrubă subpământeană. Calea-i e ca zăvorită. Foarfeca și Varatecul o închid. E atât de îngustă valea, în cât de departe nici nu prinzi de veste că pieptul de piatră e despicat; îți apare'n față ca un zid roșcat. Adevăratul farmec, sălbatec, al văii Oltului, de aice începe. Stâncă și apă se luptă într'o încleștare năvalnică, cu clocot de valuri, vâjâit de mânie. Ca să-și

facă loc trenul trece prin întunerecul tunelelor săpate în Harmasar, Cârligul mare și mic, numiri plastice.

Pe această porțiune din drumul Oltului, cea mai sgomotoasă, se ridică izolată, între linia ferată și apă, Masa lui Traian, cu urmele dălților ce au cioplit-o; în jurul ei aburul ce țâșnește din sborul mașinii o învolbură, de socoți că arde. Nici un sat nu s'a putut înjgheba, măcar casă lângă casă în lungul malului, mereu năruit, de trebue să se ieie precauțiuni pentru asigurarea liniei ferate.

Fig. 23. Valea Oltului la Cozia.

Şoseaua abia își găsește și ea loc pe celalt mal, umbrită de arborii stufoși ce-i formează gard. Taina pădurii te învăluie; vâjâitul apei mânioase e cântecul ce te întovărășește chiar când frunzele rămân neclintite. Numai pe o văiugă laterală de pe stânga Oltului, e ceva loc mai larg, împrejmuit de păreți de stânci, unde s'a putut clădi mănăstirea Turnu; prin frunzișul des al arborilor ce o umbresc, abia se zărește o clipă, din umbra fagilor ce o învăluie, pictura păretelui de la intrare, ce aduce aminte de a mânăs-

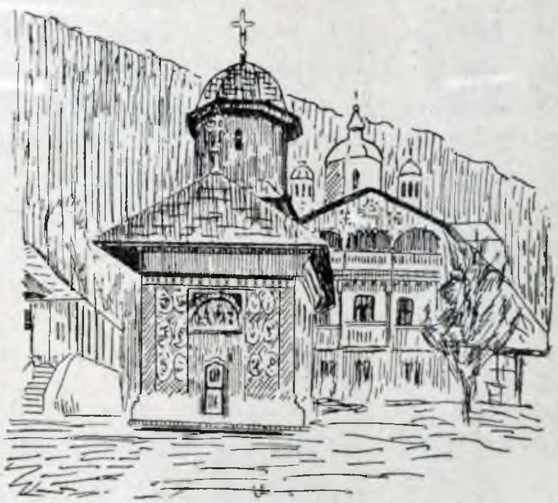
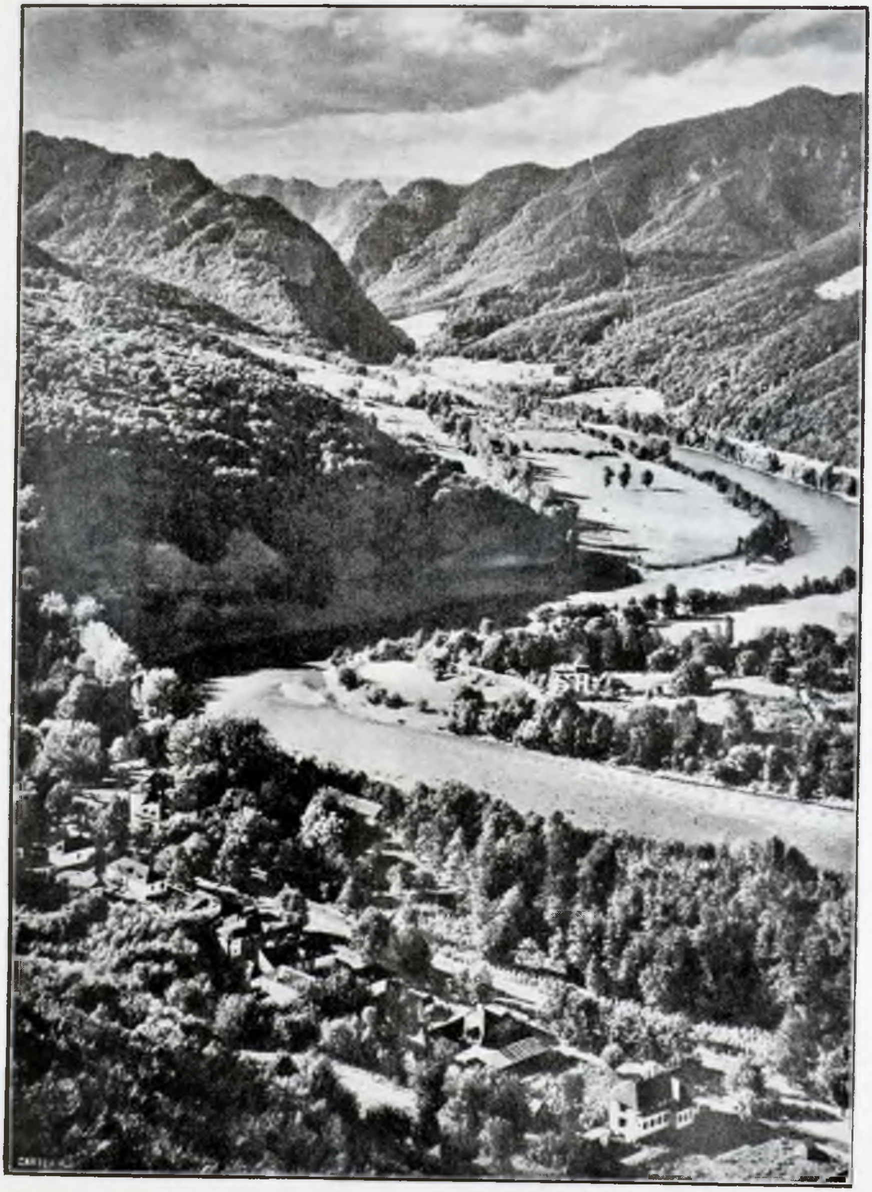

Fig. 24 Mânăstirea Turnu.

Valea Oltului la Călimănești.

(Foto A. Petit)

tirilor bucovinene. E tainic locaş de rugă şi reculegere. Când scapi la Cozia şi priveşti îndărăt spre ieşirea Oltului biruitor nu prinzi nici o asămănare cu cealaltă poartă, pe unde ai intrat. Acolo uşorii sunt daţi în lături, deschiderea e largă; aice munţii se îmbină, ca zimţii dela două roţi dinţate, încât margenea munţilor pare un părete de piatră.

Mănăstirea te îmbie la popas mai îndelung, nu numai prin liniştea recreativă, prin amintirile străbune, dar şi prin bogăţia artistică cuprinsă între zidurile ei, înălţate pe la sfârşitul veacului al XIV-lea. Iţi impune îndrăsneala meşterilor şi masivitatea zidurilor, ridicate

Fig. 25. M-rea Cozia văzută dinspre Olt (d. Cerbulescu).

pe stâncele din malul Oltului. Numai turnuleţul cât un deget de subţire de la paraclisul din colţ, spune că cetatea e apărare dar şi locaş de rugă.

Valurile îşi sfarmă furia în colţii de stâncă dela temelie, acoperită cu rug acăţărător.

Luntrea străveche, un simplu trunchiu de arbore scobit, te duce de la un mal la altul.

Intrarea e pe şoseaua mult bătută ce leagă R. Vâlcea cu Sibiu. Aspectul mânăstirii de aici e altul. Clădirea principală străluceşte în curăţenia ei de var, având drept fond muntele ruginiu, desgolit spre vârf.

Zidită de „creştinul Domn al Ţării Româneşti, Io Mircea Voevod" în 1386, a fost aproape complect refăcută şi târnosită

de celălalt mare sprijinitor al artei, C. B r â n c o v e a n u, după vreo trei veacuri de la zidire.

Turnul simplu, elegant, cu cupolă largă, se sprijină pe clădirea masivă, cu privdorul susținut de patru stâlpi de piatră, ciopliți în spirală. Sfânt e nartexul, căci în el se află mormântul ctitorului, cu lespede simplă de piatră, de pe care s'a șters ori ce urmă de slovă.

Fig. 26. Mânăstirea Cozia.

O candelă la căpătâi era singurul semn de creștinesc prinos adus aceluia care s'a împotrivit puhoiului musulman:

Eu? Imi apăr sărăcia și nevoile și neamul!
Și de aceia, tot ce mișcă'n țara asta, râul, ramul
Mi-e prieten numai mie, iară ție dușman este!

Altă lespede cu slove mai citețe, acopere mormântul nenorocitei călugărițe T e o f a n a, mama lui M i h a i - V i t e a z u, care a plâns vreme de trei ani, în post și rugăciuni, moartea năprasnică a fiului ei iubit. In fața altarului ți se arată sfinți cu ochi scoși de

sulițele păgânilor cari au schimbat pristolul în grajd. N'a scăpat de batjocura lor nici chipul blândului Hristos din fundul turlei. Legenda spune că săgeata îndreptată spre El, căzând îndărăt, a ucis pe nelegiuitul care a aruncat-o.

In jurul curții cu iarbă și cu nelipsita fântână de piatră, stau chiliile cu cerdac proaspăt văruit. Prin ferestrele refectorului, privirea cată spre mândrul peisaj al Oltului ieșit dintre stânci.

Dincolo de drumul mare, în singurătatea pajiștei și a pâlcurilor de arbori ce o umbresc, stă minunatul juvaer arhitectural al Bolniței, zidită de Petru-Vodă dela Argeș (1542) zis Radu Paisie. Lăuntrul luminos scoate în relief pictura așa de bine păs-

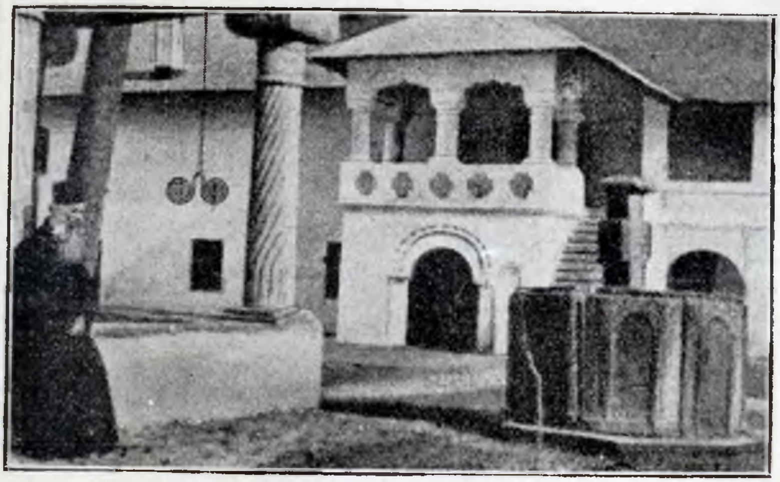

Fig. 27. Din curtea Mânăstirii Cozia.

trată încât pare proaspătă, cu colori vii și ornamente bogate In pridvor se află portretul lui Mircea și al fiului său, îmbrăcați ca niște cavaleri medievali. Celelalte portrete arată hainele de brocard aurit, cu blană de samur, iar domnițele cu cercei mari de aur și lanțuri tot de aur în jurul gâtului.

Sfinții cu aureolă aurită întind cu o mână semnul mântuirii, iar cealaltă o sprijină pe mânerul spadei, emblema celor două puteri care se împlinesc în apărare.

Călătorul care trece grăbit în goana automobilului, nici nu bănuește înviorarea sufletească ce se ascunde în bisericuța modestă

în aparență. Liniștea dumnezeiască ce o învăluie, raiul de verdeață bogată din prejur, pajiștea aproape înălbăstrită de mulțimea cicoarelor cu petalele resfrânte, fulgi căzuți din seninul cerului, te pătrunde, lămurindu-ți susținerea celor care rup cu lumea, căutându-și izbăvirea în mijlocul altarului naturii purificatoare. Așa a fost! Azi tihna mânăstirii este mereu tulburată de sgomotul clacsoanelor, ce întunecă uneori dangătul clopotelor din turn, iar sulurile de praf din toiul verii înădușă aroma răspândită din pajiștea gata de cosit.

Fig. 28. Bolnița de la Cozia. (d. N. Ghika-Budești).

20. Mănăstirea Cozia nu numai că e la intrarea defileului Oltului, pe drumul bătut al Sibiului, dar e în apropiere de stațiunea de băi dela Călimănești, cu neîntrecutul izvor dela Căciulata. Șoseaua scoboară și urcă valuri tărăgănate. La Căciulata, vestitul izvor, tămăduitor cu faima lui trecută peste graniță, iese de sub malul pietros, ce a trebuit să i se facă zid de apărare. Se înșiră apoi, până la Călimănești, lanț de vile cochete tot mai îndesite an de an, deși drumul pe sus, pe sub poala pădurii, e mai ademenitor, prin ochiurile dintre arbori, pe unde poți prinde largi perspective nu numai asupra Oltului cu ostroavele și zăvoaiele pline de

sălcii și plopi, dar și asupra dealurilor din răsărit, cu cuiburile de case, împrejmuite cu livezi. Așa ajungi în stația de băi prea forfotă de lume în lunile de vară; treci în satul devenit târgușor, cu case mari, cu biserica mândră de lângă primărie, clădire impunătoare cum rar se mai întâlnește în alte sate.
Peisajul e altul. Munților le ieau locul dealurile înalte, unele numai păduri, altele cu rănile puhoaielor. Lunca Oltului devine calea belșugului, pădure de sălcii în apropierea apei, ogoare întinse mai la larg, sate tot mai cuprinse și mai gospodăroase. Văile afluenților numeroși ce-i vin și dintr'o parte și din alta, deschid largi perspec-

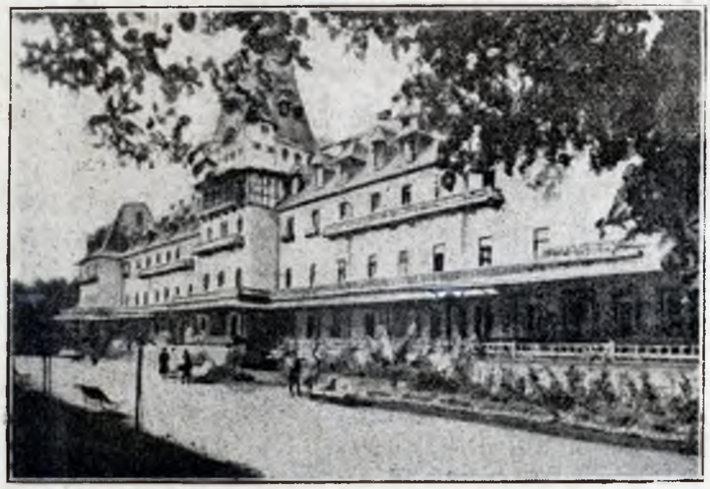

Fig. 29. Otelul dela Călimănești.

tive spre lăuntrul ținutului. Peste tot arborii formează un decor minunat. Plopii de la Jiblea, în rând strâns, alcătuesc gard impunător prin care se văd satele dinspre Topolog, pare că ar fi niște cuiburi. Plopii piramidali dau locurilor o impunătoare înfățișare, mai ales profilându-se în spațiul liber și larg. Printre ei, alăturea de ei, nucii își arată masivitatea trunchiului lor tare. Până la Râmnic, nu atât oamenii ori satele îți atrag privirea, cât frumoșii arbori din lungul drumului, printre care câte odată se vede câte un colț din măreața panoramă.
Nici nu prinzi de veste când intri în R. Vâlcea, atât de mult te fură tablourile variat colorate, luminate, ce se perindează în cale.

Puţini chiar se opresc măcar o clipă la intrarea în oraş, unde pe un dâmb izolat de ape, de jur împrejur numai surpături de teren, se profilează turnul unei mânăstiri, închisă între ziduri, cu chilii pustii. Urcuşul puţin cam ostenitor, panta fiind repede, te răsplăteşte prin întinsa privelişte ce se desfăşoară peste larga vale a Oltului, cu domolit curs. E un loc unde s'a întâmplat şi unul din acele acte de tragedie, destul de des întâlnite în istoria noastră sbuciumată. Aice a fost omorît Radu-dela-Afumaţi numit şi Radu-cel-Viteaz, de la multele lupte ce a avut să le ducă împotriva lui Mehmet-Bei. românul turcit. Fu însă victima isbucnirilor de ură dintre Pârvuleşti şi Drăculeşti, asemănătoare celor dintre Guelfi şi Gibelini de pe vremea Renaşterii italiene. Pe piatra de mormânt dela Curtea-de-Argeş, zugrăvită cu cheltuiala lui ca ginere al lui Neagoe Basarab, e înfăţişat cu mantia'n vânt din goana calului şi cu buzduganul ameninţător în mână, potrivit firii lui.

21. De la Râmnicul-Vâlcei, calea Oltului e partea din vieaţa râului, asemănată adesea cu a omului, în care se bucură de odihna liniştită, după truda luptelor din plină maturitate. Greutăţile sunt lăsate în urmă. Tot mai depărtate rămân piscurile semeţe învăluite'n ceaţă; vânjoleala s'a isprăvit.

Croindu-şi pat larg de nisip, valurile lui curg lin între zăvoaie de sălcii pletoase şi plopi rămuroşi. Pe fundul luncii late se aştern ogoare, cărora le dă mană prin râvineala apei strecurată lateral. Omul e însă prudent. De şi râul e îmbătrânit, mânia lui este câte odată temută. Satele se înşiră la margenea dealurilor, pe faţa teraselor, mai la adăpost.

Cât ţin dealurile înalte, pe lângă bogăţia ogoarelor şi a pădurilor, se adaugă acea aflată şi sub pământ. După Râmnicul-Vâlcei, urmează Ocnele-Mari; mai în fund pe o vale cu largă deschidere spre zidul Căpăţinei, se află Govora cu mânăstirea, vestită prin tiparniţele din teascul cărora a apărut cea dintâi carte laică, scrisă în limba poporului.

Afluenţii Oltului vin însă repezi. Fânul e pus la siguranţă, în căpiţi sprijinite pe ramurile copacilor tăiaţi anume ca să le susţină. Sunt particularităţi ce nu se văd pretutindeni, după cum pe drumurile dintre sate, nu rare ori întâlneşti femei cu merindele pe cap, păşind sigur şi svelt, adesa şi cu furca'n brâu. Iarăşi o particularitate

etnică, răspândită mai mult de-a dreapta Oltului, tablouri ce aduc aminte de acele obișnuite în sudul Italiei.
Pădurile din ce în ce se dau la o parte din calea apei. Rămân numai pâlcuri când mai dese, când mai rărite. E zona de plină densitate a populațiunii.
Satele se țin lanț; ogoarele prind a se urca și pe terase ori pe costișa trăgănată a dealurilor.
De la Zăvedeni o nouă față din bogăția țării se arată. Cu cât te apropii de Drăgășani, cu atât viile se întețesc. Stau șiragurile de butuci în alinieri dese de-a curmezișul dealului, pe vârful căruia sclipesc vile drăguțe cu cramă gospodăroasă.
Pe urmă începe aurul câmpurilor netede. Colinele, tot mai joase, cu spinarea largă, se scoboară până ce se fac una cu terasele puțin ondulate, cu lunca din ce în ce mai fără margeni. Numai unde Oltul bate în malul rupt, peisajul capătă un strop de vioiciune. Așa e la Slatina, orășel cu casele în amfiteatru, cele mai de jos oglindindu-se în apa fără crețuri, cele mai de sus revărsându-se pe întinsul neteziș cu ogoare.
O insulă mohorîtă, mereu cu fum deasupra-i, arată Piatra-Olt, nod important de cale ferată.

Fig. 30.

22. Incolo e izvorul nesecat de roade. Gările sunt împotmolite de sacii plini cu cereale. Sulurile de fum ce se învolbură arată locul de treier, cu girezi arămii în asfințitul soarelui. Lunca îmbătrânitului râu se lățește prin altoirea luncilor largi ale afluenților lui de pe dreapta, Oltețul, Tesluiul. Din dealurile printre care curge, nu rămân de cât valuri largi; drumul principal tot mai mult se ferește de calea apei, revărsată la viiturile din primăvară. De la Caracal, înecat în livezi, malul stâng al Oltului abia se zărește în ceața depărtării, după dunga gălbie a surpăturilor.
Calea apei e calea rodniciei dar și drumul folosit de oștile Romane în înaintarea lor nordică. Castrele de pază, ori apărarea recoltei

pe aice se înșirau. De la Sucidava lângă Celei aproape de vărsarea Oltului în Dunăre până la Caputstenarum dela Turnu-Roș, urmele romane se țin lanț. Romula era cam lângă Caracal, Acidava în dreptul Slatinei, Rusidava la Drăgășani, Castra-Trajani la Gura-Văii, Proetorium la Copăceni, Pons-Vetus la Câineni, spre a se continua cu acele care duceau până la Apulum (Alba-Julia).

Fig. 31. Urmele romane pe Valea Oltului.

Împotmolit tot mai abundent de mâlul și nisipul ce nu-l mai poate căra, împedicat în mersu-i, slăbit de noianul pădurilor de sălcii, de păpuriști și stuful ce crește pe lângă ostroavele întărite, Oltul, tot mai domolit, se târăște alene. Aproape de Turnu-Măgurele își termină cursu-i sbuciumat. Abia dacă se cunoaște printr'o slabă deviare a apelor Dunării spre mal, locul unde își varsă undele liniștite, aduse din inima Transilvaniei.

Cât străbate ținuturile românești până'n Dunărea, Oltul nu e folosit cum s'ar cuveni. Nici o industrie principală nu s'a așezat în calea lui. Pe fața lui nu plutesc de cât prea puține plute, mai puține de cât pe Siret ori Mureș, de și străbate în curmeziș Carpații acoperiți cu brădet. Calea lesnicioasă ce o procură nu e flosită decât de luntrile scobite în trunchiuri de copac, ca pe vremea Dacilor. Totuși încercările vechi spun că alta i-ar putea fi menirea, mai ales acum când la Câineni nu mai este vămuire.

Pe vremea scurtă când Oltenia ca și Ardealul erau sub aceeași stăpânire, îndrăsnețul guvernator Steinville, folosește calea Oltului și pentru transport de mărfuri. Un mare negustor sas din Sibiu, încearcă să organizeze o adevărată flotilă de comerț, vân-

zând produse industriale, mai ales fierărie, la Râmnicul-Vâlcei și Slatina, cu toate greutățile naturii și piedicele puse de oamenii puțin înțelegători de foloasele ce le poate da râul. Pe la 1788, când și Muntenia este ocupată vremelnic de trupele austriace, D u c e le d e K o b u r g transportă pe apa Oltului armată și proviant.
Ceia ce s'a încercat în veacul al XVIII-lea, se poate aduce mai cu temeiu la îndeplinire în al XX-lea, când natura nu mai poate fi o piedică în împlinirea voinții omenești.
Atunci abia Oltul nu va fi numai calea amintirilor străbune și a faptelor care au dus la zămislirea poporului românesc. Va representa cu adevărat una din legăturile strânse între provinciile atâta vreme despărțite.
Glasul lui nu va evoca numai durerile trecute ci va preamări și puterea de creațiune a poporului, călit prin veacuri de suferinți.

VALEA SIRETULUI

> Și gândirea mea furată se tot duce încet la vale
> Cu cel râu care'n veci curge fără'a se opri în cale
> *(V. Alecsandri)*

1. Rar vale din România, mai primitoare, mai blândă, mai apropiată sufletului, ca Valea Siretului.

Se prea poate ca să fie o părere subiectivă; o cunosc mai bine, am văzut-o sub toate aspectele. Iarăși se poate că o consider ca atare pentru că Siretul prin afluenții lui e împlântat în inima Moldovei ca un arbore cu rădăcinele adânc resfirate în pământul din care-și trage seva din plin, de-și desfășoară mândru coroana stufoasă și umbroasă.

E dreptul; am admirat valea toamna, când apare ca un măreț tablou, învăluit în ceața argintie, ușoară, ce-i dă tainică înfățișare. I-am simțit calda-i primire primăvara acoperită cu iarba fragedă, arătarea vieții înviate. Pe fundul ei am asistat întâia oară la răsuflarea pământului, aburii ridicați din brazda proaspăt răsturnată, în dimineață răcoroasă.

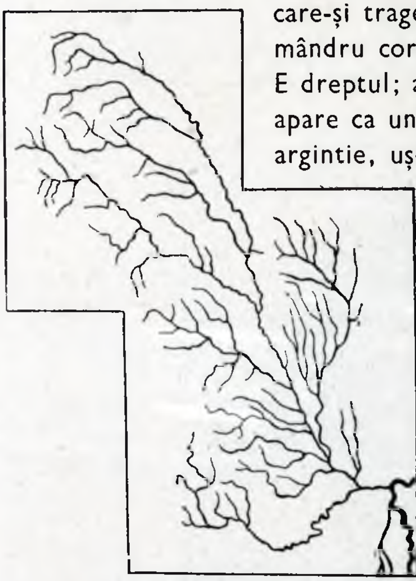

Fig. 32. Basenul Siretului.

Belșugul pământului, podoaba lui din luna când văzduhul tremură de fiorii imnului rodniciei, simfonia măreață a naturii în fericire de gestație sub lumina soarelui revărsată larg, apare în plină manifestație captivantă. Dorul de vieață, mulțumirea vieții, înțelesul ei adânc, aice te cuprinde cu toată putere-ai de înlănțuire. Natura a adunat în lungul văii Siretului mijloacele ei blânde de a prinde în mreje. Nu doboară prin măreție înfricoșitoare; subjugă prin ademeniri de bună și blândă mamă. Peste tot se întind semnele belșugului. Orizontul e larg, formele domoale, soarele inundă cu căldura ce dă tărie plămadei pământești. Până și cerul pare mai albastru, mai strălucitor. De departe se ițesc munții cu variată colorație după ceasul zilei, după jocul

norilor. De aproape o împrejmuiesc dealurile cu pâlcuri de păduri răcoritoare, cu ogoare vrâstate, iar jos, în latul luncii, verdele e peste tot, sănătos, înflorit. N. G r i g o r e s c u intrând în țară prin valea Siretului a fost înfluențat pentru întreaga-i vieață de lumina recreatoare a peisajului.
Natura are influență asupra oamenilor, tăinuită dar covârșitoare. Aceștia se modulează după ceia ce-i înconjură, ce le străbate sufletul chiar fără să caute, fără să știe. Seninul cerului se oglindește în privirea lor limpede; fața lor e luminoasă, fără nici o trăsătură de asprime. Domoli dar așezați, firea lor întreagă e în unison cu natura în care își duc zilele.
E m i n e s c u din preajma Dumbrăvenilor a învățat de timpuriu să prindă adâncimea și limpezicimea vieții. Pastelurile lui A l e c s a n d r i sunt reflexul impunătoarei frumuseți în care trăia. M. S a d o v e a n u din valea Siretului, unde a crescut, unde a trăit, a învățat să descrie pe om în cadrul naturii, parte din întregul care-l cuprinde. De aice, de pe dealul Pașcanilor, privind la orizontul larg al muncii intense, se inspiră C o ș b u c spre a scrie sguduitorul strigăt de dreptate: ,,Noi vrem pământ!''.
Am umblat destul de mult prin țară și țări streine. Când însă gândul la cele văzute rătăcește în liniștea amintirilor, dintre toate răsare mai luminos, tabloul de pe coasta Ruginoasei.
Era într'o dimineață senină din începutul verii, când totul în natură se deșteaptă pentru o zi de muncă.
In față se desfășura valea Siretului, de la Heci până dincolo de Muncel. Ceața nu se râdicase încă de tot de pe fundul ei, învălind'o într'o opalescentă pânză ce domolea sclipirea apelor. In apropiere niște granguri nu mai conteneau să șuere, chemându-se la hârjoana de copii fericiți, iar din înaltul cerului ciocârlia, cântăreața care nu se ostenește să aducă slavă soarelui, revărsa peste întreaga fire trilurile ei variate. Era vremea cositului: sclipirea coaselor mișcate în cadențe regulate, naștea jocuri de scântei în ceață.
Fundul văii semăna unui caleidoscop. Aurul grâului ca o mătasă moartă se așternea pe largi spațiuri, iar spicele popușoiului erau poleite cu argint. Dintr'o îndoitură, de pe coastă, veneau sunete de clopoței, legați de gâtul câtorva oițe, păzite de băiețelul fugit de la școală.
Pe celalt mal, dunga înegrită a parcului de la Pașcani, șiragul de locuințe proaspăt râdicate în jurul gării, sulurile de fum de la ate-

liere, iar mai în sus valurile largi de dealuri aurite, cu șerpuirea drumului alb spre satele din calea Neamțului. La spatele lor se înalță ultimele valuri din Carpații moldovenești, printre care, într'o parte se ițește vârful Ceahlăului, nelipsit din tabloul Moldovei. Căsuțele cu acoperișuri de stuf bătut, îngrămădite în jurul bisericei, umbrite de crengile copacilor formează cuiburi tihnite, în liniștea cărora se ascunde energia tăcută. Era atâta variație blândă în largul peisaj, atâta prospătate, atâta unison în trăsăturile generale încât între cei ce stăteam pe muchea dealului și priveam muți la dumnezeescul tablou recreator și între firele de cicoare care începeau să-și deschidă ochii albaștri, nu era absolut nici o deosebire. Natura ne stăpânea.

Pentru cel atent, inițiat în tainele naturii, aceasta e veșnic vie, ori unde. Are viață, glas, chiar când pare inertă, mută. Prin colori și forme, prin freamătul născut de unda vântului, posedă atâtea mijloace să te subjuge, în cât topește și sufletul împietrit. Nici cea mai desăvârșită muzică omenească nu pătrunde mai adânc, născând fiori de mulțumire, ca marea simfonie din natură. E intensă chiar în melodiile ei pianissime, pentru că străbate prin ochi, prin urechi, prin întreaga sensibilitate a pielii, făcând să bată pulsul mai iute, tinzând să te cuprindă în unisonul armoniei ei. Deșteaptă dragostea de vieață, dorul de vieață, căci vieața e preamărită în întregul tablou desfășurat, în aerul proaspăt ce-l respiri, în sborul ca săgeata a lăstunilor, în țârâitul cosașilor ori în floarea albastră de cicoare ce-și deschide larg altarul fericirii pentru primirea binefăcătoarelor raze de soare. Stând așa, pe iarba verde de pe coasta dealului, natura îl îmblânzește și pe cel crescut în seră, ori concentrat în sine incontinuu; îi tocește asperitățile gândirii. Fără să vreie, lecuitoarea bolilor sufletești îi insuflă beția de vieață. Sănătatea trupului, a minții și a sufletului e urmarea traiului în natură. Sunt atâtea game de tonuri și chemări în manifestarea ei în cât fără știre, ea stăpânește pe cei care trăesc în contact mai intim cu ea. Astfel se lămurește firea armonic desvoltată a săteanului, care e pătruns de influența naturei, fără să caute măcar a-și da seama în ce fel săvârșește ea minunea.

2. Siretul e un râu de dealuri. Nu străbate prea îndelung munții, cu valuri grăbite. Copilăria lui gălăgioasă e scurtă, căci izvorește de pe coasta Lungului, din Bucovina, una din acele obcine ca-

racteristice acestei părţi din ţară, sbârcituri regulate ale pământului, paralele şi acoperite cu păduri. Dincolo de spinarea obcinei, curge Suceava. Un pitoresc drum cu multe cotiri, prin umbra brazilor, scoboară la Seletin, cruce de drumuri care mai de care mai molcomitoare. Până la Berhomete, Siretul e destul de iute ca plutele să salte ca săgeata din val în val. Bogăţia lemnului căutat este însă scoborîtă şi pe drum de fier îngust, cu multă greutate aşezat alăturea de apa grăbită; calea ferată nu urcă de cât până mai în jos de Şipotele-Siretului, nume ce spune volbura apei. Satele însă nu se sfârşesc. Bursucăul stă ascuns acolo unde pârăiaşele venite din Lungul, se adună, asemenea unui şfichiu de bici, spre a forma Siretul.

Peste tot pe aice întâlneşti neamul Huţulilor, a căror origină e învăluită în ceaţă. Oameni paşnici, harnici. Bărbaţi şi femei merg la drum călare pe căluţii vestiţi, mărunţi, prudenţi la mers; calul e tovarăşul nedespărţit al huţului, ca şi baltagul pe care nu-l lasă nici când călăreşte. Bărbaţii port sumane bătute la piuă; femeile catrinţe şi cămaşă cu flori mai oacheşe de cât ale româncelor. Bărbaţii au căutătura mai posacă, sub umbra părului retezat pe frunte.

Printre ei se amestecă cealaltă seminţie de oameni, care se ivesc ori unde e vorba de negustorie. Nu se tem să se avânture în taina văilor umbrite, căci de acolo, alăturea de apă, curg butucii pădurilor necruţate. Nu s'au lăsat nimic din portul lor oriental, cu mantie lungă până la glesne, cu perciunii încârlionţaţi la ureche de-i flutură vântul. Ca şi'n Maramureş e un contrast isbitor să întâlneşti pe drumul umbrit de verdele închis al molizilor, fapturile aceste exotice, ca înviate din tablourile lui M u n c a c i, alăturea de călăreaţa cu desagii la oblânc, cu surâsul pe faţă şi oacheşe haine pe ea.

De la Berhomete, Siretul intră printre dealurile lui dragi, scăldate'n lumină, pe care nu le părăseşte până aproape de vărsarea în Dunăre. S'a format luncă lată, înverzită, cu coturi largi, unele părăsite. Şi în această privinţă Siretul e simpatic. Nu are prea des toane. Nu vine sălbatec, să inunde lanurile. Afluenţii lui au cale destul de lungă ca să-şi ostoiască curgerea lor năvalnică. Ajunşi în Siret sunt cuminţiţi; mânia lor a lăsat-o în drum. Varsă noian de apă în Siret, Dunărea Moldovei; îl umflă; îi turbură valurile de-l face fioros; îi dă puterea să rupă odgoanele groase cu care se leagă

moara la mal. In rarele lui zile de mânie însă, nu trece prea departe pe latul luncii, ci-și domolește furia în băltoagele ce-l întovărășesc de aproape. De aceia oamenii nu-l ocolesc. Satele nu se țin departe de el, ca pe Prut.
Calea belșugului, valea Siretului e și calea lesnicioasă a transportului; drumul bătut odată de caravanele comerciale, e înlocuit apoi cu drum de fier internațional.

3. E frumoasă valea Siretului urmând'o de la Berhomete, trecând prin Storojinețul înstrăinat. Dar nu e tablou mai înviorător, mai răscolitor de sentimente în care se împletește natura cu munca omului, de cât când scobori șoseaua ce șerpuește în încolăciri largi, către Codrul Cosminului. Contrastele sunt atrăgătoare, impresionante. Aice în adevăr vezi cât de adevărată e vorba poetului: ,,Bucovină, veselă grădină'', mai ales dacă te nimerești pe o dimineață senină din vară, când natura este în plină fecunditate. Pe aiurea mai sunt coaste de dealuri spălate, râpi scurmate de ape, cu năsipiști care slăbesc rodul ogoarelor.
Aici nimic din toate acestea. Verdele se așterne până'n dunga sclipitoare a șinelor. E o armonie care te însuflețește și care îți desvăluie adevăratul rost al muncii omului.
Unde arborii s'au dat mai la o parte, ținutul e numai ogoare dese ca peria, cu secara până'n brâu. Simți bucuria popușoiului prășit a doua oară, că a scăpat la larg din strânsura buruienilor netrebnice. Ogoarele sunt îngrijite, de nu se vede o pălămidă în ele; sunt însă și vrâstate. Alături de grâu și popușoiu, e secara, vecină cu parcele de cartofi ori maci cu flori boghioase. Va fi și pe aice mizerie, ca pe ori unde. E acoperită însă de râsul voios al naturii zămislitoare ajutată și de mâna omului. Iar când, spre sară, soarele bate pieziș de trage umbră prelungită fiecărui pai, iar ceața prinde a se scămoșa peste câmpuri, simți mulțumirea unei zile pline. Mic și mare iea parte la simfonia muncii. Pe hatul de la capătul ogoarelor, fetița păzește cele două văcuțe tărcate, să mai smulgă în drum spre casă, ceva din belșugul câmpului. In altă parte băiețelul cu cămeșuica albă, încins cu brâușor tricolor mână cu o vărguță cârdul de gâște, sau 2—3 oițe. Din colibele ce servesc drept bucătărie de vară, iesă fumul în suluri argintii; vite, oi, ca și ai casei, se îndrumă spre odihna bine meritată.
Bucata aceasta din Bucovina, cu ploaie îndeajunsă, arată ce ar putea

fi toată țara, când bucățica de pământ, aice scumpă ca aurul, va fi lucrată așa ca să nu rămâie petec nesămănat, iar sămănăturile să fie fără boz, perii aurii ori șuvițe de lucernă verde ca buratecul. Trenul scoboară din nou pantă domoală, ce deschide iarăși perspective asupra văii Siretului, largă, cu boschete de arbori; sus, pe cer, dungi purpurii de nouri reflectează ultimele raze de soare. Splendide peisagii de liniște și viață așezată, cu decorul plopilor piramidali spre sate și a sălciilor rămuroase în luncă.

Bucovina e cu adevărat o piatră prețioasă ce încununează capătul nordic al țării.

Cu cât înaintezi, cu atâta farmecul se mărește, căci intervine pădurea, un nou element de podoabă pentru Bucovina.

Fig. 33. Biserica Sf. Ion din Siret.

Frumusețea pădurii dese, din țara fagului, o admiri din plin. Șoseaua, căci drumul e mai frumos pe șosea, șerpuește în încolăciri largi, iar când pădurea se termină, nu poți opri exclamația asupra frumosului din natură. Farmecul pădurii te chiamă, te cuprinde. Marginea ei cu covoare verzi de iarbă, cu tei rămuroși plini de floare, cu casele răzlețe, vile rustice cu acoperiș de țigle roșii, nasc un colț de țară blând, dar din care se revarsă asupra sufletului o pace dumnezeiască. Sunt peisagii și scene din Hermann și Dorothea.

4. Valea Siretului de aice străbate dealurile ce leagă Bucovina cu Moldova, una peste tot, așa în cât prinzi mai bine dureroasa așezare a Cordunului, vreme de un veac și jumătate. Sate cuprinse îl întovărășesc, boschete de arbori în mijlocul ogoarelor întinse. Așa e și cu ,,Târgul Siretului'' pașnic azi, așezat pe coastă mai răsărită; din el îți apar numai grădinele, văzându-i dinspre Cernăuți.

Ai zice un sat mai mare. Venind dinspre Mihăileni, alt orășel părăsit de când nu mai este loc de vămuire, îți dai samă că ai intrat într'un târg, cel mai vechiu din Bucovina, fost și capitala Moldovei în veacul al XIV-lea. O mână de case una lângă alta, ca'n toate târgușoarele din Moldova de nord, e partea negustorească, străină, aceeași la Siret ca și la Suceava. Inflorește orașul numai în zilele de iarmaroc, prin forfota celor sosiți din jur, ruteni, moldoveni, nemți ori evrei. Tradiția pune pe sama lui Sas-vodă, fiul lui Dragoș, clădirea unui castel, pe dâmbul numit de popor ,,Sasca''. A mai rămas încă în picioare, încercuită în zăbrele de fier, biserica ortodoxă cu hramul Sf. Ion Botezătorul, numită de popor ,,biserica Mușatei''; se crede că a fost zidită la sfârșitul veacului al XIV-lea de către Margareta Mușata, mama lui Petru Mușat și

Fig. 34. Clopotnița (svonița) Bisericei Sf. Treime d n Siret (de G. Balș).

Fig. 35. O piatră mormântală din Biserica Sf. Treime (d. G. Balș).

a lui Roman, deși stilul ei actual arată că a fost renovată, dacă nu reclădită cu mult mai târziu. Altă bisericuță e Sf-ta Troiță, ,,biserica domnească''; de și cu acoperiș strălucitor de olane multicolore în genul celor din Suceava, în interior mai păstrează încă

Bătrâni din Avrig

(de K. Hielscher)

sfeșnice de lemn. E una dintre cele mai vechi biserici de zid din Moldova toată, ctitorul ei socotindu-se Petru Mușat (veac. XIV).

In schimb pajiștea verde din jur, clopotnița cu ogive înalte fiecare cu câte un clopot, grădinița de pomi din dărătul altarului, te fac să uiți părăsirea. Te cuprinde liniștea sufletească din incinta mănăstirilor tăinuite.

Nici urmă n'a mai rămas din încercarea de pe vremuri de a se întemeia un cuib al catolicismului, înființându-se chiar un episcopat catolic sub papa Urban al V-lea. Mânăstirea franciscană, palatul de reședință al episcopului catolic, sunt una cu pământul. Credința străbună a biruit, dând uitării încercările neisbutite de a o înlocui.

5. De la Mihăileni până la Liteni, unde Siretul iarăși se întâlnește cu calea ferată spre a nu se mai despărți, e un drum numai de ogoare, de dealuri tărăgănate, de sate cuprinse, în mijlocul cărora s'a mai păstrat curtea boerească înconjurată de bogată livadă ori parc, ca în jurul castelelor din occident. Aice e Vârful-Câmpului, aice Zvoriștea, Bucecea, Dumbrăveni, cu amintirea copilăriei lui Eminescu. Dinspre apus dealurile împrejmuitoare sunt mai domoale; în răsărit se înalță, împădurite, larg ondulate. Drumul în curmeziș dinspre Rădăuți-Suceava, spre Dorohoi și Botoșani, merită să fie făcut, spre a căpăta o ideie de varietatea legată de dealuri și bogata luncă a Siretului. Drumurile erau odată bătute; azi sunt mai părăsite, înlocuite cu trenurile de legătură între linia principală și orașele de o parte și alta a ei. De aceia sunt părăsite și hanurile, rateșurile, cetățuile în popasul de noapte al carelor încărcate cu mărfuri. Aveau ziduri groase, cu ferestre oblonite, cu largă poartă la față și spațiu pentru caravana carelor în dos. Incăperile boltite, într'o parte și alta, răcoroase vara, încălzite iarna, erau spațiu de odihnă, dar și de povestiri ori petrecere. La niciunul nu lipsea crâșma, după cum nu lipsea nici pivnița spațioasă cu antaluri de vin. Intre zidurile hanului se întâlneau negustorii adăpostiți în siguranță, cu cărăușii care spuneau ,,bogdaproste'' că nu dorm afară, în ger și ploaie, încovrigați în cojoacele lor mițoase, pribegii mânați de cine știe ce nevoi, dar care purtau vești de colo-colo. Era forfotă, veselie, uitarea necazurilor pentru câteva clipe, în tihna sălii mari, plină de mirosul umezelii calde, dela cuptor ori sudoare. Inveselea nelipsitul vin vechiu scos

în cană de lut, de săreau stropii din el; veselie aducea mai ales surâsul vreunei Ancuțe cu ochi șireți, șăgalnici și ademenitori.
,,Iar Ancuța cea tânără, umbla ca un spiriduș, încolo și încoace, rumănă la obrazi, cu catrința'n brâu și cu mânecele suflecate; împărțea vin și mâncări, râsete și vorbe bune".
Așa era hanul de la Vlădeni în drumul spre Botoșani, cel de la Ruginoasa spre Iași, cel de la Pașcani spre Mânăstiri. Trenurile le-au omorît. Unele au ajuns hambare, cum e cel de la Vlădeni, altele magnet de dugheni pentru întemeierea târgușorului Pașcani. Dacă M. Sadoveanu nu le-ar fi veșnicit amintirea, prin una

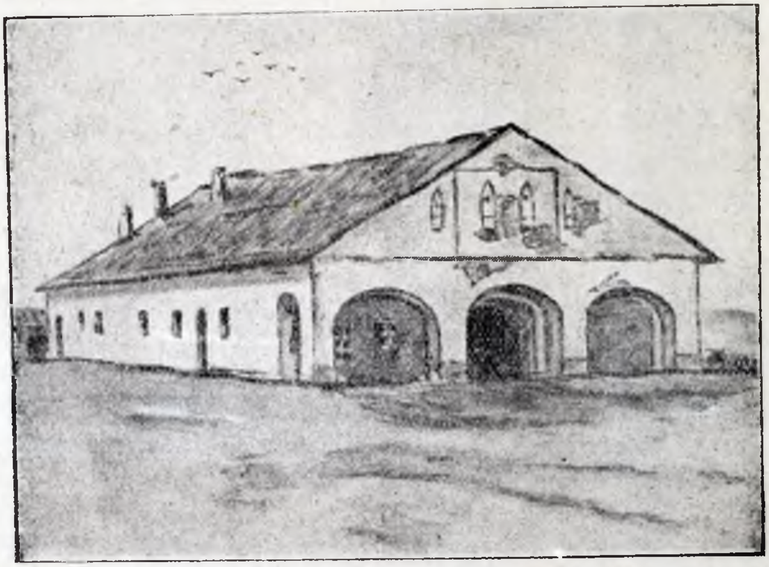

Fig. 36. Hanul de la Spătărești (d. D-na Vârnav).

din cele mai frumoase opere ,,Hanul Ancuței", care ar fi făcut cinste și unui Anatole France, amintirea lor ar fi dispărut ca și scrumul împrăștiat de vânt.
Dar în bucata aceasta din drumul lui, Siretul mai are ceva caracteristic; aice e atacat dintr'o coastă de afluenții vecinului său Prutul, cu albie mai joasă, cu putere de roadere mai voinicească. Intre capetele acestora care tot înaintează și între matca Siretului nu a mai rămas în unele locuri de cât câți-va kilometri de deal despărțitor. Așa cu afluenții Buhaiului din Dorohoi, așa cu ai Sihnei de la Bucecea, cu ai Bahluiului molatec. Noroc că n'au multă apă,

deci putere prea mare de roadere; altfel în scurtă vreme apele Siretului ar apuca drumul către Prut, decapitat, cum s'a întâmplat cu Streiul, atras în parte spre Jiu. Dacă omul ar interveni mai cu energie, visul bătrânilor îndurerați de amorțirea tot mai adâncă a Iașilor și a nordului Moldovei, opera naturii ar fi întețită, iar repezișul căpătat prin scurt canal tăiat, ar da electricitatea necesară ca să învioreze orașele Moldovei de nord. De curând s'a început împlinirea în parte a acestei lucrări.

5. Dar de Siret și afluenții săi se leagă pioasele monumente, amintiri ale vremurilor de vitejie și credință adâncă a domnitorilor noștri.

Fig. 37. Biserica dela Bălinești. (d. G. Balș).

Ingrămădite mai ales sub pieptul munților, ele nu lipsesc nici din partea deluroasă din drumul Siretului, în adăpostul vre-unei coveți de teren, umbrită de codru des. Așa e Mânăstirea Gorovei din apropierea Dorohoiului; așa e M-rea Dragomirna de lângă Ițcani. Interesantă e în deosebi biserica de la Bălinești din lunca Siretului, după ce-l treci pe podul de la Talpa. E una din bisericele cu arhi-

tectură originală de pe vremea lui Ştefan, având turnul prismatic într'o coastă, înlocuind pridvorul. Bătrână de câteva veacuri, fiind zidită în veacul al XVI-lea, se păstrează încă minunat fina sculptură a pietrelor de la turn şi chenarele gotice de la ferestre; pictura sfinţilor din lăuntru în cadrul ultramarin, străluceşte pare că eri ar fi fost aşternută pe pereţi; uiţi că te afli pe meleagurile moldoveneşti, ci într'unul din monumentele italiene care se preaslăvesc şi la noi. Capetele de zimbru, amănunţit reliefate pe bumbii de smalţ colorat, în şiruri sub streşină, spun despre vremurile depărtate, în care arta bisericească era atât de preţuită. Lespezi de mormânt închid rămăşiţele lui Tăutu, ctitorul. Pe unul din ele se citeşte: ,,Acesta este mormântul Dumnealui Ion Tăutu, marele logofăt al Domnului Ştefan Voevod, care s'a prestăvit în anul 7019 (1511)''. Alăturea sunt alte pietre ale celor 4 copii ai Tăutului, vestitul ambasador al lui Ştefan la Padişah. Satul din jur, cu căsuţele tupilate, la o parte de drumul mare, a rămas acelaş ca pe vremea lui Tăutu.

In tot drumul larg al Siretului însă, se văd schimbările aduse prin contactul între oameni. Satele sunt compacte; casele toate bine stuhuite, cu scări la muchi; şura şi grajdul aproape mai bune zidite de cât casele. Din Bucovina administrată cu chibzuială, bunul exemplul înaintează pe drumul liber din lungul apei, trecând peste cordunul păzit de finanţi. Şi portul e acelaş, la femei cu catrinţa simplu îndungată, obişnuit prinsă cu un colţ de brâuleţul de la mijloc; strâns înfăşurând şoldurile, scoate în relief formele mlădioase ale trupului. Şi portul bărbaţilor, cu pletele lăsate pe spete, este simplu. Cămaşă lungă'n poale, lată 'n mâneci, iar mijlocul încins cu brâu de lână roşie, dacă nu chimir lat de piele, a rămas mai mult la bătrâni. Pălăria veche, moldovenească, cu margenele largi, pe aice se mai vede, tot numai la bătrâni. Sunt fǎpturi cu faţa luminoasă, cu privire blândă, domoliţi la mişcări ca şi la vorbă, dar aşezaţi la gând sănătos.

Dealurile pe stânga se tot înalţă, zid împădurit mai mult, la picioarele căruia Siretul curge în umbra sălciilor şi a plopilor rămuroşi, lunca tot mai largă rămânând pe dreapta lui, căci aice la Liteni îi vine dinspre munţi, cel dintâi afluent de samă, Suceava, pornit la drum tot din obcina Lungului, dar apucând altă cale, drum de mânăstiri şi vestite cetăţi.

6. De la Dolhasca, păşeşti în ţinuturi răscolite de copitele cailor tătăreşti, turceşti, leşeşti. Biruinţele sunt veşnicite prin locaşuri sfinte, înălţate drept laudă Domnului.
Unul din ele e în apropiere, între Dolhasca şi Lespezi, ascuns după un val de deal. Un scurt drum lateral din Dolhasca, te scoate în faţa zidurilor mânăstirii Probota, încă intacte, cu ferestruicele pentru sineţe sub creastă, cu turnuri la colţuri, cu clopotniţa masivă, cu boltă largă de intrare, mai având păstrat capul de zimbru, emblema Moldovei. Intre ziduri suflă vântul pustiului.
Din clădirile arse de lângă turn nu se văd de cât capetele înegrite

Fig. 38. M-rea Probota (d. D-na Vârnav).

ale grinzilor groase de stejar, printre pietrele zidului. In alt colţ, ameninţată de ruină, se râdică locuinţa domnească, singura păstrată în Moldova; sub bolţile ei se ţine rodul câmpurilor, pe când sus, în odăiţele scunde, cu chenare gotice la ferestre, se adăpostesc liliecii şi cucuveiele.
Biserica a rămas întreagă, străjuită de câţiva brazi înalţi; îi mai aduc veşti din fundul văilor. E mausoleu scump, căci aproape în nici una din mănăstirile Moldovei nu sunt păstrate atâtea morminte. Pietatea ctitorului P e t r u R a r e ş, se arată prin mormântul Doamnei O l t e a, mama lui Ş t e f a n, ca şi al uneia din soţiile

acestuia. Mormintele lui Petru-Rareș și al soției sale se află între pronaos și naos. Episcopul de Rădăuți, Mitrofan, curteni și pârcălabi ca Frățiman al Neamțului și Hâra al Hotinului, se odihnesc de veci în jurul mormântului aceluia care a avut o vieață tot atât de sbuciumată, ca gânduri și fapte, ca și a tatălui său, dar cu peripeții sufletești mai tragice, cunoscând mărirea ca și căderea, fără să-și piardă cumpătul. E una din figurile dispărute plină de interes, demnă de a fi descrisă în amănunt. Îmbină în el ceva din impetuositatea lui Mihai, cu mărețele fapte ale lui Ștefan. E percursorul celui dintâi în Ardeal și demnul urmaș al celui din urmă. Moldova lui se întindea din Nistru până'n Ciceiu pe Someș și Cetatea-de-Baltă pe Târnava, din Hotin și până'n Feldioara pe Olt. Acolo unde a fost odată viață plină, procesiuni grandioase, azi e liniște deplină. Căsuțele robilor sloboziți se strâng grămadă în jurul zidurilor, iar îndărăt se întind dealurile cu făget des. Numai în ziua hramului se deșteaptă palida icoană a forfotei de odinioară. Mulțimea e aceiași, neschimbată'n port și înfățișare. S'a transmis din generație în generație pietatea locului. Lipsește măreața pompă a alaiului domnesc, sunetele de trîmbiți, amuțite pentru totdeauna, strălucirea hainelor bătute'n fireturi.

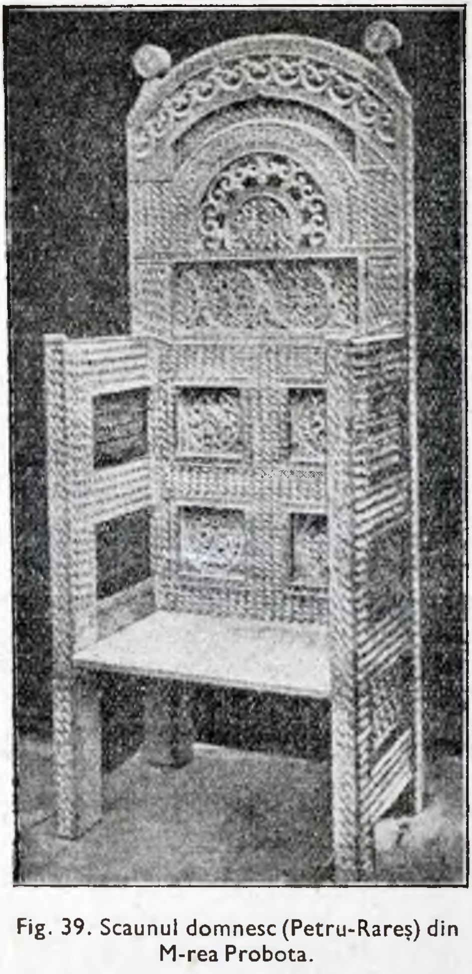

Fig. 39. Scaunul domnesc (Petru-Rareș) din M-rea Probota.

7. Liteni unde Suceava dă în Siret, sat mare, cuprins, e tipul satului moldovenesc, de pe vremea când proprietarii locuiau la ţară, în mijlocul sătenilor.
Curtea boerească, sus pe terasă, e un adevărat palat, cu încăperi largi, cu balcon mare la etaj, de unde se prinde blânda privelişte a văii Siretului, ca şi a dealurilor dinspre răsărit.
In interior se mai vedea urmele culturii; biblioteca bogată, bine înţeles numai de cărţi franceze, umplea o sală mare. Pe păreţi stau înşirate portretele străbunilor, ca şi în castelele vestite de pe aiurea. Obiecte de artă împodobesc şi celelalte săli, dovedind gustul ales al proprietarilor, care-şi făceau în curţile spaţioase nu adăpost de exploatare, ci cuib de viaţă occidentală, cu preocupări adeseori înalte.
Când stăpânul moşiei nu era avan numai după câştig, el servea drept îndrumător cuminte al sătenilor spre gospodărie temeinică. Era educatorul lor. Biserica închisă între zidurile curţii, nu servea numai stăpânilor, ci chema şi mulţimea la ascultarea Evangheliei. Şi astfel unde stăpânii erau oamenii cu suflet, plini de omenie şi satul e altul, cu case îngrijite, cu pomi în livadă, cu vite căutate. Căsuţele curate, cu stuf bine bătut drept acoperiş, cu prispe late de jur împrejur, cu chenare sinilii la ferestre, împrejmuite cu gard de nuele înstreşinat, cu grajd şi coşar în curte, arată buna stare şi cuminţenia oamenilor. Ele dau văii Siretului acel farmec de bună pace, de tihnă şi aşezare, pe care o admiri mai ales când soarele loveşte'n faţă căsuţele, de scoate'n relief albul varului mereu primenit.
Iar în zilele de sărbătoare când gospodari şi gospodine în haine curate păşesc evlavioşi spre biserică, se desvăluie nu numai portul păstrat ci şi sufletul blajinilor moldoveni, cumpăniţi în toate.
Siretul e în toată frumuseţea lui impunătoare; liniştit dar serios, curge încă iute, şuerând în jurul picioarelor de poduri ce se pun în calea valurilor. Matca lui e destul de adâncă, spre a cuprinde într'un singur sghiab apele obişnuite. Umbrită de sălcii mai mult, pletoase, rămuroase, curge în mijlocul luncii verzi ori înflorită, tipsie de aur ori argint, după anotimp. Spre apus unduesc dealurile tot mai înalte, cu cuiburi de case şi drumuri şerpuite spre munţi. La răsărit se înalţă dealurile Lespezilor cu orăşelul sus pe coastă, sub pripoare de piatră, ce apar şi în tăetura drumului de fier dela Ruginoasa, cu castelul părăsit al primului domnitor după Unire,

mândru și energic; doarme în uitare somnul de veci, în bisericuța din parcul tot mai părăginit.
Peste drum sulurile de fum nu mai contenesc, în nodul de drum de fier cel mai important odată din Moldova.
Poți prinde în el embrionul orașelor moldovenești și chipul cum au luat naștere.
La capătul din jos e vechiul sat, cu căsuțele stuhuite, cu prispă de jur împrejur, tipul de casă obișnuit încă în Moldova deluroasă.
Sus pe muche în văzul tuturor, împrejmuit de ziduri care încingeau și Biserica, e curtea boerească de demult, feoda, cu stâlpi de piatră frumos sculptați la cerdac, cu uși de stejar. Pe poala dealului se întindea parcul îngrijit, cu iazul pe care înotau odată lebede. A fost! Proprietarul vechiu trăia pe la Nisa, iar treburile gospodăriei le lăsa pe sama vechililor. Azi conacul e pustiu, iazul secat, iar în arbori se cuibăresc ciorile. In schimb lângă el au răsărit căsuțe cu acoperiș de șindrilă, ale oamenilor de pe lângă curte, ajunși înstăriți, luând locul boierului plecat fără urme.
Mai încolo, tot pe muchea dealului, unde caii, boii și oamenii trebuiau să răsufle la popasul, silit de anevoios urcuș, îi aștepta umbra ratoșului boltit, cu pivniță adâncă și stâlpi groși la intrare. De el s'au lipit dugheni, azi una, mâne alta: stau înșirate deoparte și alta a drumului mare, la capătul căruia e spațiul rezervat iarmaroacelor.
Timpurile moderne se arată prin gară, de jos, din vale, cu arhitectura unei cazărmi, aceieași până la Lemberg. S'a creat astfel un nou magnet pentru oameni. Iarăși azi o dugheană, mâne o crâșmă, dealungul drumului din vale s'a închegat alt centru, negustoresc. Lucrătorii ș'au durat căruțe mai în apropiere, apoi s'au urcat mai sus, și astfel coasta dealului, paragină odată, a prins a se împânzi cu case.
Târgul crescu. Azi are și un gimnaziu în el. Cele trei elemente date drept caracteristice orașelor: cultura, politica și negoțul, s'au înfiripat. Din sat, Pașcanii au ajuns centru orășenesc, mereu în desvoltare.

8. Partea cea mai frumoasă a văii Siretului, e acea dintre Pașcani și Roman. Drumul de fier ca și șoseaua urcă pe terasa înaltă. In față, pe stânga, se întinde spinarea dealurilor presărate cu sate. Siretul curge pe fond de luncă largă, ascunsă printre sălcii, de-i sclipesc

apele numai la coturi. Spațiul întreg: terase, luncă, coasta dealurilor e plin de sate. E așezarea mai deasă a Ciangăilor gospodari, rămași catolici, dar vorbind moldovenește. Au păstrat portul național în toată curățenia, nedeosebindu-se de cât după pălăriuța ca un ceaun, cu mărgenele resfrînte și pletele lucii, unse cu unt.

E un tablou neuitat, în faptul zilei de toamnă, când ceața nu s'a ridicat de tot din lungul văii. Trăești o clipă din deșteptarea naturii. Numai o dungă aurie tivește orizontul. Pe pământul încă acoperit

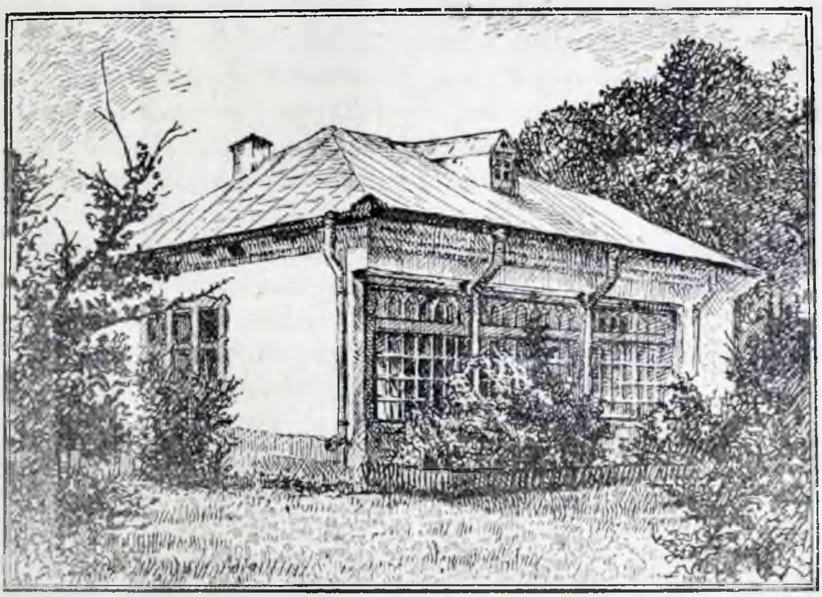

Fig. 40. Casa lui V. Alecsandri dela Mircești. (Des. A. Bordenache după tabloul de D. Crudu).

de ușoară scamă, abia prinde să se deslușască silueta arborilor, ca niște fantome. Zorile se arată. Deasupra locului unde se va iți soarele, câțiva nori subțiri, vestitorii, sunt tiviți cu purpură, pe când cei dinspre Nord rămân de plumb. Văpaia se încinge din ce în ce, deasupra întinsului ceței, ce acopere încă lunca în taina amurgului. Tot mai străvezie se face, pe când dealurile dinspre apus se luminează. Lumina crește, îmbujorează cei câțiva nori din spre răsărit. Copacii se deslușesc tot mai bine; pare că își întind brațele ca după o amorțeală. Miriștele de pe coasta dealului încep să se

poleiască cu aur, pe când în dreapta satelor suluri de fum se înaltă în ceața tot mai rărită. Sunt semnele că munca gospodinei a început. De îndată ce soarele s'a ivit de după dealuri, ca prin farmec totul se schimbă. Ceața se rupe'n fâșii; plutește cât plutește deasupra luncii și se face nevăzută ca duhuri rele, supte de lumină. Ochiurile de apă sclipesc, care ca argintul viu, care poleite cu aur. Câmpurile de curechiu rămân tăvi de brumă, iar mușuroaiele proaspăt răscolite de cârtiță, umezite de ceață, desemnează dâre de pete negre pe miriștele mai aurite. Brasdele sunt învăluite de aburii alburii ieșiți din pământul proaspăt răscolit, răsuflarea câmpului pregătit pentru nou rod. E atâta liniște pe întinsul văii, în cât cântecele cucoșilor, străbat văzduhul ca sunete de trîmbiți.
Natura își schimbă haina după anotimp, dar întotdeauna e cu mândre podoabe. Primăvara verdele de buratec se așterne până'n malul apei, cu bumbii de aur ale păpădiei, ghemurile argintii ale dedițeilor mătăsoși ori buchetele strălucitoare ca de șofran ale ciuboțicăi-cucului; dincolo de luncă, pe drumul dela Miclăușeni spre Strunga, când înfloresc cireșii, se țese ghirlănzi albe cu stropi mărunți de rubin, iar jos în vale crenguțele de răchită îmbujorată par ramuri de mărgean bătute'n lung cu mărgăritarele mâțișorilor. Raiul, cu frumusețile lui, nu-l poți altfel închipui. Iți lămurești atunci seninătatea ce răsare din pastelurile lui Alecsandri, care a trăit lungă vreme jos în lunca de la Mircești, în căsuța cu ferestre mari, prin care pătrundea lumina de afară din belșug. In sălciile pletoase și plopii rămuroși din jur, ce șopteau tainic la cea mai ușoară unduire de vânt, concertul păserilor nu mai contenesc. Iar spre sară, când vitele dela păscut răscolesc praful, printre frunzele ca argintate ale copacilor se țese, în apus de soare, pânză deasă din fire de aur. Numai cine a străbătut pe aice lunca Siretului, își poate da samă de echilibrul sănătos din sufletul lui Alecsandri și de influența binefăcătoare ce a avut-o natura asupra poetului senin.

> O pătrunzătoare șoaptă umple lunca, se ridică,
> Ascultați! stejarul mare grăește cu iarba mică
> Vulturul cu ciocârlia, soarele cu albul nor,
> Fluturul cu planta, râul cu limpedele izvor.
> . . . .
> Râu, isvoare, nouri, raze, se împreună iubind.

La Roman, valea se lărgeşte. Moldova împrospătează apele Siretului, cu limpedele-i unde strecurate peste prundişuri şi lespegioare de bicazi. Orăşelul curat e poate cel mai plin de vieaţă din tovarăşii săi din valea Siretului. Hornurile fabricelor, de departe, se amestecă turnurilor de biserici. Episcopia, ca o mânăstire prin pajiştea verde aşternută între chilii şi biserică, merită popas. In lumina ce străbate prin ferestrele largi, picturele icoanelor de pe pereţi te fac să te crezi în vreo biserică italiană din Renaştere. Nava pe care călătoreşte Sf. Neculai, e ca dintr'un tablou adus de pe acolo. Rămân nebăgate'n samă, dar în cărţile noastre de şcoală se reproduc tablouri străine de aceiaşi valoare, numai că asupra lor s'au rostit cuvinte de laudă de alţii, pe care le repetăm.

9. Intre Roman şi Bacău, dar mai ales între vărsarea Bistriţei şi a Trotuşului, peisajul se schimbă. Siretul capătă multă apă. In cale îşi clădeşte ostroave, se resfiră; ostroavele devin zăvoiae de sălcii şi plopi. Stuhul prinde să umbrească coturile moarte, iar dealurile din stânga sunt numei răni proaspete, căci Siretul spre picioarele lor se îndeasă, rozându-le temelia. In schimb pe dreapta, ultimele valuri muntoase împădurite se scoboară până'n vale. La Răcăciuni e peisaj de munte prin întunecatele păduri dese de stejar, cu frunziş luciu. Izvoare limpezi ieşite din marginea teraselor sunt prinse în budăile formate dintr'o scorbură de salcie. Ca şi la munte vin femeile de-şi albesc sulurile de pânză întinse pe strălucitoare iarbă verde.
Mai apoi valea se lărgeşte; coturi moarte întovărăşesc cursul principal al râului mai molatec. Sălciile şi plopii se îndesesc; se îndesesc şi pădurile de stuf. Coasta apuseană e trăgănată prelung; cea răsăriteană rămâne tot numai o rană vie. Contrastele dau farmecul. Şi nu e tablou mai larg, mai variat din cursul Siretului, de cât acel privit din cerdacul cramei din via Academiei Române de pe marginea dealului de la Sascut, însemnat cu biserica înălţată pe umăr de dâmb, de se vede din depărtare, iar dangătul clopotelor se revarsă peste întinsul neteziş, începutul Câmpiei Muntene şi al stepei. Trotuşul scapă din munţi; apele lui se lăţesc, curg uneori năvalnic, împingând pe ale Siretului tot mai mult spre malul stâng, ce devine zid înalt de lut roşcat. E partea din cursul Siretului cu contrast mare între cele două laturi ale văii. Spre apus mana câmpurilor

însămânțate; spre răsărit, malul mai înalt, rupt, în care șuvoaele din ploi repezi, sapă șanțuri, lasă piramizi de durată scurtă. Se naște o scenerie unică. In apus de soare, malul bătut pieziș devine cărămiziu. Aduce aminte de Bed-landurile americane. Pe dreapta satele vin până'n matca apei, umbrite de plopi rămuroși; pe stânga ele se țin sus, pe tapșanul malului năruit. Aice e Nicorești cu podgorii vestite; alăturea e Poiana, unde Romanii au zidit un castru de observare asupra văii Trotușului, cale largă și lesnicioasă odată pentru năvala invaziunilor dușmănoase, dinspre Ardeal ori spre Ardeal,

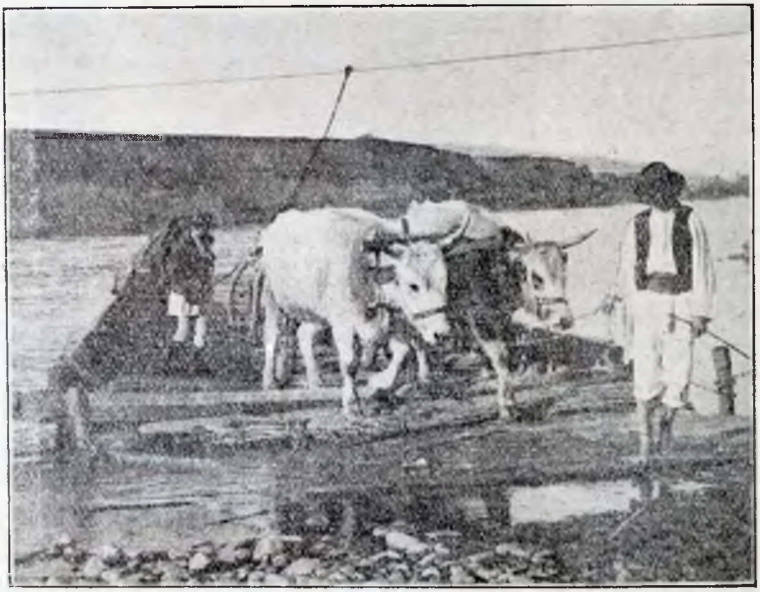

Fig. 41. Pod plutitor pe Siret.

mai târziu unul din cele mai bătute dintre drumurile oilor, scoborîș spre iernat al brețcanilor, de ajungeau apoi până'n Buceac și Dobrogea.

Iar când pe o cărare ca de munte, priporoasă, scobori malul rupt, te bucuri de un tablou care în amănunt, întrece ori ce închipuire, prin contrastul culorilor vii. In față se întinde deasa pădure de sălcii, dar mai ales de plopi, un caleidoscop necontenit schimbător prin frunzele ce tremură într'una arătând când fețele argintate, când cele mai verzui. In umbra zăvoaielor Siretul resfirat își duce lin

apele-i tulburi, lăsând între resfirările sale ostroave aurii formate din năsipul proaspăt așternut, pe care se grăbesc să prindă rădăcini tufele dese de cătină, covor portocaliu prin fructele ciucură de pe mlădițele subțirele. Privind îndărăt prin despicătura vreunei râpe din mal, cerul e de un albastru atât de intens, în cât te face să uiți unde te afli. Te transportă în ținuturile mediteraniene. Farmecul contrastului de culori ține până la podul de la Mărășești, peste care când treci chiar în fuga trenului, te bucuri de măreția tabloului desfășurat; putere de viață exuberantă a copacilor din zăvoiu, apa ce-și face loc printre ostroave și dunga malului înalt ce ține până departe către nord.

Aice Siretul a intrat în terenul cel mai lăsat din cuprinsul României. Spre el se îndreaptă atrase de locul jos, mănunchiul apelor din Muntenia: Milcovul, R. Sărat, Buzău. Aice îi vin din ținutul Vrancei tinere ape cu toane, după vreme. Putna-sacă în toiul verii n'are firicel de apă în albia ei; după ploi năprasnice huruie valea de răscolirea bolovănișului cărat cu putere. Chiar cât străbați cu trenul între Adjud și Focșani, îți dai samă că vieața apelor nu e încă așezată. Intinsul locului e numai pietriș, bolovani rotunziți, cărați și răspândiți de puhoaiele venite din munți. N'are vreme iarba să crească. Cel mult în pumnul de țărână din jurul unui bolovan prinde rădăcini laptele-cânelui, ori vre-o lumânărică, plante de stepă, răbdătoare, care se apără fie cu otrăvuri, fie cu spini ori măcar supărătoare pâslă de peri. Verdele belșugului s'a tras spre munți. E zona bătută de soare; pe coasta dealurilor de la Panciu, Odobești podgoriile se țin una de alta. Iar drept strajă a locului întins, Măgura Odobeștilor se înalță, dom larg, izolat, ca un nor amenințător plumburiu în apus de soare.

Ținutul întreg de aice e locul bătăliei apelor revărsate din munți dar și a războiului din urmă, în care însuflețirea și vitejia ancestrală a soldatului român, a biruit organizația tehnică modernă a armatelor dușmane.

După mai bine de 20 ani de la prăpădul crâncen al războiului se mai văd ruinele dela Mărășești cu urmele schijelor din obuze pe pereți; se mai văd încă gropile de obuze, nelecuite, ca niște mici cratere în care s'au adăpostit fire de cosor, în apa ce se adună la revărsări. Sus pe terasa de la Mărășești se înalță mausoleul ridicat în amintirea jertfelor omenești care ne-au dat Unirea, oasele soldaților alăturea cu ale comandanților lor, iar jos în mijlocul câmpului

neted, o statuie măreață din apropiere, cu spada ridicată drept amenințare, aduce aminte că „Pe aice nu se trece".

10. De la Tecuci, Siretul apucă drumul odihnei din apusul vieții sale. Intinsa câmpie a Munteniei de aici începe. Se întâlnește în cale cu un afluent, Bârladul, ce-i aduce apele tocmai din inima Moldovei deluroase, până de sub Repedea, straja Iașilor. In drum sapă maluri nisipoase; nisipul e cărat încet și depus acolo unde apele lui se întâlnesc cu ale Siretului. Astfel se înalță dunele de la Ivești, sburătoare în unele părți, fixate în altele prin plantații de salcâmi sau acoperite cu vii ca la Umbrășești. Unde și unde câte un plop piramidal întrerupe monotonia bătrâneții râului, care în lungul lui curs a fost întovărășit de șuerul cetenelor de brazi, de sunetul metalic al celor de stejar, de freamătul plopilor tremurători. Aice îi șoptește o poveste de demult, susurul tainic al desișului de papură și stuh, acelaș ca și în deltă. Silueta Carpaților a rămas departe, o umbră; în jur e stepa săracă, întinsă, cu stâni de trestie, cu cârduri de ciori ce te amețesc cu croncănitul lor gălăgios. Turma de oi fumurii paște iarba firavă, iar când, ca în satul Independența, zărești grădini cu nuci și pruni în jurul turnului bisericii ca sineala de albastră, pare o oază răcoritoare.
Totuși aproape de sfârșitul său, Siretul a născut un contrast de peisaj vrednic de admirat. Așa e natura. In monotonia aparentă, ea știe cu mijloace simple, să creieze colțuri tăinuite în care se îmbină într'o armonie nebănuită, tot ce poate răscoli gândurile și pironi privirea.
De pe unul din dâmburile mai răsărite ce termină dealurile din jurul Galaților, privești la domnia șesului întins, unde se contopesc pământuri cu apele, sălciile din drumul Siretului continuându-se cu cele din margenea Dunării. Dincolo de verdele papurei și al răchitelor se întinde câmpia rodnică. E ca Marea în spre amurg. Nimic nu o vrăstează. Ceața acoperă câmp și ape, se lasă ca aburii dintr'un imens furnal în clocote. Noțiunea infinitului capătă aice o concretizare. Contrastul între colinele mai ridicate și întinsul câmpiei, între stepa mereu însetată și gâlgâirea vieții legată de umiditate, o prinzi și în așezările omenești. De o parte spre Galați, vii și căsuțe; pământ lucrat mai cu dibăcie; primăvara caișii înfloriți aruncă pânză rară peste verdele repede încenușat. Trenurile arată civilizația, comerțul intens, vieața neogoiată. Jos în jurul Siretului

a rămas traiul ancestral legat de natura îmbelșugată și de mulțumirea celor necesare găsite aproape. Sus trenul pufăie cu zăngănit de vagoane; jos trec oamenii peste balta Siretului, pe scânduri legate drept plute. Sus batozele treieră grâul; jos pe un grind mai ferit de apă săteanul mână calul să se învârtească în loc pe îngustul spațiu al armanului, spre a scoate din spicele bătute cu copitele, boabele pline. Câmpurile cu zarzavat sunt irigate ca pe vremea Egiptenilor, prin aceeași roată mișcată de oameni, ori cai care scoate din baltă, apa necesară cu cănițele de pe obezi. Căsuțele stră-

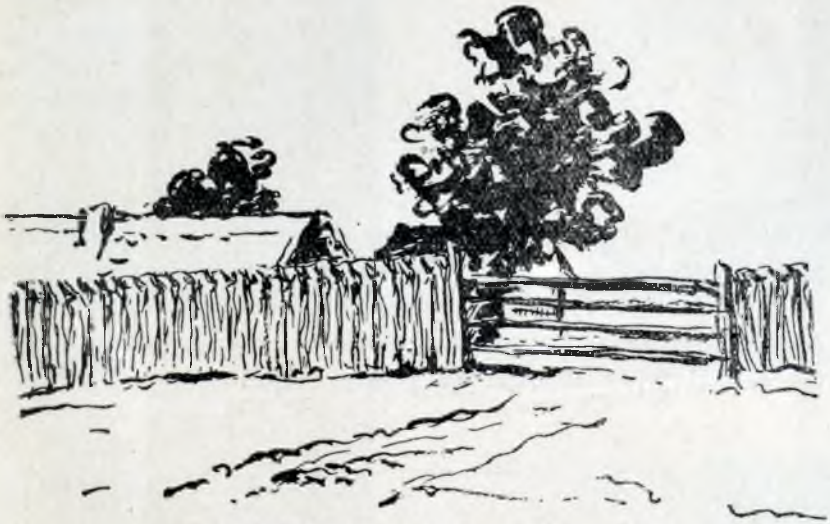

Fig. 42. Gard de papură. (Des. D-na E. Bocec).

lucesc cu acoperișul de stuf; de papură sunt împrejmuite, ca și stânele primitive.

Sus pe dâmbul înălțat e vieața nouă; jos în jurul Siretului molatic a rămas acea de pe vremea neolitică. Sunt alăturea ambele; nu le desparte de cât muchea dealului mereu surpat.

Importanța drumului deschis al văii către adâncul țării se vede nu numai prin forturile de la Nămoloasa, dar și prin cioburile de oale ce se pot culege din coasta pintenului de deal de la Barboși, minunat punct de pază, încă de pe vremurile Romane.

De pe vârful dâmbului arunci o privire roată asupra cadrului larg în care se sfârșește râul ostenit. Abia se mai zărește, ca un nor depărtat, Măgura Odobeștilor, ce amintește de lungul drum al apei

prin munți. Mai amintesc și plutele, care se scoboară de pe Bistrița amestecându-se la Galați printre namilele vapoarelor uneori oceanice. In față e balta de stuf și papură, apa revărsată, oprită'n loc de netezișul Câmpii ce se întinde fără sfârșit. La margenea ei răsare silueta tot mai deslușită a munților Măcinului, vechi, reduși la niște cioturi pietroase, îmbujorate în apus de soare.
Terenul e variat în monotonia aparentă. Se îmbină câmpii rodnice, cu ape îmbelșugate, cu dealuri și munți, încinse de ceața nedeslușită a depărtării, scăldate în lumina și căldura zămislitoare de bogății a soarelui. Peisajul e de o frumusețe blândă, care încântă și captivă. E cadrul României întregi, prins roată cât îngădue zarea.
In asemenea măreție de sinteză a țării, Siretul după ce a contribuit și el la frumusețea ținuturilor pe unde a curs, se furișează tăcut printre pădurile de papură; de abia îi poți prinde locul unde își varsă apele în Dunărea.
Așa sfârșește râul care prin afluenții săi numeroși, răsfirați ca niște rădăcini adânci până'n pieptișurile munților din Bucovina, Maramureș, Transilvania, ori printre dealurile înalte ale Moldovei, a creat căi lesnicioase de pătrundere pentru oameni.
A rămas însă drumul principal al Moldovei, în lungul căreia curge, din care-și adună aproape toată vlaga vieții lui.

Curmătura (Fot. V. Pușcariu)

De pe valea Oltului. (Fot. M. Zapan)

Din Valea Prutului la Ștefănești (Fot. N. Moroșan)

IN LUNGUL MUREȘULUI.

1. Izvorul captat al Mureșului iesă dintr'o ciușmea zidită, în apropierea căreia s'a stabilit și o haltă de drum de fer. De ce oare i s'a dat o deosebită atențiune, pe când de cealaltă parte a dâmbului izvorul Oltului rămâne neștiut de nimeni? Lămurirea poate e de căutat în faptul că Oltul udă mai mult ținuturi românești.
Lui i se cânta:

> Tu împlinești în curcubie
> Comoara lacrimilor noastre
> Și cel mai scump nisip tu-l duci
> In vadul Dunării albastre.

Dealungul Mureșului se înșiră în schimb castele trufașe. Pe țărmul lui se află orașul în care s'a împins, cu dosul mânei, disprețuitor,

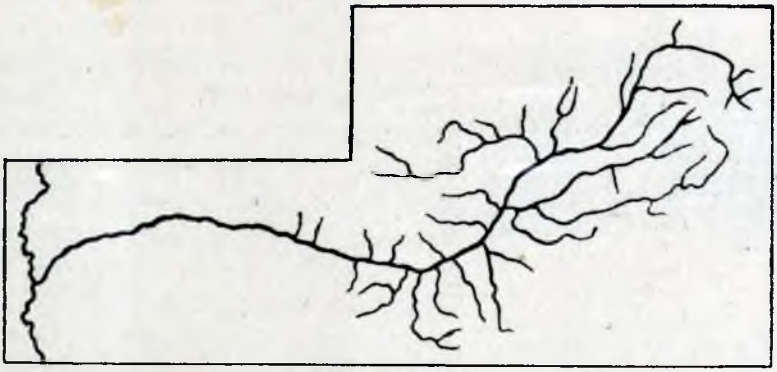

Fig. 43. Mureșul.

acel „S u p p l e x l i b e l l u s v a l a c h o r u m" expresiunea durerii unui popor tolerat ca iobag, pe pământul lui, de și alte neamuri, străine de loc, își luaseră drepturi de stăpâni.

2. Mureșul apucă spre nord. Dintr'un firișor de apă ce-l prinzi în pumni ca să te răcorești, ajunge repede, mai repede de cât Oltul, flăcău vânjos, de poate duce în spinare plute.
La Vășlobeni, sat românesc, umflat de pâraele care-i aduc apă din belșug, rătăcește prin podișul Ghiurghiului, mai înalt și mai populat. Trenul, alăturea de șosea, face o lungă oprire la Gheorgheni, localitatea cea mai însemnată, cu piață largă, numai dugheni în jur.

E unul din cele mai puternice centre armenești din țară. Armenii însă s'au maghiarizat; nu-i mai recunoști de cât după culoarea smadă a feței și după ochii negri, lungăreți ca migdalele. Le-a rămas ceva trist în privire, o ceață ce le stânge vioiciunea.

Fac parte din acele ramuri îndurerate de popoare, care ș'au luat lumea'n cap de răul revărsat în patria lor. Au resistat cât au putut ca insule răzlețe. La cele din urmă mediul e mai puternic. Spița neamului apune pe încetul.

Ori unde s'au așezat însă au arătat omenie, cinste și muncă. Ca și cei din Botoșani, Suceava ori Focșani armenii din Gheorgheni, scoborîți de altfel din Moldova, sunt dibaci negustori. Comerțul era odată cu totul în mâna lor. Buna stare i-au îndemnat să înalțe case mari și mândru locaș de rugă, întărit cu ziduri în jur.

Fig. 44. Biserica armeană din Gheorgheni. (D. T. Chindea)

Ca și Miercurea-Ciucului, Gheorgheni e un nod important economic, dar și cruce de drumuri. De aice pornește șoseaua ce șerpuiește printre posiții svițeriane către sălbatecele Chei ale Bicazului, fără samăn de frumoase. De aice începe drumul printre conurile vulcanice ale Ghiurghiului, scoborînd la ocnele vestite dela Praid, legătură dintre Târnave și Olt.

Alăturea de Gheorgheni e Ditrău. Numele e cunoscut în lumea întreagă, din cauza dealului pleș din vecinătate, un punct de observare asupra întregii regiunii. E format dintr'o anumită rocă eruptivă, Ditroit, asemenea întru câtva aceleia din care se sculptau statuele faraonilor. De pe vârful dealului se zăresc, estompați de ceață, Călimanii, imens ceaun răsturnat. Din Ceahlău, farul Moldovei, se mai prinde în amurg vârful Panaghiei, ca ușoară pâlpâitură de flacără. In față se înșiră culmea de lavă a Munților Ghiurghiului, acoperită peste tot cu întunecata mantie a pădurilor dese. Iar jos, unde Mureșul sclipește ca o dungă argintie, se așterne ceață ușoară, în cât ținutul pare un imens lac adormit, cu vase ancorate. Plopii piramidali sunt catargurile, satele corăbiile, iar sclipirile turnurilor de b serici uminițele de veghe.

3. In drumul de la Văşlobeni la Topliţa te uimeşte puzderia lemnului tăiat. In gări stau ziduri de lobde de fag. Nu e staţie lângă care să nu existe un gatăr. Cele dela Gheorgheni, Ditrău ori Topliţa,

Fig. 45. Dealul Ditrău.

le-ai lua de departe drept nişte hangare de zepelinuri, dacă n'ar fi hornul şi nu te-ar asurzi stridentul zăngănit al ferestraelor. Cu plutele, cu funicularele, pe canale, trunchiurile proaspăt descojite, de nu s'a stâns din ele încă mirosul de răşină, sunt cărate din inima munţilor şi îngrămădite în stive uriaşe.

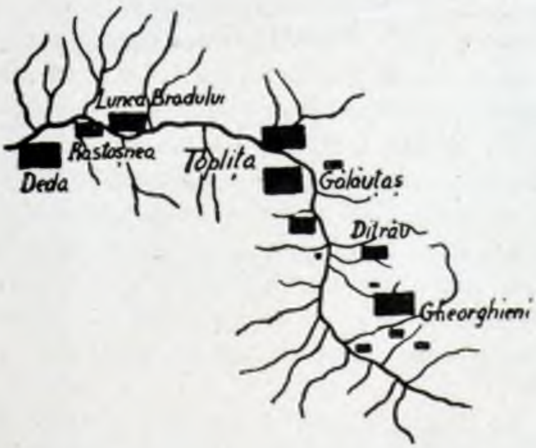

Fig. 46. Ferăstrae pe valea Mureşului (d. J. Wachner).

Uneori gura văilor e închisă de miile de butuci, de parcă se scurg de la sine, aduse ca pietrele din puhoaiele năvalnice. Ca nicăeri aiurea pe această porţiune din cursul Mureşului, îţi dai samă de imensa bogăţie de aice a pădurilor. Molidul e atât de abundent încât nu-i ajunge să se îndese numai sus la munte. Se amestecă şi jos în vale printre cei a căror frunze

mereu șoptesc un cântec. Te-ai bucura că e valea belșugului; în realitate e valea plângerii. Forfota și bogăția domnesc în vale. Dar când te avânturi cătră inima munților, te cuprinde jalea. Vârfuri întregi rămân golașe. Locul bradului, l'a luat mesteacănul ori murele spinoase. Frigurile exploatării au cuprins pe cei cărora puțin le pasă dacă puhoaiele vor pune stăpânire peste ținut.
Grijă de viitor nu există. Munții sunt despuiați de podoaba lor iar dărnicia naturii este irosită tot mai fără băgare în samă.
Din mulțimea brazilor doborîți, Românul localnic nu se alege însă nici cu cojile.
In schimb el e salahorul. Iarna, el înfruntă nămeții, tăind copacii, rămânând olog de pe urma buşteanului rostogolit pe neprevăzute. Glasul lui se aude în dosul gării, când înalță stiva de trunchiuri, acel heee-heee prelung și cu întonări deosebite, care întrerup la răstimpuri liniștea văilor de munte. La comandă toți fac aceeași mișcare, ca și sclavii lopătari din galere; toți se opintesc de coada țepinii pentru a urni din loc butucii groși. Tot el se încordează în repezișurile Mureșului, conducând pluta odată până la Zam.
In gări nu le auzi decât rar vorba. In jurul trenurilor de marfă forfotesc străinii, cu gamașe la picioare, rași pe cap, iar iarna, cu burnuz îmblănit și căciulă îndesată pe urechi, ca să fie apărați de biciuirea gerului. Pentru aceștia sunt munții, pădurile și salahorii.
Și totuși, scoborînd de pe dealul Ditrăului, trecând printre piramidele de trunchiuri, tovarășul meu nu se putea opri să nu murmure:
— Ce variată țară! Ce bogate locuri.
Izvoarele minerale țâșnesc pretutindeni, sus în creerul munților, jos în fântâna din podiș. In lungul drumului stau trunchiurile descojite, stive lângă stive. Ici treci peste prag de piatră numai cariere, dincolo străbați ogoare felurite, iar după seceriș stau cerealele clădite în girezi ca niște enorme ciuperci.
Totuși peste suflet se lasă un zăbranic.

4. La Toplița răsufli. E cel mai curat sat românesc din partea locului. Ți-e drag să privești la cei pe care-i întâlnești în cale. Mai ales sătencele cu fața ovală, cu pielița obrazului albă și subțire ca de orășence, trupul svelt încins în catrințe cu dungi colorate, călcând ușor cu opincele strânse pe picior, sunt făpturi de o finețe rară.
E sat de munte și totuși e în șes; aice se deschide valea largă a Se-

cului, cu val răcoritor dinspre Păltiniș. Casele se țin lanț, până hăt departe 'n munți, cale de câțiva chilometri.
Măcar că în vatra satului sunt izvoare ferbinți iar trenul este aproape, arșița dogorâtoare a locului deschis, nu ademenește prea mulți vizitatori. In schimb e un centru negustoresc de samă, ca și Reghinul-Săsesc, ori Gheorgheni. E centru de aprovizionare pentru munte; aice se descarcă butucii scoborîți dinspre Călimani; aice se leagă cele mai multe plute. Ce e Dorna dincolo de creastă, pe Bistrița, e Toplița pe Mureș.

Fig. 47. Satul Stânceni din defileul Mureșului, lângă Toplița. (Fot. V. Pușcariu).

După Toplița începe defileul Mureșului. E singurul prag, de lavă, ce-l taie în drumul său.
Călimanii, odinioară cuibul zimbrilor, au rămas spre Nord, Munții Ghiurghiului la sud. Ceia ce a săvârșit Bistrița între Dorna și Broșteni, a înfăptuit Mureșul între Toplița și Reghin.
Mult spațiu liber nu a rămas; abia dacă încape drumul de fier într'o parte, șoseaua în altă. Unde și unde la loc ceva mai larg stau câteva căsuțe, strânse grămadă în capătul unei văi laterale.

E loc strâmt și aspru. Vieața e anevoioasă. Satele sunt deci românești. E o regulă aproape generală.
In schimb valea merită să fie văzută. Nu s'ar putea compara cu alta; de altfel e și greu. Fiecare își are fisionomia ei proprie. Natura rar se repetă. Tiparul văii îl dă lava întărită. Nu sunt roci felurite care după resistență să permită ici lărgire, dincolo strâmtoare. Pereții văii sunt aproape drepți, ruginii, cu stâlpi și bastioane, cu mantie de brazi până'n apă, fagii rămânând mai sus.
Variația o dau oglinda apei, îmbinarea pietrii cu vegetația, jocul luminii de mai sus.
Strânsura începe brusc. Păreții se apropie dintr'o dată. Apa prinde a tremura în crețuri dese. Ș'a încruntat fața spre încordare.

Fig. 48. Din defileul Mureșului între Toplița și Deda (Des. D-na E. Bocec).

Decorul îl formează pânza deasă de brazi, lăsată peste peretele înclinat, alunecată până la margenea apei.
La Meștera, un cot al Mureșului lovește muntele în piept. Peretele e rană; șuvoaiele au tăiat stânci ca stâlpi ori piramide. Te crezi într'un colț din Șvitera saconă.
Asiști la lupta corp la corp între elementele naturii. Omul se amestecă și el la tot pasul. Când stâncele ajung până'n apă, își mută sălașul pe malul celălalt, unde cenușa vulcanică și boambele cât capul asvârlite din vechiul vulcan ieau locul lavei compacte. Mureșul se umple și el de mâl roșcat. Iși îmbracă zale ruginie, a căror solzi strălucesc la soare. Urmează greul. Apa să mânie, mugește, se svârcolește între stâncele care-i ațin calea. Pluta trece ca săgeata, huruind pe bolovanii rostogoliți în albie. E locul de încercare al plutașului și al solidității curmeielor de tei.
De îndată ce apa a trecut de pintenul dela Ilva și albia se mai lărgește. La Poleți, apare și gaterul cu zăngănitura ferestraielor.
E numai un popas, o clipă de armistițiu, căci din nou valea se în-

gustează; trenul e silit să se înfunde în tunel. Simți însă că lupta e pe sfârșite.
Fagii ș'au luat locul lor pe vale; mestecenii își tremură frunzele alăturea de sălcii. Toamna așterne aice o paletă cu felurite culori. Gurile de pâraie aduc apă limpede și devin tot mai multe, deschizând perspective spre adâncul munților.
La Deda, defileul iea sfârșit; zarea se lărgește, colinele nu pun piedică Mureșului ca să-și întindă patul.
De la Toplița la Deda e ținut românesc. Plutașul glumește cu fetele ce spală pânza, iar ițarii și cămașa albă împrestrițează fondul verde și ruginiu al regiunii. De la Deda încep așezări străine.
E un proces etnic aproape general în Ardeal. Din șesul pustei, Ungurii au găsit cale deschisă prin poarta Mureșului. Au intrat și au înaintat pas cu pas. Au alungat din orașe pe Români, au maghiarizat pe Sași, pătrunzând în susul văii, ca vântul ce se resfiră pe văile secundare. Valurile omenești mereu împinse din spre șes, s'au îngrămădit cât au putut, oprindu-se în peptul munților. Pământul Românilor a devenit domeniile magnaților. Castelele se înalță trufașe la loc adăpostit, ales. Și iată cum se explică de ce în strâmtoare au rămas Românii, iar de la Deda'n jos începe împestrițătură etnică.
Mureșul e calea orașelor și a castelelor, dar și calea durerii noastre, dâră de sânge de pe urma luptelor dintre cei care râvneau mereu stăpânirea. Istoria Transilvaniei s'a desfășurat mai mult pe Mureș.

5. La Măieruș, încep dealurile. Casele sunt cu olane; Românii sunt amestecați cu Nemți la Idicel, cu Unguri la Holt-Maroș. Castelul de la Ieciu, pe urmele unui castru Roman, se înalță pe umăr de stâncă, oglindindu-se în apa Mureșului.
Impreună cu Castelul dela Bran, e unul din cele mai bine păstrate din toată țara, deși e din veacul al XVI-lea. Zidurile înalte, groase, fără nici un ornament, cu înfățișarea severă, la colțuri cu câte un bastion prismatic, curtea lăuntrică, până și valul de împrejmuire, au rămas aceleași ca acum patru sute de ani.
Nici el nu e lipsit de amintirea vremurilor, când vieața omului era fără preț și când nu era plăcere mai mare, de cât privind la svârcolirile trupului străpuns de suliți ori rupt de roată. Stăpânii cei dintâi ai castelului, atrași într'o cursă de regina I s a b e l l a, fură măcelăriți, iar poporul povestește de soarta Mitropolitului român

asvârlit din înălțimea turnului în valurile Mureșului, pentru că n'a vroit să-și lepede credința străbună.

Natura a rămas aceeași, iar crestele prelungi fără nici un colț mai săltăreț, înegrite de învălișul pădurilor dese, formează fondul castelului singuratec.

Variația geologică se resimte în ocupațiunile oamenilor. Abia s'au isprăvit izvoarele minerale din munți și încep acele în legătură cu zăcămintele de sare, ascunse unele la adânc, altele alunecate la suprafață ca la Dej, Turda, Uioara.

La Ideciu, Sașii au și stabilit o stațiune de băi.

Drumul duce la Reghinul-săsesc, nume ce nu i se mai potrivește, căci Sașii sunt puțini. Românii îi zic scurt Reghin sau Reghio, de la Regio, spun învățații locului cu mândrie.

Fig. 49. Un castel de pe Valea Mureșului. (Des. D-na E. Bocec).

Câmpia dinspre Nord, apa și munții din apropiere i-au dat viața și desvoltarea. E centru comercial important, iar piața largă, cu zid de dugheni în jur, e neîncăpătoare în zilele de iarmaroc. Românii prind abia acum a pătrunde spre centru. Erau tolerați numai la periferie. Biserica ortodoxă e încercuită de clădiri, căci nu era voie să fie la față. Biserica unită, a fost înălțată de Petru Maior, la margenea târgului, cu vicleșug. S'a sculat în zori de zi și tainic a oficiat serviciul religios pe un teren liber, sorocit de nemți ca obor. Nu mai aveau în cotro. Unde a fost masa sfântă s'a ridicat biserica de azi. In cimitirul ce o înconjură zac de veci negustorii macedoromâni, întemeietorii comerțului, români de origină, dar maghiarizați la urma urmei.

Turma e rătăcită, dar greșeala mare e și a păstorilor.

Când am ieșit din păduricea de pe mal, peste valea largă a Mureșului începu să se așeze zabralnicul sării. Munții Gurghiului își îmbrăcară zalea de oțel albăstriu. ,,Tronul lui Dumnezeu", un deal cu vârful retezat, se înalță ca turnat în fontă.

Peste drum, deschiderea văii Gurghiului părea gură de gheenă întunecoasă. Intr'acolo se îndrumă în zilele de sărbătoare cei din

Reghin. Valea se adâncește în sălbăticia munților, plini de vânat mare. E vestită prin oaspeții de pe vremuri cari poposau aice. Nenorocitul moștenitor al Austriei, R u d o l f, avea o predilecție pentru acest colț din țară, organizând vestite vânători la care a luat parte și E d u a r d, fostul rege al Angliei. Tot aice vâna și Regele F e r d i n a n d.

6. Valea se lărgește; satele se țin una, mai ales pe malul drept, iar ogoarele stau nesfârșite. E partea în care Mureșul curge prin deplin belșug, calea înviorătoare a rodniciei.
Despărțește două ținuturi deosebite. Cătră răsărit încep dealurile Târnavelor, tot mai înălțate dar și mai împădurite.
Spre apus e vestita Câmpie ardeleană, nu doar că e netedă ca un șes, ci pentru că e numai câmpuri de ogoare.
Ochiu de belșug, dar și de secetă, se întinde din Mureș până'n Someș, cu puțini arbori, cu dealuri hleioase și sărături, cu ochiuri nenumărate de iazuri, cu case stuhuite, răzlețe, dar cu ogoare întinse de cereale, turme de oi și mai ales cu rezerve nebănuite, subpământene, de gaz metan, cel mai curat din lume.
E ținutul de stepă al Transilvaniei, simetria aceluia, mai întins, din nordul Moldovei dela Iași la Dorohoi, din dealurile Siretului până în ale Orheiului.
Se asamănă ca două picături de apă. Aceleași condițiuni climaterice și geologice au adus aceeași comportare a oamenilor. Nici metanul nu e caracteristic numai unuia. Mult într'o parte, nu lipsește nici dincolo. Săpându-se mai adânc la Miroslava și Socola, au pâlpâit câteva ceasuri limbi de pară.
Satele sunt mai rare în interiorul Câmpiei; orașe nu se află aproape de loc. In schimb oamenii s'au îngrămădit spre periferie, iar centre populate o înconjoară, dela Bistrița la Cluj, dela Tg. Mureș la Dej. De aceia drumul dela Reghinul-Săsesc la Târgul Mureșului e o defilare de sate și de o parte și de alta a apei. Belșugul pământului a îngrămădit și castelele, cele mai multe aparținând familiei T e l e k i, vestită mai ales prin acela care a explorat regiunea marilor lacuri din Africa.
De aice și clima prinde a se schimba. Asprimea munților a rămas departe. Viile, care nu pot trăi dela Reghin în sus, încep să vârsteze coasta dealurilor, cu rugina de aramă, verzuie, lăsată după stropire, în dungi paralele.

7. Prin posițiunea lui geografică, se explică şi importanța orașului Tg. Mureş în care ajungi. Era centrul principal al ungurimii, nodul principal economic, ,,Forum siculorum'' al celor mai dedemult. Loc strategic de mare preț, a devenit centru cultural cu tendința de a radia influența de jur împrejur.
Se vede și după vechile monumente ca și după podoaba modernă. Sus pe dâmb, se înalță biserica reformată cu boamba strălucitoare în locul crucii de pe vârful săgeții înalte. Clădită din veacul al XIV-lea au mai rămas urmele bolții gotice din vechia arhitectură. Intre părțile de ziduri groase ce o înconjura se adăpostesc azi orfanii din răsboiu.
Jos, în piața frumos împodobită cu flori, stau îngrămădite una'n alta Primăria și Palatul Cultural, din marmoră multicoloră, cu majolică pe din lăuntru și smalț strălucitor pe acoperiș.
Cultura e veșnicia; flacăra nestânsă la altarul ei este în stare să trezească energia. Inscripțiile vechi, din fațada Palatului cultural, săpate și aurite trainic, sunt și azi citețe dela depărtare. Semnul schimbării vremurilor istorice, nu l'am știut ciopli mai adânc. Inscripția românească e ștearsă de ploaie.
In schimb ne dăm în vileag desbinarea sufletească, înălțând frumoase altare de rugă: unul, la larg, aduce aminte de arhitectura Bisericei Sf. Petru din Roma cu marea boltă de aramă cotlită; altul înghemuit în spațiu restrâns reproduce Mânăstirea din Curtea-de-Argeş.
Doar sfânta cruce, aceiași pe ambele turle, e nădejdea păcii.
Intre ele se menține însă adânc înrădăcinat izvorul durerii comune, reprezentat prin Biblioteca telekiană, cu comori istorice, în care se vorbește cu dispreț de iobagul valah. Iți dă ideie în schimb de interesul pentru știință. In dorința de a râdica orașul drept centru cultural s'au adunat pe vremuri în jurul colegiilor, oamenii cei mai de samă. Ți se arată drept o mândrie a orașului placa de pe casa unde a locuit marele matematician B o l y a i, ca şi aceia în care vremelnic a trăit poetul P e t ö f i în 1849.
Trecutul nu se preamărește prin faptele lui R a c k o z k i, sau ale lui B a s t a, ci tot prin ceia ce sufletul unei națiuni produce mai trainic.
Din turnul Primăriei privirea alunecă peste întreg ținutul mănos din jur.

Bogăția văii se desfășoară cât poți prinde cu ochii. Ca fum de tămâie se înalță aburul răsuflării pământului încălzit și umezit cum trebue. Amintirea lui M i h a i, care a încolțit cetatea pe vremuri, răsare din largul spațiu al văii.
Munții au rămas în urmă. Peisajul străbătut de Mureș e blând, larg, învălurat. Luncă și dealuri sunt tot una, sub îmbrăcămintea ogoarelor. Satele se țin șir. Unele, Iernutul, Ludoșul-de-Mureș cu iarmaroace mari de vite, la deschiderea drumurilor laterale dinspre Câmpie, sunt aproape târguri, vestite. Pe stânga apei peisajul e mai adesa înviorat de petece de pădure.
Mureșului îi place să adăsteze prin zona de rodnicie, în largul luncii bătute de soare. Cotește adesa, uneori locului, alte ori mai în larg. Curge lin, molatec, lăsând ochiuri în care se topește cânepa și se răcoresc bivolii. Mai sus ceva de Vaidasig treci și Arieșul, domolit și el. Pe mal, la Cucerdea, se înalță iarăși un castel.
Privirea e atrasă de hornurile înalte dela Uioara. Pare că ies din matca râului. Sunt fabricele din jurul vestitelor Ocne de sare, săpate de pe vremea Revoluției franceze. Incăperile luăntrice sunt ca ale unui palat vrăjit. Săli, capele, coloane sclipesc la lumina electrică ca niște păreți de marmoră, cu ape dese și vrâstate.
Mureșul le dușmănește, caută să le umple cu apă; omul se împotrivește. Pune zid de piatră în calea râului abătându-i furia. A adus prin tuburi puterea ieftină a gazului metan, folosind sarea la fabricarea sodei caustice, temelia altor industrii. Uioara, e un bun exemplu din cuprinsul țării, unde se poate prinde stăpânirea omului asupra Naturii. Mureșul a fost înfrânt, domesticit.

8. Din nou sceneria se schimbă. Câmpia ardeleană a luat sfârșit. Dinspre Turda se înalță ultimele valuri ale Munților Apuseni, în coasta cărora de acum înainte bate Mureșul, cu luncă strâmtorată, dar prin aceasta mai plină de variație. Satele se acață pe terase. Amintirile istorice sunt la tot pasul răscolite. Colo e dealul lui M i h a i; jos în vale e Mirislău, locul unde în 18 Septembrie 1600 viclenia lui B a s t a biruie vitejia domnitorului muntean, întors din Praga cu speranțe noui. Aice se năruie împlinirea visului ce-l poartă viteazul, în vijelioasele sale goane, dintr'un capăt la altul al ținutului, ajuns România liberă de azi. Urcând drumul numai printre livezi și vii, intri în Aiud, cu bastioane păstrate și ziduri care împrejmuiesc cele trei biserici străine.

Ori încotro privești, în susul ori în josul apei, surâde sănătatea pământului acoperit de verdeață. Viile se întețesc; pometurile încărcate cu flori ori fructe, după vreme, îți dau iluzie că te afli într'o grădină nesfârșită. Din spre apus încep a se ivi capete mai semețe de munți, vârfurile golașe din șira Trascăului, cu chei la tot pasul, în lungul apelor și al drumurilor.

La Teiuș spațiul iarăși se lărgește, căci în apropiere se varsă în Mureș molatecele Târnave, unite la Blaj, cetatea culturii latine. E o cotitură importantă. Romanii în apropiere au clădit cetatea de pază Apulum; în timpurile mai moderne s'au râdicat zidurile groase dela Alba-Iulia. Când nici ele nu mai însamnă nimic față de tunuri cu tragere lungă, locul important ca situațiune a devenit un nod principal de cale ferată, unde se desprind liniile ce apucă direcții deosebite.

Fig. 50. Turnul blănarilor din Aiud (Fot. V. Pușcariu).

Abia ai ieșit din Teiuș și tainica frumusetă a Munților Apuseni îți face semn să o privești. Ruinele munților de calcar, zimți rupți, goi, întrandafirați, colții din Râmeți, din Valea Galdului, văile înguste și aspre, formează podoaba locului. E un decor nou, variat la tot pasul, cum nu se întâlnește pe drumul altor ape.

E o regiune încântătoare peste tot. Când soarele trimete trâmbe de lumină prin spărtura norilor, mănunchiuri de far ce nasc ochiuri luminate peste întinsa față a locului, mulțumirea amețește ca un narcotic. Bisericuța din Sân-Imbre, acoperită cu șindrilă groasă, cu turnulețele la cerdacul clopotniței, pare o jucărie, răsărită din livezile numai boțuri de rubine, de aur, pe crengile încovoiate. Pădurea se scoboară pe malul stâng; peste ea începe să se profileze din depărtare linia netedă a M-ților Sebeșului. Pintenul lăsat de

cursul Ampoiului, se înalță în cale ca un munte; pare înalt. In asemenea decor atractiv apare ca o insulă, cetatea din Alba-Iulia orașul unirilor, ca și Iașul.
Trecutul lui rezumă istoria Ardealului, de când e citat ca Tharmisul dac, de când Românii au clădit temeinic în dreptul gării actuale orașul Apulum, cu băi îmbrăcate în marmoră, cu așezăminte în legătură cu desvoltarea băieșitului de aur de sus, de la Zlatna și Abrud. De aice se ramificau șosele pavate ce duceau spre Turda (Potaissa), Cluj (Napoca), până la Porolissum (Moigrad).
Turnul catedralei catolice, asemenea celor florentine, peste care apasă vreme de șepte sute de ani, aduce aminte de domnia Huniazilor, a căror sarcofagii se găsesc în biserică, alăturea de a reginei I s a b e l l a. Zidurile aproape întregi ale cetății râdicate în veacul al XVII-lea, spune de numeroasele incursiuni turcești, împotriva cărora au fost zidite. Frumoasă este clădirea de alăturea, unde e găzduită o bogată și veche bibliotecă — Bathyaneum —, din vremea de înflorire a familiilor mari.
Dar amintirile nu se restrâng numai asupra soartei Transilvaniei de sub dominațiuni străine. In bisericuța românească, dată la pământ ca și palatele prinților, când s'a zidit întăriturile, se găsea mormântul lui A r o n V o d ă, pribeagul domnitor al Moldovei.
In Alba-Iulia a intrat triumfător M i h a i V i t e a z u la I Noembre 1599; i se închinară toți locuitorii cetății în frunte cu episcopul. ,,Astfel în mijlocul concertului trâmbițelor, tobelor și altor instrumente, în sunetul clopotelor și în vuietul tunurilor la care se uneau strigătele de bucurie ale poporului, intră M i h a i V i t e a z u l în capitala Ardealului'' (N. B ă l c e s c u).
Pe un eșafod înălțat spre spaimă, în vederea tuturora, aci s'a tras pe roată U r s u N i c o l a zis și H o r i a ca și tovarășul său I o n C l o ș c a.
,,Corpurile lor să se despice și se să taie în 4 bucăți; capul și părțile corpului să se pună pe roate pe lângă diferite drumuri iar inimele lor să se îngroape aice la locul supliciului''. Așa stă scris în amarnica sentință pronunțată la 1785, dată ca să înspăimânte pe cei care ar mai îndrăsni să râdice capul pentru libertate.
Aice, în încăperile de desuptul statuei regelui C a r o l VI-lea dela portalul principal al cetății, a fost închis A v r a m I a n c u, pălmuit de un sbir și prin el întreg poporul român. Ca o răsbunare a vremurilor, ca o împlinire a dreptății ce nu poate fi nici odată

înăbușită, tot aice s'a proclamat Unirea Ardealului cu Patria mamă la 1 Decembrie 1918, iar la sfârșitul lui Mai din 1919 Regele Ferdinand și Regina Maria, în sunete de clopote, bubuituri de tunuri și aclamația norodului în sărbătoare, au intrat pe urmele lui Mihai Viteazul.

Ca veșnicire al acestui act, alăturea de vechea catedrală fâlfâie stindardul tricolor pe turnul nou înălțat, păzit de un vultur de bronz.

Il vezi din depărtare și după ce ai trecut de Alba-Iulia.

Fig. 51. Turnul mânăstirii din Alba-Iulia.

9. Dincolo de Partaș, nume schimonosit din Portus, portul sării și al lemnăritului de odinioară, azi înecat în ogoare, ajungi la Vințul-de-jos alt nod important de cale ferată.

Indărăt se mai zărește în ceață turnul din Alba-Iulia, dar mai ales Piatra-Cetii din Munții-Apuseni, când ca o creastă ascuțită, când ca un țugui îmbujorat de ultimele raze de soare.

Cu toată vâltoarea trecutului, cu toată aspra apăsare asupra oamenilor, drumurile sunt pline de cei care îndeamnă boii cu un häisshoa! prelung, acelaș de când lumea. S'au năruit palatele prinților stăpânitori, s'au șters movilele de schelete dela Mirislău, a rămas trainic însă substratul băștinașilor, închistați în carapaca resistentă a răbdării și a suferinții, până când în sfârșit și asupra lor s'a abătut lumina libertății.

La Vințul-de-jos, din gara străjuită de plopi înalți, privirea alunecă asupra satului vestit și el în analele istorice. Jos, lângă unda Mureșului, mai dăinuește vechiul castel al prinților Transilvaniei; e îndeajuns de sănătos pentru ca să adăpostească puține familii sărăcăcioase, de și revărsările Mureșului, aice mai pustiitoare decât ori unde, l'au înconjurat cu mocirle înverzite. In el a fost omorît la

Piatra-Mare (Fot. I. Fischer)

Curg Butucii. Valea Mureșului.

1551 a tot puternicul cardinal Martinuzzi, mână de fier și sfătuitorul reginei Isabella; tot aice cu vre-o 40 ani după aceia a stat prizonier nenorocosul fiu al lui Alexandru Lăpușneanu, Aron Vodă (1595—97). Neștiind să țină cumpăna între cererile Turcilor și ale lui Sigismund Bathori, își sfârși zilele în trista închisoare de pe malul Mureșului.

Nu găsești colț din Transilvania de care să nu fie legat vreun episod și din soarta Principatelor.

Fig. 52. Pădurence.

De aice înainte Mureșul curge iarăși numai printre munți. Coastele roșietice ale Munților Apuseni, ca arse când le bate soarele pieziș, sunt încinse de sate, cuiburi înverzite, fie la poale fie acățărate mai sus, pe umăr de munte. Pe malul stâng, valea dinspre Kugir, deschide perspectivă spre Munții Sebeșului împăduriți. Cătră Munții Apuseni se arată Geoagiul-de-jos, după un zid de plopi piramidali, vestit prin scaldele folosite de Romani. Deasupră-i se înalță piscurile de lavă dela Săcărâmb cu vine de aur. Mureșul cotește lin prin Șesul-Pânei, triunghiu de ogoare îmbelșugate. Iarăși se întâlnește pădurea, cu grâul și cu avuțiile supbământene. Aice începe unul din colțurile cele mai curate românești. Indărătul unei perdele de platani rămuroși, se ascunde Orăștia, cu mari grădini de pometuri prin prejur; din el pornește drumul ce duce la cuibul Dacilor din Costești, cu cetate clădită din blocuri de piatră ca ale Inkași-lor din Anzi.

Mureșul își strânge apele grămadă, căci munții se apropie. Fața lui e liniștită, dar impunătoare, în cadrul arborilor ce-l întovără-șesc, pe aice pare că mai stufoși decât ori unde. Undele lui se împrospătează cu apa limpede a Streiului, ce-i vine de sub Retezatul. E deschiderea Hațegului, cu Pădurenii, Muntenii și Țărenii, a căror făpturi și port, îți evocă băștinașii de dinaintea venirii Romanilor. In Simeria, cea mai însemnată stație până la Arad, nu rar așteaptă trenul pădurence voinice, făpturi înalte, bine încheiate, cu opincile dintr'o piele de porc, și gurguile resfrânte la vârf. Camașa albă, cu mâneci largi, face contrast isbitor cu catrințele negre, fără multe înflorituri. Pe cap cu maramă, la brâu cu șerpar larg, în spate cu sumăelul scurt sunt concretizarea vredniciei, a sănătății și a vioiciunii femeii române, harnică și pricepută tovarășă la muncă a bărbatului. Rar întâlnești făpturi mai mândre și mai impunătoare, unele de o frumusețăclasică, cu trăsături fine, regulate, cu oval prelung și cu ochi șireți, când se uită de-a coasta și de sus.

Fig. 53. Uroiul.

Amurgul prinde a se lăsa peste valea tot mai îngustă. Uroiul, munte de lavă, năruit pe jumătate de valurile Mureșului, stă singuratec, asvârlindu-și umbra prelungă peste Rapoltul Mare și Rapolțelul. In față se înalță cetatea Devei, pe pisc de deal, iar Munții Zarandului se profilează în aureola apusului de soare. Pe cer joc flăcări în jurul norilor alungați de vântul ce se întețește. Valea e în ceață, scamă rară ce se lasă peste sate și ogoare, încondeiată cu dungele mai întunecate, lăsate de fumul locomotivei.

10. Cetatea Devei se râdică'n nori, deasupra Mureșului. Cine a văzut'o își dă samă de importanța ei strategică, mai ales dacă își aruncă ochii spre apus, unde munții se ating, abia dând voie apei, trenului și șoselei să treacă printre ei. Cine o stăpânește, e stăpân și pe singura cale ce duce în inima Transilvaniei. Nu e de mirare dacă urmele păstrate în Museul din Deva arată că locul a fost însemnat încă din vremurile preistorice. Pe pisc de lavă, stă

încă în picioare, prea puțin ciuntită de oameni, după explosia munițiilor dela 1848, care a prefăcut'o în ruini. A rămas cuib de bandiți odată, sălașul viperilor cu corn, cei mai otrăvitori șerpi, acum.

Mai frumoasă este explicarea poporului, care pune zidirea cetății pe sama celei mai bune dintre fetele unui uriaș. Nu se putea să nu amestece pe uriași, atât de greu i-ar fi fost să-și închipuie că altfel s'ar fi putut râdica pietrele din zid până pe vârful înalt. In schimb e un punct de observație minunat. Printre crestăturile ruinelor îți odihnești privirea, departe, departe până'n înălțimile dinspre Abrud, trecând peste vârfurile vulcanice dela Săcărâmb, cu grăuncioare de aur în piatra lor. Când soarele apune, sclipesc trei suliți luminoase ca trei stele boghioase, în ceața serii. Sunt reflexul razelor în ferestrele celor 3 biserici de rit deosebit, acățărate pe coasta muntelui, în jurul gurelor de mine aurifere.

Fig. 55. Cetatea Devei.

Iți stau înainte toți Munții Metalici, cărora poate le datorim vieața, căci faima bogăției lor în aur ajunsese până la Roma nesățioasă. Atunci ca și acum războaiele și cuceririle au avut un substrat economic. Se îmbracă nu e vorbă motivele în haină nobilă, punându-se fie pe sama năzuințelor războinice ale vre-unui Cezar ori Alexandru cel Mare ori fâlfâind în flamura revendicărilor naționale. Puțin dacă se destramă învălișul de purpură însângerată, se arată colțul de piatră aurifer, vreun basin cu cărbuni sau măcar mineraiul de potasiu uneori mai de samă de cât diamantele.

De pe zidurile cetății însă nu te mai saturi să admiri cât e de mândră Țara Românească. Munții Apuseni sunt ciopliți în toate chipurile dar sunt mărunți; privind îndărăt, spre miazăzi, se înalță, după pânza strävezie de ceață, Retezatul cel cu multe ochiuri limpezi de apă, ori chiar Parângul cu Mândra. La picioarele lor se întind creste peste creste, valuri, numai păduri. Mureșul argintat, alunecă cu încolăciri de șerpe printre holde mândre și cortegiu de arbori fel de fel. Nici un petec de pământ nefolosit, cât vezi cu ochii. Până și pe Mureș alunecă plute, sau valurile lui învârtesc roata 'naltă a unei mori.

II. De aice încolo, până la Arad, râul trece prin o nouă frumoasă parte din drumul lui. Inainte de a se domoli la soarele stepei, se bucură de răcoreala pădurilor.

E mai frumoasă bucata aceasta de drum, chiar decât acea dintre Toplița și Reghin, pentru că e mai blândă. Frumuseța e mărită și de munca omului.

Primăvara, când frunzișoarele plăpânde tivite cu peri de bronz abia s'au ițit din mugurele de fag, drumurile și livezile sunt ninse cu albul petalelor de pruni, sau cele roșietice de meri. Adăugându-se și verdele fraged al pajiștei presărată cu bănuți aurii de păpădie, în culmea fericirii ce i-o dă soarele, tabloul mulțumirii de vieață e desăvârșit.

Spre toamnă, când pădurile sunt numai game de colori, prunele boabe de mărgăritare, iar merele boțuri de ceară rubinii, defileul este neuitat. Asemenea mândre aspecte, variate după sezon ori clipe, rămân ele oare fără nicio influență asupra sufletului? Cu neputință. Sufletul omenesc, soarbe din ele, fără voia și știrea omului, tot ce-i trainic pentru acesta. După cum unde tainice leagă pe om cu om dela depărtări nemăsurate, tot așa există fire nevăzute, care țin pe om ca sclav bucățelei din natura în care trăește, a cărei suflet s'a infiltrat în sufletul lui, topindu-se în unul și nedespărțit. Intr'aceasta stă și farmecul ce-l simți și tu, trecător grăbit, străbătând frumusețile naturii. Dacă ochii deprinși numai cu înțelepciunea rece a cărților, par obloniți pentru farmecul naturii, fără voie natura îi deschide o clipă și pătrunde până'n adânc, înviorându-te pe nesimțite. Incruntat prin concentrarea gândurilor, surâzi fără voie. Socotindu-te, în îngâmfarea amăgitoare, numai al tău, stăpân pe înțelegerea totului, dunga împurpurată din norii al-

bastrului luminos, îţi surâde tainic, îndeplinind o minune. Uiţi de tine şi devii părticică din tot: păsăruică, fluturi, flori ori unde, sunt fraţi şi surori. Ajungi copilul voios al Naturii. E răsbunarea ei; e mângâierea ei.

Şi aşa trecui fără ştire dintr'o încântare în alta. La Veţel, cu castru roman, locul e atât de strâmt în cât calea ferată trece podul, mutându-se pe celalt mal; la Bretea scapă la larg, iar la Ilia, prin valea Dobrei, poţi privi în spre Timiş. La Zam e graniţa Transilvaniei. Aice se făcea descărcare de plute şi sare. De când e trenul, Zamul a rămas liniştit, locuitorii cătându-şi de ogoare şi livezile de pruni, numeroase.

12. Spre Săvârşin, Mureşul e iarăşi strâns în chingi. Crengile pădurii lovesc în ferestrele trenului, iar fumul maşinii se ţine ca fâşii de scamă o bucată de vreme lipite de păretele scobit în nenumărate cariere.

Unde un pârâu din munţi a deschis o vâlcea, ca la Ilteu, casele cu acoperiş ţuguiat de fân stau grămadă alăturea cu cele mai noi, cu acoperiş de ţigle. Ogoarele sunt orânduite cu regularitate geometrică, iar căpiţele de trifoi par şandramale surpate, ca să le bată vântul şi pe dedesupt. Totul surâde: merii încărcaţi de mere cu rodiile ori chioşcurile numai fire argintii de mătase ţesute de curpeni. Mijloace simple ale naturii, care din nimic creiază măestrite jocuri de imaginaţie. Până şi cantoanele de drum de fier, nu sunt cocioabe părăsite.

Fig. 56. Cetatea Soimuşului. (Des. C. Motaş).

In jurul lor stau grămezi de flori, iar de streşină se anină viţa de vie. Pretutindeni, n'auzi altă vorbă decât cea românească.

— Măi Gheorghe! N'ai văzut pe Neacşu?

— Dracul a văzut pe nimenea din ei.

— Apoi hai, nu meri acasă?

Ismenele largi, pare că ar fi nişte fustanale, opinci cu nojiţe de piele

strânse pe picior, geantă la şold şi pălărie cu margenea strâmtă, dau locuitorilor altă înfăţişare decât celor dinspre Hunedoara. I-ai crede străini. Nu trebue de uitat că suntem la margene de stepă. De aceia şi femeile poartă rochii încreţite'n lung, oacheşe, cu pieptar strâns la şele, fără mânici. Duc pe cap coşul încărcat cu atâta uşurinţă, mlădiindu-se din mijloc, încât sunt de o gingăşie rară. Fugi pe lângă Nadăş; laşi în urmă Batuţa şi Capruţa. Prin despicătura munţilor se vede zarea largă a şesului. Se putea în asemenea loc să nu fie o cetate? Cea dela Lipova e rasă. In schimb cea dela Şoimuş e aproape întreagă, cum era în veacul al XIII-lea, căci e sus pe pisc pietros şi râpos. Prăpastia o înconjură din trei părţi. Zidită de Ion Huniade, tatăl lui Matiaş, apărătorul creştinătăţii din neam român, stă încă impunătoare. Mult asemănătoare celor din Moldova, pereţii zidiţi din piatră şi cărămidă se înalţă drept, una cu temelia de stâncă. Cu largă curte lăuntrică, era apărată la colţuri de bastioane, întărită pe din afară cu contraforturi, păstrate în întregime. Cine o stăpânea, era stăpân şi pe intrarea în inima Transilvaniei. Prin ferestrele de sus, privirea pătrunzătoare a străjerului căta spre adâncul Pustei. Norii de praf râdicaţi de copitele cailor în goană, îi spunea primejdia. Se râdica puntea şi doar vulturii dacă puteau străbate în cetate.
La Lipova stâncele de granit se dau deodată în lături. Biserica ortodoxă, din veacul al XIV-lea cu picturi descoperite de curând arată cuibul vechiu românesc. Lipova şi cu Radna de peste drum, sunt cele din urmă sate bogate de pe Mureşul românesc. In faţa ultimelor dealuri numai pomi, de pe dreapta râului, se reflectează albul imaculat al măreţei mânăstiri catolice, cu frontalul larg, mărginit de două turnuri înalte.
O piaţă spaţioasă umbrită de platani rămuroşi, e locul de adunare al norodului venit din depărtări, ca să se închine la icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului, în ziua Sfântei Marii. Trepte largi, impunătoare duc la intrarea bisericii, de unde se desfăşoară priveliştea spre ultimele ramificaţii acoperite cu vii ale Munţilor Poiana-Ruscăi. Monumentala mânăstire nu se înalţă acolo numai de dorul celor sfinte. I s'a dat toată atenţia, doar-doar va ademeni spre rugă şi pe cei de peste drum, din Lipova, a căror biserică strămoşască a căpătat prin restaurare stilul baroc al bisericelor din Viena. S'a întrebuinţat mirajul minunii de o parte, înstrăinarea as-

pectului bisericii vechi ortodoxe de alta, spre a atrage sufletele băștinașilor cătră legea străină. Conștiința națională însă biruie.

13. Ieșind din Radna nici o svâcnitură de teren nu știrbește linia orizontului, perdută în aburii zădufului care par a lega cer de pământ.

O bucată de vreme atrage capătul M-ților Zarandului, povârnit și numai viță. In bătaia soarelui de vară strălucesc liniile verzi ale butucilor de vie pare că ar fi sârmă de aramă cotlită, întinsă pe țăruși. Vii și numai vii cât vezi cu ochii. Dungile verzii, dese, se întrerup din loc în loc în jurul spațiului unde s'a clădit crama și vilele de adăpost, ce dau colorit variat peisajului.

La poale stau de strajă șiraguri de plopi piramidali, arbori atât de decorativi, mai ales când își înalță coroana de chiparoși pe ecranul luminos al cerului fără pic de nori.

Incetul cu încetul se lasă cortina depărtării și peste viile arădene. Deslușirile dispar; colorile se uniformizează, până ce se contopesc

Fig. 57. Marginea M-ților Zarand. (Des. C. Motaș).

în pata cenușie ce arată margenea munților cu vârfurile teșite. Drumul taie întinsul câmpiei netede, cu aspect când desolant ca la începutul toamnei, când viguros ca în toiul verii. După seceriș pare ars, pe cât de verde e în primăvară. Stoluri de ciori, sbor de colo colo căutând locul ariilor. Cârduri de vite se adună spre amiază la treucele de lângă fântâna cu cumpănă. Oile fumurii par tufe de spini, iar cârdurile de porci bulgări resleți.

Și așa mergi kilometri întregi, fără să întâlnești un sat, căci îngrămădirile omenești se țin de firul apei, al cărui drum abia este arătat printr'o dungă mai închisă de arbori. Cu cât te apropii de Arad, cu atât se întețesc semnele de viață; la o cotitură de drum îți apare gard de verdeață peste care răsare umbra nedeslușită a turnului

primăriei, a cupolei Palatului cultural, ori turla bisericei catolice, printre liniile negre ale hornurilor de fabrici.
Mureşul îşi continuă drumul lenevit, cu apa-i tot mai mâloasă, în umbră de sălcii,cotind mereu,pare că ar vrea să-şi întârzie sfârşitul.

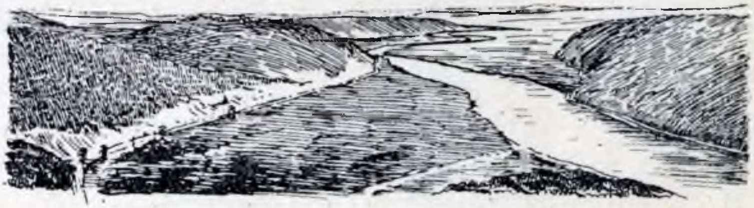

Fig. 58. Ieşirea Mureşului spre câmpie. (d. Fot. V. Puşcariu).

Dealungul lui se mai înşiră multe sate româneşti, cu gospodării întemeiate, înecate în ramuri dese de arbori.
La Cenadul-Mare cu câmpuri de experienţă agricole, Mureşul părăseşte ţara, ca să se verse în Tisa, la Seghedin, nume ce-ţi deşteaptă fiori.

PE VALEA PRUTULUI.

1. Fiecare râu are fisionomia lui. Dacă ar fi să le poţi aduna alăturea pe toate, cu mediul lor, ar fi atâta deosebire între ele, ca şi între oameni.

Influenţează fiecare în chip variat pe călător. Unele te înfioară; altele te fac să surâzi de mulţumire. Când priveşti Bistriţa mereu încreţită, îţi apare grija omului grăbit să isprăvească mai repede ce a început. Dacă priveşti de pe mal Moldova, pare că ai înainte o zână cu bogatu-i păr resfirat, de-l flutură vântul. Siretul, cu lunca lui largă, luminoasă, e prietenos, te îndeamnă la gânduri senine. In ştiinţa geografiei se vorbeşte de râu tânăr, matur ori bătrân, scara vieţii din chromosurile nelipsite mai de demult în casele tuturora. Legea generală se aplică însufleţitului ca şi neînsufleţitului.

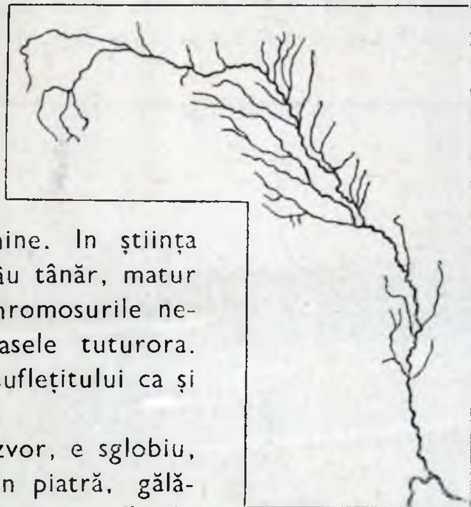

Fig. 59. Basenul Prutului.

Pârăul tânăr abia ieşit din izvor, e sglobiu, turbulent; sare din piatră 'n piatră, gălăgios; aruncă şăgalnic stropi de apă în florile de pe mal. Acum e limpede ca cristalul; acum se mânie.

Râul matur e puterea neostoiată; e aşezarea vieţii bine ţărmurită. Mânia lui e teribilă; se revarsă nemilos de jalea ce o împrăştie. Când a îmbătrânit e omul gârbovit gata să se aşeze la fiecare pas pe o piatră de lângă drum, spre a se odihni. Se opreşte'n loc, cu şerpuituri lenevoase deşi tot îi mai place să-l bată soarele, să-i cânte privighetoarea de baltă.

2. Prutul de cum a intrat în ţară, pare ostenit de drum. Şi doară nu a făcut cine ştie ce cale lungă, din Carpaţii Galiţiei. La locul unde se varsă în el Ceremuşul, râu de graniţă, curge printr'un şes larg, se resfiră ca într'o deltă. Carpaţii au rămas departe; se văd ca şiraguri înegrite, uneori sinilii, în zarea dinspre apus. Prutul fuge de ei, face un ocol cât poate spre răsărit.

In totul e un râu posac. Rar e limpede chiar când are apă puţină. E o fire de izolat şi hursuz. Se înfundă între dealuri şi nu le mai părăseşte. Mereu mânios, nu-şi află loc. Malurile lui, în tot lungul aproape, sunt năruite. Răni vii se alipesc altora încă necicatrizate. In şerpuiri cum nici un alt râu, nu le are, e nehotărît. Acum rupe o bucată de pământ din Basarabia şi o dă Moldovei cu pădure şi ogoare cu tot, acum dela Moldova trece pământ în Basarabia, stârnind multe neînţelegeri între vecini. Oamenii fug de el. Rar sat care să fie chiar lângă apă, căci e vai şi amar de zilele lui; în fiecare primăvară stau locuitorii cu frica 'n sân să nu le ieie avutul.

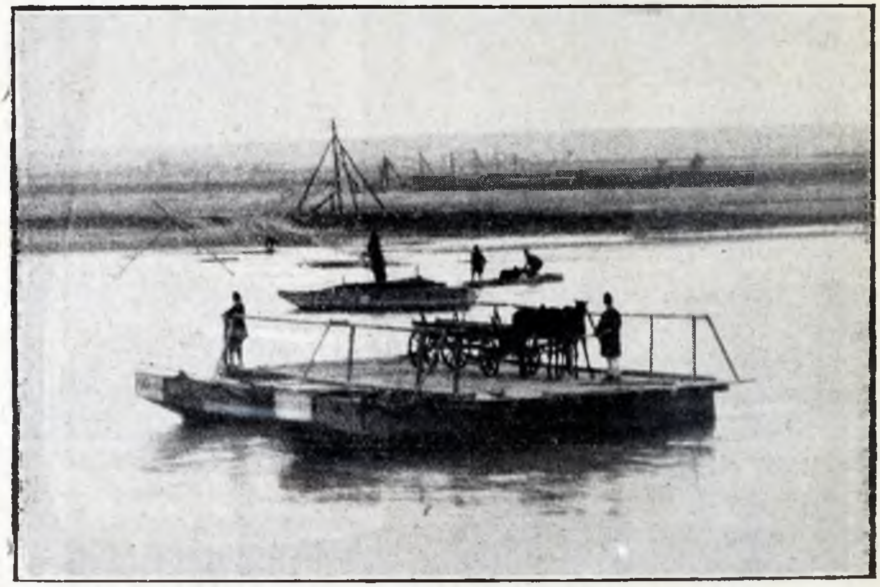

Fig. 60 Pod plutitor la Noua Suliţă. (Fot. I. Constantinescu)

Nu e nici prietenos. Se înconjură numai de coturi moarte ori bălţi, de n'are omul unde pune o palmă de sămănătură sigură. Curge înfundat în sinea lui, printre zăvoaie dese de plopi de nici nu-i vezi faţa, sau între sălcii, stuf şi papură deasă, în tovărăşia lişiţilor şi a raţelor sălbatece, până ce se furişează repede, dând în Dunărea. De aceia valea lui nu e prea populată. Satele nu-l întovărăşesc. Oraşe mari, afară de Cernăuţi, nu s'au întemeiat în lungul lui. Doar la vaduri, în popasul drumurilor din curmeziş se mai găseşte câte un târguşor. Nici afluenţi nu-i prea vin. In tot drumul lui

numai Jijia mâloasă e cel mai de samă. Şi aceasta pare că nu ar vrea să-şi unească apele cu el, mergând lângă dânsul lungă cale.

Nu e an în care să nu-şi ieie jertfe omenești. In fiecare vară la Ungheni, înghite, în fața celor de pe țărm, îngroziți, câte un copil imprudent, care nu încearcă întâi locul cu piciorul, să simtă capcana ce o întinde nepoftiților. O bulboană, unde nici n'ai bănui, îl trage la adânc într'o clipă. Cadavrul îl asvârle cine ştie unde, în josul apei. Pedepseşte crunt. E ca un ogru nemilos. Numai somnii lenevoşi, une ori cât balaurii de mari şi graşi, îi sunt prieteni şi-i adăposteşte în cotloane tăinuite.

De aceia nici poporul nu-l prea iubeşte. Mai ales câtă vreme a fost prăpastie adâncă între frați, însemnând granița dela răsărit, într'una era blăstămat.

Nici un drum nu-l întovărăşeşte în lung, afară de acela care leagă sat de sat, întrerupt în locurile unde dealurile alunecă sau unde apa este prea aproape. Drum de fier nu se află de cât pe o mică porțiune până la Noua-Suliță; prea puține poduri leagă un țărm de altul, iar navigația nu-i turbură liniştea; rar vineau plute din Bucovina spre Galați, sau spre toamnă, caicuri urcau în susul lui trase cu greu de un vaporaş ca un gândac. Şi totuşi nu e lipsit de ademeniri mai ales privit de pe înălțimea dealurilor vecine. Farmecul i-l dă cerul albastru al Moldovei, cerul siniliu din pânzele lui V e r o n a , care-i cunoaşte mai de aproape tainele.

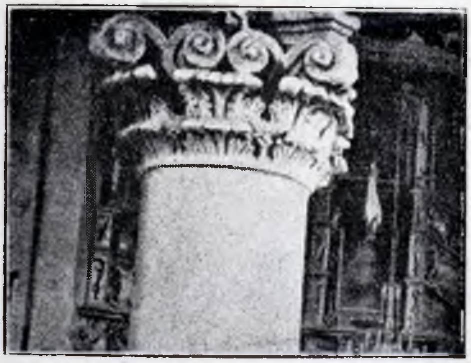

Fig. 61. Capitel din Biserica dela Horecea. (d. G. Balş).

3. Cel dintâiu punct de observare al văii e Cecina de lângă Cernăuți, deal izolat, cu drumuri şerpuite, printre brazi plantați şi fagi rămuroşi din vechea pădure bucovineană, cu ochiuri de apă limpezi la fața cărora patinează fugăii iuți, spre fundul cărora se furişază câte o rază de soare, de face să străluce tipsia de aramă a frunzelor uscate de fag.

De pe vârful Cecinei, nu se văd de cât puține acoperișuri din capitala Bucovinei, ascunsă după o muche de deal. In schimb priveliștea e largă asupra dealurilor dintre Prut și Nistru, ondulate, sub muchea cărora se înșiră sat de sat până departe în ținutul Hotinului. In Zusca-veche poți număra casele. Din Mahala nu zărești decât biserica, o pată albă strălucitoare. Alte sate cu nume rutenizate (Toporăuți, Calincăuți), se țin ca niște pete verzi în ceața argintie. In Horecea însă, dela marginea Cernăuților, biserica zidită cu ajutorul marelui logofăt C i l i b i u în 1766, cuprinde masivi stâlpi cu frumoase capiteluri la capăt. Prutul se apropie de oraș; e folosit pentru băi. Pe urmă din el nu vezi decât oglinzi strălucitoare, sub ceața ce-l acopere.
Pe deal se zărește Mamornița, de unde ușor se ajunge la Cernăuți. De aice începe Codrul Herții, temut odată de negustori, pomenit des de A l e c s a n d r i, azi însă pe an ce trece mai rărit. Orășelele abia își duc vieața. Două rânduri de dugheni dealungul drumului, unele'n altele, cu acoperișuri pleoștite, cu marfa expusă pe prispe late, cu obloane folosite drept tarabe. In jur case de țară, ca și vechi case boerești, încăpătoare, cu stâlpi la cerdac, dar tot mai ruinate. Așa e Mamornița, așa e Herța, de unde se trage G h. A s a c h i, cu o frumoasă biserică dela 1807. Tot așa e peste drum Noua-Suliță, ceva mai înviorată prin drumul de fier ce leagă Cernăuții cu Chișinău, prin lung ocol până aproape de Nistru. Prutul își continuă drumul molatec, în coturi tot mai strânse, între zăvoaie dese de sălcii. Satele stau pe malul înalt; sunt gospodăroase, toate aproape cu casele acoperite de stuf bine bătut, încât strălucește ca plăci aurite. Mai frumoase spre sară, în bătaia piezișă a soarelui, când albul pereților iese în relief, contrastând cu galbănul acoperișurilor și florile sinilii trase în jurul ferestrelor. Toate au prispă lutuită în jur, unde stau și se soresc copii în primele zile de primăvară ca șopârlele amorțite de frig. Cânele stă covrig lângă ei, iar femeia aleargă de colo colo după ale gospodăriei. Nu e casă fără coșer împletit, acoperit cu strujeni. Nu e gospodărie fără de bucătăria de vară, o casă în miniatură, reproducând vechea locuință neolitică, cilindrică și cu acoperișul țuguiat. Ce greu străbat influențele orășănești până prin meleagurile acestea. Trăesc oamenii izolați aproape ca și în munți. De aceia și vieața a rămas patriarhală ca pe vremea lui Ș t e f a n, în toate. Bucata de pământ dă hrana; curtea împrejmuită cu gard de nuiele înstreșinat,

e lumea'ntreagă. Soarele luminează sufletul, iar larga zare de peste Prut ține loc de orice distracție. Invățătura? E transmisă din mamă'n copii prin povești și credinți.
Brazda cu o crenguță de răchită, înfiptă în parii dela poartă, de Sf. Gheorghe, însamnă bucuria primăverii; creanga de tei lângă ușă

Fig. 62. Biserica din Herța. (d. G. Balș).

la Rusalii, e semnul verii îmbelșugate, iar duhurile rele sunt alungate dela casă prin mirosul de usturoi, cu care se freacă la țâțână ușa, în sara de Sf. Andrei. Plugarul așteaptă primul fulger ca să semene fasolea, și nu ț'ar băga fierul plugului în brasdă până ce nu-i spune mâțișorii sălciilor, fie cât de cald mai înainte.

4. Dela Rădăuţi, orăşel la fel cu Herţa, ca şi Lipcanii de dincolo de apă, de unde trenul apucă în încolăcituri largi spre Nistru, malul Prutului se mai înviorează. Valea lui aduce aminte pe a Nistrului. Malurile nu sunt numai surpături de lut, tăiate ca mămăliga pe fund, felii-felii, de formează gheburi rotunzite pe care numai vitele se pot acăţăra la păscut. Din temelia pământului ies capete de stânci tari, aceleaşi din care e clădită Viena. Aice stau însă nefolosite. Valea e mai strâmtă, păreţii sunt mai drepţi. Pâ-răiaşele ce vin spre Prut sar din trepte'n trepte, în murmur de şipot. Satele sunt mai rare, dar mai compacte. In unele, cum e

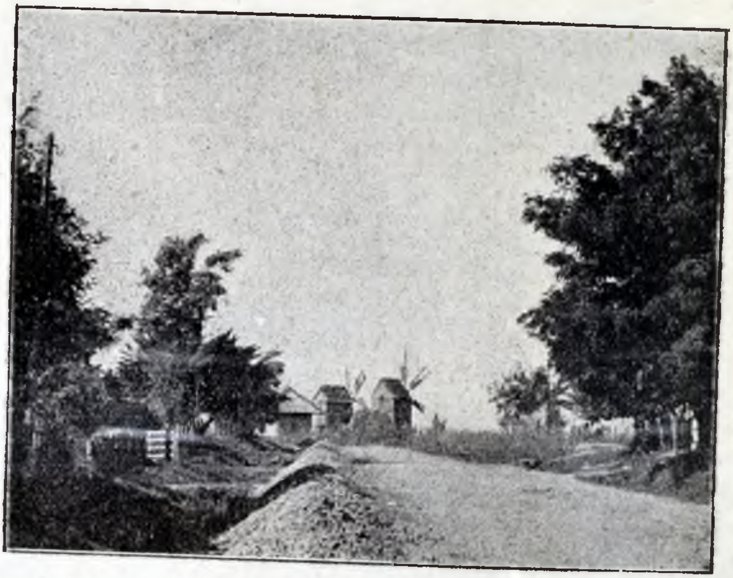

Fig. 63. Dintr'un sat de lângă Rădăuţi.

Mitoc, Miorcani, s'a mai păstrat urmele feodelor. Curţile boiereşti sunt palate încăpătoare, luminoase, cu grădină de pomi în jur, cu balcon larg de unde se prinde frumoase perspective. Din păcate unii stăpâni le-au părăsit cu mult înainte de fărămiţarea pământului prin împropietărire. I-au atras frumuseţile Nisei, ademenirile Parisului. Arendaşii le-au luat locul. Pe urmele vechilor răzăşii, s'a întins Fischerlandul. Rar, câte un proprietar a cărui obârşie se urmăreşte până'n vremea lui Ştefan, cum era un Stroici, mai rămâne locului, cu înrădăcinarea şi îndărătnicia

răzeşului, care a păstrat adâncă dragoste de moşie. De aice, din umbra plopilor înalţi, s'a inspirat poetul I. P i l l a t , în popasul din vacanţe. ;

> Sunt gospodar în satul meu Miorcani
> Muiere, prunci, nevoi, belşug: o casă...
> Şi floarea rea a soarelui, de ani,
> Pe zidu-i alb o umbră-albastră lasă.
> Icoanele s'au afumat puţin
> Cu sfinţii lor cei mari cu barba 'n spume,
> Dar, viu — pre Domnul Sfânt — în grajd îl ţin:
> Un bou, bou bun, nădejdea mea pe lume.

Dela Manoleasa şi mai ales dela Râpiceni, cu fabrica de zahăr, începe partea cea mai pitorească, din valea Prutului. E un dar al naturii, pe care alte râuri nu-l are.

Din mal, ca şi din coama dealurilor, răsar creste albe de piatră de var, clădite sunt milioane şi milioane de ani de atunci, în apele mărilor care se întindeau peste tot. S'au înălţat un fel de recife, ca şi acele pe care coralii le zidesc azi în apele înferbântate ale Oceanului Pacific. Ploaia le-a scos mai la iveală, creind un pitoresc neasămuit de fermecător. In curmezişul Prutului, şi apoi până departe spre Hotin, se înşiră creste albe de calcar. Prutul tăindu-le în curmeziş tresaltă puţin din amorţirea-i de până aice. Ca să le învingă îşi strânge apele grămadă. Aice îi mai auzi ceva glasul, ca mârâitul de o clipă al leului adormit în cuşcă şi supărat de vre-un drac de copil ce-l trezeşte din visul ţărilor cu năsip şi libertate.

Contrastul naşte peisaj vioi, mai în sus de Ştefăneşti. Lângă ostrovul înverzit, numai sălcii şi plopi, se înalţă ,,Stânca'', albă, curată, cel mult cu câte-va cultuce de plante cu frunza grasă şi groasă. Te crezi în munţi. De pe vârf, te bucuri de un tablou unic; valul de piatră albă ca un lung zid năruit, se întinde în curmezişul Basarabiei, trăgând dungă în mijlocul ogoarelor ce acopăr restul dealurilor joase, rar cu câte un pâlc de pădure. Piatra de var e preţioasă. Prin ea a ajuns Popa Tanda să aducă belşugul în satul sărăcăcios. Dela bordeiu până la palat, varul e necesar, iar varul de Ştefăneşti a devenit vestit. Aşa s'a creiat un mic centru industrial, dar nu de Români. Ei sapă piatra, o duc la cuptor, se dogoresc la para jarului, o cară până la Iaşi. Le face toate pe sama altora.

El e salahorul. Nu s'a râdicat până la exploatator. E exploatatul de veacuri în toate. Nimene nu i-a insuflat credință în puterile proprii.

Stâncele acestea mai au ceva particular. In piatră de var apa de ploaie scobește hrube, iar peșterile au procurat adăpost omului. In aceste ținuturi au trăit un întins cuib de oameni primitivi, încălzindu-se la focul nestâns, învăliți în blana animalelor vânate. Drept arme le servea la început bâta ruptă din copac, sau cremenea abea cioplită ce o aflau din belșug în jurul lor.

Cenușa vetrei lor s'a găsit în hrubele din piatra dela Râpiceni, iar

Fig. 64. Stânca dela Ștefănești (Fot. N. Moroșan).

uneltele de cremene se întâlnesc puzderie, alăturea de resturile animalelor vânate pentru hrană. Ba acești strămoși preistorici au devenit și negustori. In malul Prutului, mai în sus, până la Mitoc, găsindu-se cremene multă, s'au închegat ateliere de fabricat arme și unelte, vândute celor care nu aveau cremenea la îndemână. Urmele atelierelor sunt păstrate prin mulțimea așchiilor îngrămădite în locurile fabricelor de arme primitive. Oamenilor din vremea cremenii cioplite, le-au urmat cei care lustruiau uneltele care din vânători, nomazi, au devenit așezați, cu gospodărie hotărîtă.

Atât de puțin s'au schimbat lucrurile de atunci, din zorii vieții. Casele și azi ca și atunci au păreții din nuiele împletite, ca și a

Idilă bucovineană. (Fot. Chevalier)

Cetatea Feldioara (Fot. M. Zapon)

Casă românească din Cârța. (Fot. I. Simionescu)

oamenilor neolitici dela Cucuteni, de lângă Iași, meșteri în fabricarea oalelor încoudeiete măiestrit. Baltagul cu piatra lustruită la mâner a rămas același, ca și cojocul mițos, blana oaei, cel mult dubită. In valea izolată a Prutului, prea slab a suflat vântul primenirii.

Sunt vaduri omenești, ca și vaduri de ape. Aice au trăit oameni ce vânau reni și zimbri. Era loc ales. Pe aice s'a ținut și șleaul noroadelor venite dinspre răsărit. Altfel n'ar fi fost însemnat locul cu o biserică, zice-se de către Ș t e f a n-c e l-M a r e, după care s'ar trage și numele târgului. Arhitectura măreţului monument pentru partea locului, este însă ceva mai deosebită de a celorlalte biserici de pe vremea lui Ș t e f a n. Inșirarea ocnițelor dese sub streșină, deasupra firidelor din jurul pereților spun de un stil mai nou.

Fig. 65. Unelte de cremene dela Ripiceni.

De altfel și azi acest târgușor are o ore care importanță. După ce a stat la graniță de țară vreme de un veac, acum învie. E un mic centru de desfacere pentru Basarabia. E o poartă de deschidere pentru stepa ce se întinde până spre Botoșani. Prutul în tot drumu-i de până aice despică 'n două un ținut cu dealuri joase, fără păduri, cu apă sălcie în izvoare, cu iazuri puzderie, dar cu pământ negru și gras, unul din grânarele prețuite ale Moldovei.

5. Dela Ștefănești în jos, Prutul e altul. Până aice l'a mai ținut în loc malurile de piatră. De aice nimic nu-i mai stă în cale. E în largul lui, numai bălți și ostroave de plopi. Când privești de pe malul dela Bivolari, lunca e un întreg vălătuc de cununi de arbori, asemenea norilor care se rostogolesc uneori plumburii, greoi, la fața dealurilor. Toată vara e un larmăt neogoiat de păsări. In luna lui Mai, privighitorilor nu le mai tac pliscul, răspândind imnul dragostei și al speranței în vieață. Râul stă ascuns, la umbră, neturburat de nimeni. Mai în jos se apropie și Jijia de albia lui. La Hermeziu, locul

de veşnică odihnă al lui C. N e g r u z z i, nu rare ori se întinde un lac. La Cârniceni e raiul gâştelor care se înfrățesc cu pasările de baltă, iar cocostârcii numeroşi ai crede că se preumblă tacticoşi și indiferenți, pe smârcurile abia sbicite. Ca din întâmplare săgeată câte o broască ce nu s'a ferit la vreme din cale; se svârcoleşte o clipă în vârful pliscului, dar degeaba. Satele din jur sunt adevărate colonii de cocostârci. Nu e casă fără cuibul lor. Iar sara, când se întorc părinții la odihnă, pârâie ca nişte morişti pliscurile celor tineri şi bătrâni, vorbele lor, semnele de bucurie și de dorinți.

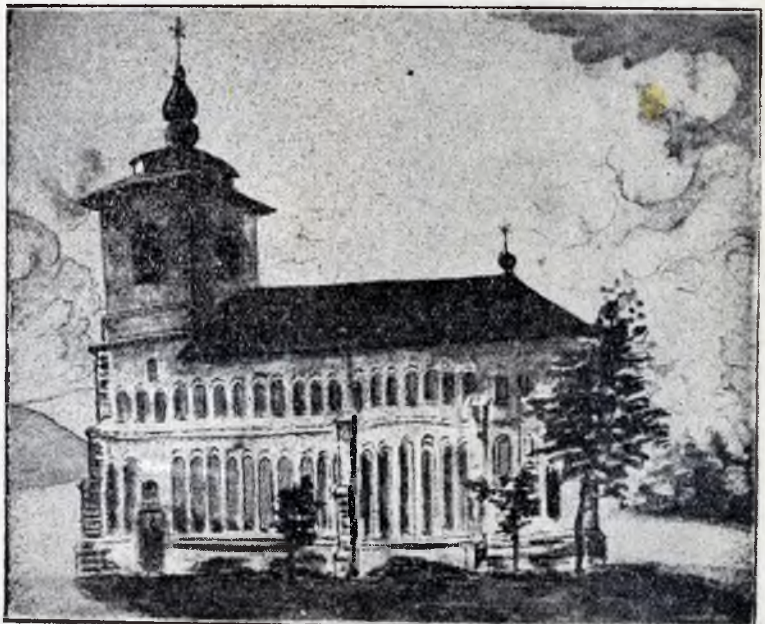

Fig. 66. Biserica din Ştefăneşti. (d. Col. Gheorghiu).

Aproape sunt şi cele două orăşele cu acelaş nume: Sculeni; unul pe un mal altul pe celalalt, legate printr'un pod, veşnic ameninţat fie de furia apelor umflate, fie de sloiurile pornite la vale.
In timpul când Iaşi era Capitala României, vremuri atât de proaspete dar atât de uşor uitate, aice a fost tabăra cercetaşilor, o experienţă reuşită de şcoală în aer liber. Micii Robinsoni deavalma munceau la toate. Cartea era prietena hârleţului, iar adevărata şcoală a vieţii funcţiona de minune. Nicăeri nu puteau fi înţelese şi gustate mai bine Odele lui H o r a ţ i u, decât în răsuflarea căl-

Cotul Prutului la Horodișie (Dorohoi).

duţă a pământului proaspăt arat, iar trigonometria nu se făcea cu creta pe tablă ci cu lanţul pe teren. Şcoala şi nevoia înfrăţise pe fii de bogătaşi cu cei sărmani; mindirul de paie părea somieră de puf. Prefacerea o adusese munca, muncă în aer liber şi cu urmări imediate. De pe urma ei mâncau elevii. Altfel ar fi cunoscut groaza foamei.

Păcat că experienţa aceasta reuşită n'a avut nici o urmare asupra organizaţiei noastre şcolare. Rumeneala feţei, braţele bronzate de soare, voioşia sufletească, cântecele care încheiau ziua de muncă, rugăciunile în altarul mare al naturii, sănătatea fizică şi sufletească a elevilor, îţi umpleau inima de bucurie şi nădejde. Nu la puţini însă din cei care au simţit contactul picioarelor goale cu asprimea bulgărilor, zilele de înălţare şi primenire sufletească trăite la Scu-

Fig. 67. Cuib de cocostârci. (Des. C. Motaş).

leni au rămas numai ca simplă amintire. Le-au servit şi drept cârmă în viaţă.

6. De aice în colo lunca Prutului e un întins lac. La Cristeşti permanent, aiurea mai sacă peste vară. E ca în deltă, primăvara. Răţuştele foiesc ca furnicele, ieşind în cârduri mici din stufăriş; bâtlanii stau ca parii înfipţi în apă în aşteptarea pradei; lişiţele ca tăciunele sbor săgeată. E viaţa plină pe care o dă apa, stuful, soarele. Nici un semn că asemenea dar al Naturii e lângă un oraş mare. Stă tot aşa de

primitiv, ca și sute de ani în urmă, afară doar de trenul care tulbură, acum mai des, liniștea vietăților.

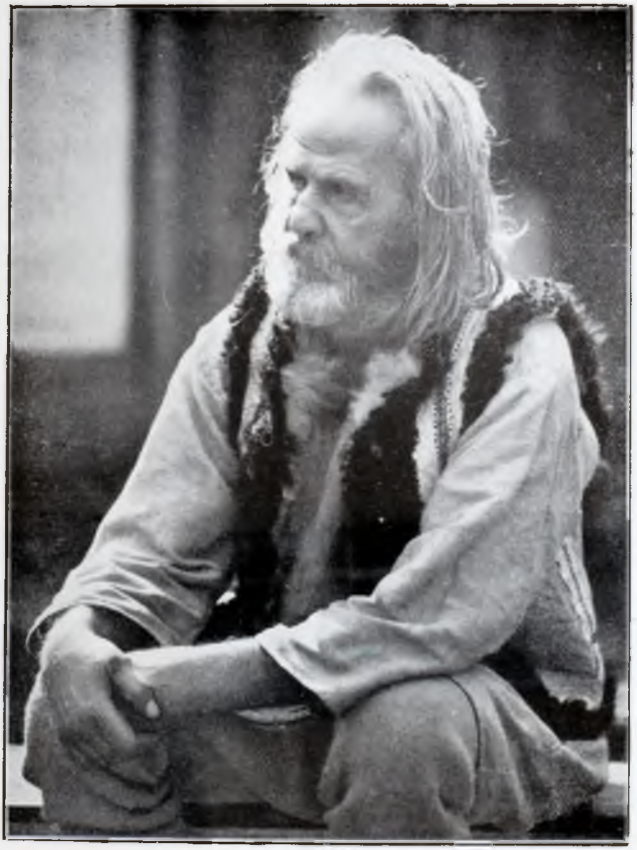
Ce n'ar fi un asemenea lac, lângă un oraș din Apus. Valea se deschide spre răsărit căci aice se unește Bahluiul cu Jijia, deschizând poartă largă crivățului. In fund, proectate pe cer, se înalță turlele Cetățuiei din veacul al XVII-lea, ca niște scunde minareturi; mai încolo, tot pe muche de deal se profilează zidurile și turnul masiv al Mănăstirii Galata, din veacul al XVI-lea, pe acoperișul căruia încep să crească buruenі.

Apucând drumul Țuțorei, numai vii, străbați o nouă parte frumoasă din valea Prutului. Treci prin dreptul dealurilor înalte din inima Moldovei, aproape unite cu ale Codrului basarabean. Ele strâng încă odată mersul Prutului, îl silesc să nu mai adăsteze în coturi zăbavnice. Colțuri de dealuri rupte, spinări rotunzite și împădurite, coaste cu livezi, bucăți de vii împrejmuite cu cătină, îl întovărășesc până mai în sus de Huși. Dincolo, în Basarabia, se înalță împădurite dealurile mai înalte, cu Măgura Lăpușnei, ca un far de orientare. In aceiași linie cu mânăstirile din jurul Iașului, la poală de deal, ți se arată locul unde se află Mânăstirea dela Vărzărești, singurul colț tăinuit de rugă în partea aceasta a Basarabiei. Dealurile se scoboară și de o parte și de alta. Prutul își iea fizionomia-i obișnuită de luciu întins de ape, stufăriș și sălcii. Sub muchea Dobrinei, ce freamătă primăvara de imnurile numeroaselor privighetori, stă întins singurul oraș mai de samă din lungul Prutului, Huși, cu veche episcopie din veacul al XVI-lea, cu împrejurimi numai vii, odinioară prilej de cântece și veselie la culesul strugurilor.

Nimic nu spune la Stănilești din apropiere, că aice s'a hotărît soarta lui D. Cantemir, cel care vroia să scuture țara de jugul Turcilor, aliatul marelui țar Petru-cel-Mare. Aici la Stănilești s'au întâlnit armatele dușmane și bătălie mare s'a dat.

Scrie Neculce, care a luat parte la ea:

„Iar când au fost marți dimineață, Turcii s'au strâns toți de parte, și acolo ș'au făcut meterez și ș'au așezat toate puștele cele mari și au început a se batere prea vrăjmaș, cât nu se vedea razele soarelui și se întunecase lumea de nu se vedea om cu om, ce numai se vedea para cum eșia din puște, ca cum ar arde niște stuh mare trestie pe niște vânt mare; așa se vedea focul eșind din puște. Numai ce voiu să zic, poate fi Dumnezeu ferește la războі, ca dintr'o mie de sinețe, abea se întâmplă de lovește un om; că de ar fi ne-

De pe valea Siretului. (Foto. Chevallier)

Casă de pe valea Siretului din Moldova.

merit tot focul cât slobozia, n'ar fi mai rămas nici la Turci, nici la Moscali, om de poveste; după cum, zice un cuvânt Miron Logofătul, mare este omul, iară la război mică îi este ținta".

Pacea s'a făcut, dar Dumitrașcu Vodă liniște n'a mai cunoscut. A pornit în pribegie, a ajuns spre Moscova, de unde însă a scris frumoasele cărți despre mult dorita lui Moldovă.

Totul s'a șters. Prutul a așternut strat de mâl peste locul unde a curs atâta sânge. Câte odată brăzdarul plugului mai scoate din țărnă câte o țavă de sineață mâncată de rugină, ori câte un pinten al vreunui călăreț.

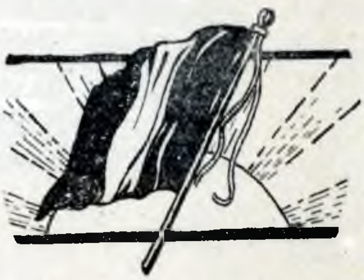
Fig. 68. Dintr'un sat din jud. Cahul.

7. Lunca Prutului se tot lățește; pe fundul ei încep să se arate și ochiuri mari de apă, adevărate lacuri. Căsuțele din Leova pe malul basarabean se întind pe coasta tragănată, ca și cele de mai de jos ale Fălciului, unde s'a încheiat pacea dintre Petru-cel-Mare cu Vizirul Mohamed.

De aice înainte Prutul e ca o baltă plină de stuhăraie; de abia se vede Cahulul pe celalt mal, izolat ca și Soroca de pe Nistru de restul țării. Malul basarabean se rădică drept o dungă galbănă deasupra apei, mereu lovit și proaspăt năruit. Satele sunt strânse în câte o lăsătură din mal, pentru ca vitele să n'aibă prea mult drum de făcut la adăpat.

Și apoi deodată la Tulucești, se întinde pânză de apă largă. E Brateșul înzăgăzuit pe marginea unde fuge'n lungul lui trenul. La față domnește liniște deplină. Rar câte o barcă de pescar alunecă asemenea fugăilor, insecte ce patinează pe oglinda apelor stătute. Nici nu ț'ar trece prin minte că mai încolo e un oraș mare ca Galați. Nimic, nici un semn de folosința lacului nu-l arată.

Către răsărit se încondeiază dunga gălbuie a malului basarabean numai râpi şi ponoare. Din ceața deasă lăsată spre capătul sudic al lacului se zăresc umbre întunecate cu contur neregulat. Sunt Munții Măcinului, care se deslușesc tot mai bine cu cât te apropii de Galați, până ce luminați în plin își desfășoară profilul lor vrâstat de munți străvechi, cu înfățișări din Alpii Făgărașului.
Prutul se abate, se furișază pe lângă lac, căruia îi varsă doar din prea plinul lui și înainte de Reni se strecoară 'n Dunărea. Dacă n'ar fi arcul podului de drum de fier, când scobori pe Dunărea cu vaporul dela Galați spre Tulcea, nici n'ai bănui că ai trecut pe la gura lui. O undă mai gălbie apropiată de mal în apa Dunării, e semnul existenții lui.
Mai înainte vreme când debarcaderul dela Reni era plin de poliția străină, fiorul deșteptat îți amintea și de Prut. Acum de când tricolorul fâlfâie în vârf de prăjină, ca o pasăre în văzduhul albastru, la gura Prutului faci cruce de mulțumire.

CUPRINSUL

DEALUNGUL OLTULUI

VALEA SIRETULUI

IN LUNGUL MUREŞULUI

VALEA PRUTULUI

ACEST VOLUM S'A TIPĂRIT
IN ATELIERELE S. A. R
„CARTEA ROMÂNEASCĂ" DIN
BUCUREŞTI B-DUL REGELE
CAROL I, Nr. 3. REG. CO-
MERŢULUI Nr. 311/935 SOC.
ILFOV, ÎN LUNA NOEMV. 1942

DE ACELAŞ AUTOR:

Editura „Cartea Românească“:

PITORESCUL ROMÂNIEI, Vol. I, *Intre Dunăre şi Mare*, Ed. IV. 1942.

„ „ Vol. II, *In lungul graniţei*, 1939.

„ „ Vol. III, *Pe drumul apelor mari*, 1942.

„ „ Vol. IV. *Prin munţii noştri*, Ed. II. 1942.

OAMENI ALEŞI, Vol. I, *Străinii*, Ed. VII. 1942.

„ „ Vol. II, *Românii*, Ed. V. 1942.

TINERE, CUNOAŞTE-ŢI ŢARA, Ed. II. 1939.

TINERE, CUNOAŞTE-ŢI ARBORII, Ed. II. 1942.

BIRUINŢA CERCETAŞULUI.

TRATAT DE GEOLOGIE.

ORAŞE DIN ROMÂNIA Ed. III.

EDITURA FUNDAŢIILOR REGALE

ŢARA NOASTRĂ, Ed. II. 1938.
582 pag; 279 fig.; 24 tabele.

FAUNA ROMÂNIEI, 1938.
478 pag.; 459 fig.; 6 tabele.

FLORA ROMÂNIEI, 1939.
464 pag.; 520 fig.; 6 tabele.

46852—942

PREŢUL LEI 130.—